

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

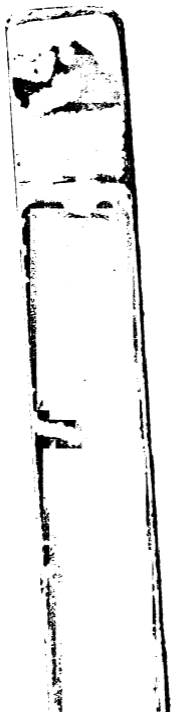
Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

SHE
L
ER

1110
G 26

Den Engelschen

SCHOOL-MEESTER, &

The English

SCHOLE - MASTER, &

MAATSCH.

NEDERL. LETTERK.

LEIDEN

The English

CHOLE - MASTER

OR

Certaine rules and helps, whereby the natives of the Netherlandes, may bee, in a short time, taught to read, understand, and speake, the English tongue.

By the helpe whereof, the English also may be better instructed in the knowledge of the Dutch tongue, than by any *vocabulars*, or other Dutch and English books, which hitherto they have had, for that purpose.

AMSTERDAM.

Printed in the Year 1646.

Den Engelschen
SCHOOL - M E E S T E
ofte

Enighe regulen / en behulpselen
waerdooz d' ingebozene. Nederlan-
ders / in een cozten tyd / geleert kon-
nen worden d' Engelse taele / te lesen
verstaen / ende spzeken.

Waer dooz d' Enghelschen oock
beter geleert mogen worden / inde
kennisse van de Neder-duytsche
taele / als dooz eenige Vocabula-
ren of andere duytsche en En-
gelsche boecken / diese tot noch
toe tot dien eynde opt ge-
hadt hebben.

1110 G 26

TOT AMSTERDAM,
Gedruckt in 't Jaer 1646.

**NED.
LEITERK.**

To the true naturall
inhabitants, and all
lovers of the peace and
prosperity of the united
provinces of the Ne-
therlands, health,
wealth, and
happines.

Worthy & welbeloved,

C Onfidering the mutuall rela-
tion which is and hath bin
for manie years past, be-
tween the English nation on the
one fide, & the States and people
of these Netherlands on the other,
both in respect of their Reli-
gion, neighborly affection, and
the traffique or Commerce which
they have had and doe yet hold
with one another, by reason
whereof many of the English na-
tion are permitted to inhabite in
these partes, & many Netherlan-
ders in England; which mutuall
relation hath bin of late confir-
med and made more sure. (as we
hope by the marriage of the eldest
son of his highnes Frederick Hen-
ry by the grace of God Prince of
Orange &c with the eldest daugh-
ter of our Sovereigne Charles by
the grace of God King of England
&c) and feing it is very necessary

Aen de Trouwe na-
turlijcke ingelere-
nen, en aen alle Lief-
hebbers der vrede en
voorspoet der Gen-
nierde Nederlantsche
Provintien (wensche
ick) heyl, voorspoet,
en geluck-salicheyt.

waerde en seer bemide.

O Verleggende d' eenpaer-
ge dependentie die tegen-
woordich is / en voer bee-
le jaren herwarts gheveeft is /
tusschen de Engelsche natie ter
eenre / en de Staten nevens
d' onderdanen deser Nederlan-
den ter andere syden / herde
in't regard van hare Religie /
gebeurlijcke affectie / en traffi-
que diese gehadt hebben / en
noch tusschen malckanderen
onderhouden / waer door bee-
le van d' Engelsche natie toegela-
ten worden hier te moghen
woonen / en beele Nederlan-
ders in Engelandt; welcke
eenpaerighe dependentie (ghe-
lijck wy verhoopen) onlangs
bebesicht en sekerder ghe-
maect is door 't huwelijck
tusschen d' outste Soone van sij-
ne Hoogherdt Frederick Hen-
dich door Godes genade Prins
van Orange &c / met de out-
ste Dochter van onsen Sover-
rain Charles door Godes ghe-
nade Coninc van Engelandt &c;
En terwij het hoochnodich

and profitable for the up-
 holding of this union, that either
 of these nations bee instructed in
 the others language, that when
 they come to build together they
 may not fall into confusion
 through not understanding each
 others speech, whereby offences
 may come, and their mutuall
 Concord and union be disturbed;
 & having observed a great desire
 in many students in these Coun-
 tries, to make use of all such
 helpes as our English tongue doth
 afford them for to further their
 studies and employments, which
 they cannot doe without under-
 standing our tongue; & having
 seen by occasion of myne owne
 employments, that there are di-
 vers wayes and means wherby
 we that are of the English na-
 tion & inhabiting these Countreies
 may further and helpe our selves
 in attayning to the knowledge
 and speech of the Dutch tongue,
 with lesse trouble than the Ne-
 therlanders can the understand-
 ing and speech of our tongue;
 I have at length attempted (be-
 ing moved partly by the desires
 of many persons of quality to
 learn our English tongue, who
 have bin therein much procras-
 tinated by the want of some
 Dictionary, Grammar, or (at
 least) some rudiments to help
 them; and partly by the ear-
 nest provocations of some
 whom I have my selfe instruct-
 ed therein upon their un-
 derstanding the method which

en profitabelig om dese unie te
 onderhouden datyder van dese
 Nationen onderricht werden in
 haere respectyve taelen / op
 datse met malckanderen tims-
 merende niet in betweringhe
 komen te verballen dooz het
 niet verstaen van elckanders
 spraecke/waer dooz ergernissen
 mochten komen te ontsiaen /
 en d' eenpaetige eendracht en
 unie ghestoozt worden; Oock
 in veel Studenten in dese Con-
 treyen een groote begheerte
 gemerckt hebbende / om alle
 behulpmiddelen te gebuycken
 die onse Engelsche Tael haer
 meede deelen om haere studien
 en beroepinghen te boorderen/
 't welck sy niet konnen doen
 sonder onse Tael te verstaen;
 oock dooz occasie van myn ey-
 gen affairen gesien hebbende /
 datter verscheiden weggen en
 middelen zyn / waer dooz wy
 die van de Engelsche natie zyn
 en in dese Landen woonachtich/
 ons se ven met minder moete
 konnen boorderen en helpen
 in't verkrigen van de knusse
 en spraecke van de Nederlandsche
 tael / als de Nederlanders
 het verstaen en spreken van
 onse tael: heb ick naer lang
 wachten (daer toe versocht
 zynde eensdeels dooz veel ge-
 quaificeerde personen begee-
 tich zynde onse Engelsche tael
 te leeren die daer seer in ver-
 achtert sijn dooz het ghebreck
 van een Dictionary / Gram-
 matica / ofte ten minsten d' eet-
 ste beginselen om haer te hel-
 pen; en ten deele dooz de ern-
 stighe aenporinghe van som-
 mighe die ick selfs daer in on-
 detwesen hebbe / wien de me-
 thoods die ick gebuychte om
 haer

I observed. in teaching them) to set downe some rules and directions , by the diligent observation whereof a Netherlander may , in a short time and with little charge , attaine to the true reading and pronun- tiation, and benefit himself much in the understanding and speak- ing of the English tongue. The which I tender to you in this ensuing frame and modell , as a token of my thankfolnes for the friendship and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in these lands. For which we are also bound alwayes by our prayers to seek the good of this Country , and in any thing we can to doe you ser- vice .

I dare not speake any thing, in praise of the work , least it should not prove as it seemeth; but shall leave it to the tryall of those who shall make use of it : whereby if any receive profit or furtherance , I have the reward which I expected for my labour.

But if any more skillfull Ma- sters shall dislike it , I shall leave it to them to amend it ; and only make this for myne Apologie , that this is the first attempt which I have made in this kind ; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receive any furtherance or helpe herein ; and myne other more weighty

haer te leeren aenmerckte) onderwonden eenighe regulen en aentwysinghen te stellen / door het naerlich obserberem van de tweike / sal een Neder- lander in een korten tijdt en met weenich kosten / verkrigen het wel lesen en pronunceren / en hem in 't versiaen en spie- ken van d' Engelsche taele veel profyteren. Het welcke ick u. op de volgende manie- re en fatsoen voorgaeghe / als een teken mijner danckbaer- heyt wegens de vriendtschap en privilegien die ick en andere mijner Lantslieden in dese lan- den besitten. waerboor wy oock al tijdt schuldich zijn door onse gebeden het voorspoet des- ser landen te versoeken / en u. I. in alles naer vermoghen te dienen.

Tot lof van dit werck en derfick niet segghen / of het anders bebonden mochte wer- den als het schijnt te wesen ; maer sal 't die geene laten oordelen die 't selve ghebruycken sullen : waer door indien ge- mandt profyt ofte voordel uyt- scheidt / verkrige ick soo veel- toons als ick weghens mijner arbeit verwachtende was.

Maer indiender eenige Mee- sters van meerder verstande waren die 't selvige mishagen / geef ick het haer over om te verbeteren ; en tot mijn berde- dinghe segghen dat dit werckte onderwintinghe is die ick in dieghelijcke dinghen ghedaen hebbe ; oock en heb ick noyt dieghelijcke grondt regulen tot dien eynde gesien / waer we- ick eenigh voordeel ofte behulpe tot dit werck houde scheypen oock en laeten mijn ander

weight occasions permit me not
be so exact herein as otherwise
probably I should have bin, & it
is a more facile thing to espie
faults in a building, than at first
to contrive the fabrick.

It is long since I was first urged
herunto, but I have hitherto
expected, that some more able
would before this have prevented
me of this labour by their more
fruitfull observations. But seeing
such is not yet come to light, you
have here this meane piece in the
meane time to exercise your
selves upon, which I commend to
your diligent and careful use and
the blessing of Almighty God,
whom I beseech long to continue
the union and peace of these
united provinces and our King-
dome of great Brittain both in
and among themselves and one
toward another; and make them
workers tohither in the uphold-
ing of the Gospell of our Lord
Jesus Christ, and destruction of
that Abaddon or Apollyon i. e.
destroyer (I mean the man of sin)
to the prais of his owne most
glorious name, and comfort of
his elect; Amen.

ghetwichtighe affairen niet
toe / dat ick hier so punc-
tueel in kan wesen als ick an-
ders onghetwiffelt soude ghe-
weest hebben / en 't is veel
ghemackelijcker de fouten te
binden die in 't timmeragte be-
gaen zijn / als het selfde in 't
eeesien wel te fabriceren.

't is nu een lange tyt gele-
den dat ick hier eerst toe ver-
socht worde / maer tot nu heb-
be ick gewacht op dat een an-
der die beter begaest is my
met haere profytelijcker aen-
merckingen soude vooꝝghe-
komen hebben. Maer alsoo
sulcx noch niet vooꝝ den dach
ghkomen is / hebt ghy hier
dit ghemeen stuck wercks
waerin. u. l. sich ondertuschen
kan exerciseren. Het welcke
ick recommandere tot utwen
naerslich en soꝝghbuldich ghe-
burck en de segen des Almach-
tigen Godts / die ick bidde de
eendracht en vrede tusschen
dese Seunieerde probintien en
onse Coninckrijk van groot
Britagnien in en onder malc-
kander en tuschen den een en
den ander lang te willen con-
tinueren; en haer mede werck-
kers maecken in 't beschermen
des Evangelie onses Heeren
Jesu Christi / ende vertwoe-
singhe van dien Abaddon of
Apollyon i. e den vertwoester
(ick meynde mensche der son-
de) tot prijs sijner heerlijcker
naeme / en troost sijner ert-
berhoene. Amen.

Regelen

School - meester.

Regelen tot onderwijfinghe

Van de

ENGELSCH E T A E L E

by een gestelt tot dienste der ghener., die
lust ende begheerte tot de kennis e
der selve hebben.

Den Inhoud van't werck.

In boornemen en is riet / om een volkome
Grammatica van de Engelsche tale te ma
ken / ende daerom heb ick vele obserbati
(die ick aenghemercht hebbe) met uo: dar
oergheslaagen : maer alleenlyck den leer
nietighen soo vele noodwendighe reghele
hoop te seilen / als moghen ghenoech sin
haer tot het rechte spreken en versker
van de selve tale te leyden. Alle't welke ick hier stellen sa
ondet dese twee Gramaticale hoofstucken / Etymologie ende
Syntaxis.

waer van den eersten dient (nae den enghendom ofte bedur
dinghe van dien woort) om recht te spreken. Ondet de welck
ick alsulcke obserbati
niffe der namen / ghe'urt / en pronuncia tie van de 'e'iteren / vo
calen / Diphthongen / Syllaben / en vocabulen ; mitgaders de
ghedeelten der sprake met de aenkleven van dien / soo vert
als ick in dese sake van nooden hebbe / ende niet meer.

Den laetsten dient tot versiant ende Constructie ofte 'tfa
men-ordeninge van 't gene ge'esen is ofte ghehoort geschree
oft ghesproken door een ander / ende oock tot een oprecht 'tfa
men boeginghe der woorden in eens eyghen sprake of geschuift
aen een ander.

Vande Etymologie.

Het eerste Capittel.

Vande Letteren en haere verdeelinghe

Voor eerst hebben wy aen te mercken de namen der Lette
ren / en hierin accordeert de Engelsche tale met de

tijns: he ende Duytsche / behalven in g, b, i.

De letteren sijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, y, z.

Dese Letteren sijn verdeelt in twee soorten / vocalen / ende consonanten / ghelyck in alle andere talen.

Onse vocalen sijn dese a, e, i, o, u. van welcke vyve / twee werden dickwils in Consonanten verandert / namentlyck / i, ende u, ende dan ghemeenlyck andersints gheschreven sijn als I ofte j ende V ofte v. Ende daerom boeghen sommighe in 't schryven van onse Letteren dese by 't Alphabet voor de letter van dien name 't welcke altydt een vocael is / als j, i, v, u; &c. Dese vocalen i ende u werden veeltyts in Consonanten verandert wanneer een ander vocael na volget als in.

James	interjection	rejoyce
Iuniper	salvation	verelie
Service	vocation	advantage.

Alle de Letteren uytghenomen de vocalen / sijn Consonanten / behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat aengaet 't gheluyt van onse vocalen a, e, i, o, u, al hoe welick daer fatsoens halve wat van spreken konde : Nochtans terwyl ick weet dat sy soo veel vant gheluydt der Duytsche vocalen niet en verscheelen dattet waerdich is het gemoet der 'eer'ingen daer mede te bekommeren ; sal ick hier sulcx overstaen / niet twyfelende of ick sal hier na gelegentheit hebben sulcke regulen te stellen die alle schynende onder cheyt sullen wechnemen.

Oock komt de kracht en gheluydt van alle onse Consonanten in 't Engels / met de Duytsche ende Latynsche over een / ofte verscheelen heel wernich behalven dese nabolghende.

Ten eersten is onse d soo krachtich niet ; want de Duytsche 't seltighe dickwils prononcieren als of het di was : Daer wy alleenlyck en slechte'lyck d.

Ten tweeden gende h vallen oock swaer in onse tale door breen delinghen gheprononcieert te worden / principaellyck in sommighe woorden : daerom is het hoochnoodich als men begint te leeren een School-meester ofte kint te hulp te hebben / om haere tonghe op het rechte gheluydt van dese letteren te brengher.

Ten derden al staet onse i als Consonant ofte vocael werdt het volkomender uytgesproken dan de Duytsche ofte Latynsche tale verescht : 't welck den scholier met wernighe hulp in 't leeren van dese nabolghende Syllaben ende Exempelen / beter sal verkrigghen ; dan met alle de regulen die tot dien eynde soude uytgehonden werden.

Ten tierden heeft y in onse Engelsche tale altydt het geluyt in Duytsch / ende somtyts bekleedt die de plaetse van een

een vocael / a's in thy, my, may, way; ende somtijts van een Consonant / ghelyck als in yeild, yoke, yarne, yellerday yeare.

Hier is oock aen te mercken / dat in Enghels veel van onse letteren booz Cijfer ghetal (ghelyck in andere talen) gebuyck werden / als M D C X L V I &c. veel oock van onse letteren staen somtijts booz heele woorden / waer van de leerling betyts kennisse moet hebben & gelyck als y booz the y booz that, y booz thou. Ende wy hebben een ghebuyckelycke abbreviati in onse tale / ghelyck als in 't Latyn / uamentlyck & booz and &c booz and so forth, ofte and so forward. i. e booz that is to say. viz booz to wit oft namely. q. d. booz as if he should say, ofte as if he would have said, ende veel dierghelycken als.

Ma ^{tie}	}	booz	}	Majestic	}
Ho ^{ble}				Honourable	
H ^d				Honoured	
Lo ^p	}	booz	}	Lordship	}
R ^d				Reverend	
S ^r				Sir	
Wor ^{pl}	}	booz	}	Worshipfull	}
K ^t				Knight	
Esq ^r				Esquire	
yo ^r	}	booz	}	your	}
o ^r				our	
m ^t				ment	
W ^t	}	booz	}	with	}
ofte				W th	
W ^c	}	booz	}	which	}
ofte				W ^{ch}	

School-meester.

Capit. I I.

Van diphthonghen.

Nadien wy ghesproken hebben van 't gheluyt der vocalen en consonanten / soo komen wy tot de Syllaben / 't welck is 't geluyt van een ofte meer letteren. Een Syllabe van een letter / is een enckel vocael / die een gheluydt by sich self heeft. Een Syllabe van verscheydene letteren / is ofte een diphthongus / oft een Consonant Syllabe.

In de Engelsche tale en weten wy niet van de diphthonghen *a* ende *oe* . ten sy in woorden die van de Latynsche tale gesproken sijn / ofte in eygentlycke namen die haer eyghen letteren moeten behouden / als *Cesar* , *Aeneas* , *oeconomie* , &c. Doch wy hebben in onse tale menichmaal twee vocalen by malhanderten die de plaets ende geluyt van diphthonghen bekleeden / ende moghen also genaemt worden. De vertoominghe ende kracht van de welke den leerlingen in dese na volghende exempel ende regulen booz gestelt worden viz.

- aa* als in *Baal* , *Isaac*.
- ai* als in *braine* , *mountaine* , *faire* , *despaire*.
- au* als *sauc* , *laud* , *apland*.
- aw* als *sawe* , *straw* , *law*.
- ei* als *seize* , *receive* , *weighr*.
- ey* als *pr y* , *valley*.
- eu* als *seuce* , *rheume* , *Euface*.
- ew* als *lew* , *few* , *new* , *brew*.
- ou* als *quince* , *mountaine* , *trouble* , *bloud* , *gourd*.
- ow* als *sow* , *Cow*.
- oi* als *choice* , *oie* , *void*.
- oy* als *joyne* , *destroy* , *annoy* , *imploy* , *boy* , *joy*.

De welke diphthonghen meessen-deel haer geluydt gheben behelyck de selve diphthonghen in de Duytsche tale : doch daer sijn eenighe andere waer op wy acht moeten nemen als namentlick.

in d'welcke meer gheluydt gheeft op de *u* dan op de *i* als in dese woorden te sien is / *fruit* , *suire* : ende somtydts meer op de *i* als op de *u* als in *buy* , *build* , *Conduir*.

ie werdt oock in Enghe's effen alleens ghepronunceert als in Duyts / te weten *field* , *vield* , *shield* , *friend* : ten sy dat de lisse van dese twee vocalen de Syllabe doet verdeelen / als *ski-el* , *Dani-el* , *Gabri-el* &c ; oock ten w. ere dese iede lisse

School - meester.

leste letteren van een woord sijn / alwaer het gheen diphthongus is maer presentert alleenlyck een vocael ghepronlongeert / als ick u. l. op syne bequamer plaetse sal te verstaen gheben.

ea wiens pronuntiatie ghemeenlyck ober een komt met ee in Duyts als in.

leave
weare
beare
ready
heaven

increase
conceave
beneath
weapon
breasts

beasts
creature
feare
speake &c.

Ten sy de leste deser twee vocalen de Syllabe doet dividieren als in.

Cre-ation.
Cre-at.
Cie-atour.

Chalde-ans.
Idume-a.

Maer somtijts heeft ea 't gheluydt van ie in ' Duyts als in yeare, heare, appeare; ende somtijden alleenlyck van a als in heart; doch (mijns bedunckens) waer het beter dat de e daer inne souden gheluydt worden.

oo wiens pronuntiatie ober een komt met ee in Duyts // als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt oock met de duytsche pronuntiatie van ie ober een als in dese woorden blyckt / wbeele, seel, thee, see, mee, beer, sterple, feed, bleed.

eo heeft 't gheluydt van ie in Duyts / als in people, behalven in eenighe woorden alwaer sy het distinct gheluydt van e ende o hebben doch soo volkomenlyck niet als wanneer sy apart staen / als in. Leopardie, geometrie, George, ende anner de leste van de twee de Syllabe divideert als in More-over.

oa wiens gheluydt oock met oo in duyts ober-een komt / als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten 3g wanneer die laetste van dese twee vocalen de Syllabe af - deelt als in Mo-ab, Io-ab,

Maer onder alle onse diphthonghen sinder gheen onsekerder om daer regulen van voer te stellen als onse ee die somtijts ghepronuntiert werdt ghelyck ee in duyts als in Shoe, doe, shoes &c. Maer meermals ghelyck oo in duyts als in.

$\left. \begin{matrix} \text{roe} \\ \text{goe} \end{matrix} \right\} \text{eest} \left. \begin{matrix} \text{too} \\ \text{goo} \end{matrix} \right\} \quad \left. \begin{matrix} \text{foe} \\ \text{moe} \end{matrix} \right\} \text{leest} \left. \begin{matrix} \text{foo} \\ \text{moo} \end{matrix} \right\}$

va wanneer die ghebruyct werden als een diphthongus / ge-
 ben alsdan haer ghebruydt ghelyck aa als in guard gaard: Maer
 wanneer u achter g ofte q tot beter klang van dese letteren
 komt dan luydt het andersints / eben ghelyck de Duytschen
 Gemeenlyck dese woorden pronontieren Gualter, quarrell.

Dit selte mach van u gheseydt werden / die de kracht van u
 betriest in quest gest: Maer in quest, guerdon, &c. betriest
 het de kracht van u.

Niet veel onghelycker is vo als in quorb: doch dese diphthong-
 us werdt weynich in de Engelsche tale ghebruyct.

Capit. III.

Van Consonant-Syllaben, ende veel noodige observatien aengaende het lesen ende 't geluyt der woorden.

En Consonant-Syllabe / is het ghene welke n-effens een
 vocale ofte diphthongus / een ofte meer Consonanten in
 sich heeft / waer van woorden gemaeckt werden; en daer
 van sulden wy nu spreken / met 'tonderscheyt der pronuntiatio
 van dien / soo verre als onse tale eenigh verschil met de Neder-
 lansche heeft. By occasie van dien sal ick oock alle sulche obser-
 vatien inboeren als tot dese sake noodigh syn / so in 't lesen als
 ghebruydt der woorden in onse tale: waermede ick het eerste
 deel van Enghe sche Etymo'ogic eyndighen sal: waer doo; het
 recht lesen ende ghebruyt der woorden gheleert wordt.

Maer hier in en kan ick niet verskeren / dat ick bequame
 regulen too; sal stellen tot onderwijssinghe in elke stuck die in
 onse tale too; soude moghen vallen / om dat het swaer valt
 exempelen in andere talen te vinden waer mede men het rechte
 geluyt van beele Syllaben in de Engelsche tale voostellen kan;
 Eben wel hope ick daer soo verre in te gaen / datter weynigh
 dinghen in onse tale ghebonden sullen worden verscheelende
 van de duytsche maer den leerling sulcke goede onderwijssinghe
 daerinne hebben sal; waer doo; hy met heel weynighe moeyte
 tot goede perfectie sal kunnen geraken.

Ende daerom denckt my goed ten eersten alsulcke exempelen

door te stellen waerin de pronuntiatio van onse tale eenighsins
 smaet is : welke door eerst wel ghe'eert synde / sal den leer-
 ling behinden / dat hy een goeden voortgangh inde pronuntiatio
 en 't geluyt der woorden ghedaen heeft / ende andere dingen
 sul'en daer door te eerder begrepen ofte verstaen worden .

Ad , ed , id , od , ud .

Ag , eg , ig , og , ug .

As , es , is , os , us .

Ba , be , bi , bo , bu .

Ca , * ce , ci , co , cu .

Fa , fe , fi , fo , fu .

Ga , ge , gi , go , gu .

Ia , je , ji , jo , ju .

Qua , que , qui , quo .

Se , se , si , so , su .

Bab , beg , big , bog , bug .

Dad , ded , did , dod , dud .

Dag , deg , dig , dog , dug .

Gag , geg , gig , gog , gug .

Hag , heg , big , bog , bug .

Iag , jeg , jig , jog , jug .

Cha , che , chi , cho , chu .

Pha , phe , phi , pho , phu .

Sha , she , shi , sho , shu .

Tha , the , thi , tho , thu .

Wha , whe , whi , who ;

Arh , eth , ith , oth , uth .

Arch , etch , irth , otch , utch .

Ach , ech , ich , och , uch .

Glad , bled , fid , chod , chud .

Brad , legge , pigge , log , mug .

Exempelen voor de pronunceringhe van ch in 's-voorzte-deel
 van een Syllabe. chap , chapple , chamber , Charles , chest , cher-
 rie , chiefe , chole , churle , childrew , chide .

ch in 't eynde van een Syllabe / als which , watch , such , much ,
 fetch , fish , witch , preach , match , stretch , pitch , botch , butcher .

Die door vromdelingen beyde moerelyck vallen vermits het
 swaet halt eenighe exempelen in andere talen te binden tot
 onderrechtighe van de rechte pronuntiatio ; doch sommighe
 segghen dat het gheluyt geeft na de Spaensche : daerom sal het
 den leerling profytelyck syn eenighe hulpe hier in te ghebruy-
 ken / want sonder goede pronuntiatio van dien kan hy swaet-
 lyck van een Engels-man verstaen werden .

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in He-
 breuschche ende Griekische woorden ende eyghen of proprie na-
 men / werden na de Duetische maniere gepronuncieert / als in
 Meloch , Melchisadech . Alchymie , Catechisme .

c Door e ofte i heeft het gheluyt gelijck s , doch seet sijn en
 scherp / als in faced , center , circle : Maer door a , o , en u heeft
 altydt het gheluyt van k , als in came kame / come kome / cun-
 ning kuuning .

Maer c in 't eynde van een woord met e daer aen volghende
 heeft het gheluyt van s als te horen gheseyt is / doch met een
 synder / dunnet / en een maniere van stuyfende geluyt / als in
 place , lice , race , grac , trace , malice , truce , mice , surplacc ,
 price , suce , whence , vence , vice , justice .

de in 't eynde van een woord / een ander d' daer door gaende /
 is een overbloedigh ghebru ck van schryben / 't welke ons
 d'ichvylg ontmeert inde Engelsche tale ; waer door den leer-

8 School - meester.

(hem in ander talen onbekent zynde) in 't lesen ofte pronuncieeren deser tale seer verabuseert kan worden / indien hy van te voren gheen generale reghelen tot synder onderwysinghe ontfangen heeft: Daerom moet den leerling hier aen mercken / dat dde in't eynde van een woordt 't sy van een ofte meer Syllaben / niet meer kracht en heeft als een enkele d of d alleen / ende mach in't lesen gheen ander gheluydt hebben / als in de volgende exempelien ghesien kan worden.

adde	} leest	ad	} bedde	} leest	bed	
gladde		glad			padde	pad
fedde		fed			madde	mad

Exempelien vooz de pronunciatie van dg.

edge	judgement	Sedge
Silvedge	knowledge	Hedge-hog

e in 't eynde van een Syllabe / een enkel Consonant volgende / indien daer een ander vocael in de selve Syllabe vooz is / 't sy in't eynde of int midden van een woordt / werdt met syn eyghen krachtigh gheluydt niet; heprononceert / maer dient alleenlyck somtydts tot de verlenginghe der Syllabe / als in dese exempelien blyckt beside, before, life, wise, wise, attire, haire, sa'ery, abode, whereof. d'welcke ghelesen moet worden als of sy aldus in duytsch gheschreeven waren / namentlyck besyd / befooz / lys / wys / attyr / hayz / saasty / abood / whereof.

Ende somtydt streckt het weynigh ofte niet tot prolongatie / tot kennisse van welcken onderscheydt den leerling vooz practycke ofte oeffeninghe haest sal kunnen gheraken.

sawe	} leest	Saw	} leest	owue	} leest	own
Iewe		Iew		serve		serv
dombe		domb		meane		mean
performe		perform		moone		moon

Behalven in eenige eygen of propere namen / ofte woorden die haren oorspronck van andere talen hebben; alwaer e in't eynde van een woordt synen gheluydt bereycht / als in Penelope, Epitome &c.

Se in't eynde van een woord / heeft ghemeenlyck niet meer kracht noch geluyt als van een enkele f. daeromme is oock een onnodigh ghebruyck in onse tale / als van dde te voren gheseyt is ghelyck als vooz.

Scoffe }
 chaffe }
 staffe } } leest {
 Scof }
 chaf }
 stal } } }
 graffe }
 mufte }
 stufte } } leest {
 graf. }
 muf. }
 stuf. }

Onse g wert somtijds ghepronuncieert als g in Duytsch / oft g in 't Grieksch / als in glad, God, governe, Gog, Magog Galilee, garber.

Somtijts heeft het meer het gheluyt van j Consonant / ofte nae de maniere van de fransche tale : als in.

genesis	G:orge	age	marriage
generation	geographis	sage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	strange	chaunge	Savage
prodigious	pigeon	befiege	

Aengaende 't gheluyt van welke letter g, u, i, dese naebolghende regulen tot u. beter onderwijfinge in acht sult nemen / namentlyck. g vooz a, o, oo, u, heeft altydt syn proper of eyghen gheluyt als in Gad, Gamatiel, God, gum, good &c : Maer vooz e, i, ofte y, verandert het menichmael in j Consonant / als in gentle, jentle / ginger jinger / generation jeneration.

De destinctie waer van en kan met kennisse en sekerheydt niet gestelt werden / al hoewel den leetling enige conceptien vertoont moghen werden op het obserbatie in 't lesen als namentlyck ge vooz m, of n, of de diphthongus eo, geeft altydt 't gheluyt van j Consonant als in gem, gentry, George, leest jem / jentry / jearge. &c.

ge vooz d, l, r, y heeft een variabel gheluyt / als in hangd hanged / estranged estranged / gelly, jelly / geld geld / singer singer / danger danjer / raogest ranjest / singest singest / &c.

Maer ge vooz t ofte w is altyt eygentlyck / als in get, gew, gether. &c.

gg by malkander staende met e daer achter / heeft dierkwils (jae meestendeel) in 't lesen niet meer gheluyt en kracht als een enckele g, ende schijnt een overbloedigh gheluyck in onse tale te syn gelijck te vozen van dds aengemercht is / als in dese examplen vertoont wert.

egge	} leest {	eg	} leest {	dogge	} leest {	dog
legge		leg		bogge		bog
pigge		pig		dugge		dug

Doorder is het aen te merken / dat wanneer g de vocael i volghet ende v ofte h in 't selbe woord den g volghet / dan heeft de g syn eyghentlycke ende natuerlyck gheluydt so niet.

Maer dient alleenlyck tot volkomender en stroklinghender geluyt van de Syllabe als in Signe, raigne, fighe, right, bright, migbry; welcke na de Duytsche tale ghelesen moghen werden syn / ragn / syh / rÿt / brÿt / mÿty. urygheseyt wanneer in een woord van veel Syllaben / de letter n de g volght ende een i vocael achter de n komt / welcke de n van de g voert / als in Signification, benignity &c. uryghuoumen eenighe tweynighe woorden / die het gheluydt van g ende voeten als ghelyck competitozen / als benigne, oppugne, condigne, en dierghelyck / welcke met grooter arberdyt en moytelghpronunceert werden om dattet woorden syn van niet meer dan tweesyllaben.

Alhoetwel dat in onsen alphabet / een ander name heeft / ebenwel heeft het 't selve gheluyt in onse tale als inde Duytsche wanneer die als een enkel Consonant staet: Maer wanneer die met ofte by andere Consonanten gheboeght is / dan valt het de vzeemdelingen moerelycker te pronunceeren / als hier boven geobferbeert kan werden in de pronunciatie van ch ende hier nae in andere saken behonden sal worden.

Exempelen voor de pronunciatie van j Consonant / Iacob, James, Iesus, Ieremiah, Iohn, Ioshua, Iustice, Ierusalem, jacker, jade, jag, jakes, jam, janisary, Jaques, jar, joy, julle.

Alwaer aenghemerckt moet werden / dat de ghene die onse g pronunceeren kan wanneer de selve van syn eygen propere gheluyt degenereert / die kan dan onse j Consonant oock pronunceeren: want die twee syn by ons van een geluyt.

Ende tegentwoordigh kan ich het nergens naerder by ghelycken als by gie in de fransche tale / hoetwel het noch niet volkomelyck ober een komt met het gheluydt van onse j Consonant.

ke achter c wert selden in Engels gepronunteeert / en schÿnt een oberbloedighe maniere van schryven te zyn / om het woort volkomender gheluydt te gheben / en tot vercoztinghe vanden vocael die voor gaet. Daerom wanneer dese twee consonanten t' samen in een Syllabe staen / dan zyn die niet meer in gheluyt dan de enckele k of c als in crack crac / brecke bÿck, rocke roc / mocke mck / mucke mul.

Woo:ders moet het oock aenghemerckt werden / dat le in het eynde van een woort / en somÿts in 't midden / niet gepronunteeert wert als in andere talen indien een ander Consonant voor de l gaet: Maer moet dan lieber ghelyck el gepronunceert werden / als little, stable, people, visible, bridie, wimble, cagle, troublesome, nimble, Apottle, noble, tabernacle, able, recepricle, circle, &c.

Eventwel en heeft el so volkomen geluyt niet als in het woort bell / maer 't gheuyt van e werdt (by maniere van spreken) in ghestvolghen / ghelyck of het moghelyck waere Bl, cl, dl, fl, gl, pl &c. sonder e te pronunceeren.

Alwaer u. b menighmael achter m in verscheydene Engelse woorden gheschreven bint als Comb: , do.nbc , wombe , comb: en diergelycke / daer moet u. l. aenmercken dat b sijn volkomen geluyt niet en heeft oock isset woort in't geluyt so niet als het gheschreven staet / maer of gh: in Duyts wilde seggen Coom / dom / woom / toem &c. Maer indien b de Syllabe divideert / dan heeftet sijn gebuyckelyck ende eyghen gheluyt al soude m boozgaen ; als nom-bar , com-bar , combination &c.

Oock wanneer m a t' samen in een Syllabe sijn / 'twe'ck se den in onse taele ghebeurt / dan wert de o niet uytgesproken als in bymo: leest hyn.

Dan m in't eynde van een Syl'abe met de e achter aen dier van mach geseyt werden als boven van dde geseyt is / namentlyck dattet een oberbloedige maniere van schryben is / en heeft maer 't geluyt van een enkele o als booz: hean: , penoc , Anu: , leest hen / pen / An.

Dan gheluycken de achter m in't eynde van een Syllabe / heeft in pronuntiatioe gheen gheluyt / als in solemne leest solem.

Ph't sē in't begin ofte eynde van een Syllabe heeft het gheluyt van i in Duytsch / als Pbaraoh leeft fparaoh / Phalici faliel / Phineas fineas / Epitaph Elitaf / Philip filip / phleagme steam / phlegmatique , flegmatick / phantasi: fantasia / philosophy filosofy / blasphemy blaffemy / pheasant feasant / Elphant elephant / Orphan ofsan / prophet profet / triumph triumf &c.

Somlyts hebben wy in woorden van de plurael number pp met es daer achter in't eynde van een Syllabe 't welck niet anders uytgesproken wert als ps , dan sooick meene een corruptie in onse schryben is / als / trappes , whippes , shippes : leest traps / whips / ships.

Woorder staet het aen te mercken dat in de Engelse taele wanneer r na een ander r volght / het gheluyt van r niet en heeft : Maer schijnt een oberbloedich gebuyck in onse taele te sijn 't welck wel na gelaten mochte werden / als jarre , jarres , jarre , warre , carre , deserre , firre , abnoire , curre. d'welcke alsn mel gheschreven mochten worden gheluckse obpronun: cleert worden / star / trass / yar / war / car / deser / fir / ab: hoz / cur.

Exempelen booz de pronuntiatioe van s in't begin van een Syllabe : Safety , safe , selle , silt , soft , supper , sommer , some , same &c.

Dan de s in't eynde van een Syllabe als / this , kisse , thus , nevertbelesse , transgresse.

Ende het heeft sijn geluyt wat fynder en dunner dan de sderlanders haere s in het woort sijn pronuncieeren / en by na ghelyck s de s in Sacrament uytsprecken.

Doch somlyts heeft het de kracht en het gheluydt van z als in dese woorden / was , is , his , praise , glase , grase , grease .
please

please, ease, pease, those, nose, whose, guise, wise, cheese, squeeze, seese, freeze, chuse, loose, use, excuse: en veele andere; 't welck den leerling metter tijt erbaren sal.

Aenmerckt hier oock dat sh in 't eynde van een Syllabe oock dickwils een oberbloedighe maniere van schrijven in onse tale is ghelyck ick te boezen van dde hebbe gheseydt; en heeft niet meer ghe'uyt als een enkele s ghe'uyck men dooz dese exempel en sien kan / *Crosse cross / righteousnesse righteousnes / ditredde ditredde / wildernesse wildernes.*

Exempelen booz de pronuntiatie van sh in 't begin van een Syllabe. shall, shell, sheat, shite, shirt, shop, shovel, shoo shuffle.

Dan sh in 't eynde van een Syllabe. Marsh, harsh, fish dish, flesh, lash, dash, gash, oash.

Merckt dat enkel s alser een e boozgaet in 't eynde van een woordt dat den name van eenigh dingh is / gemeenlyck het teeken van 't plurael number (of getal van veele) is a's.

sing:	{	part art widow	}	plur:	{	partes artes widowes	}
sing:	{	band town dream	}	plur	{	- bandes townes dreames	}

Ende somtijts beroozsaecht het niet dat woordt tot meerder Syllaben in 't plurael als het in 't getal van een was / a's inde boozgaende exempel: Maer somtijts maecht het wederom een ander Syllabe als in dese.

sing:	{	forge place resemblance	}	plur	{	orges pla-ces resemblan-ces	}
sing:	{	Countenance chance	}	plur:	{	Countenan-ces chaun-ces puz-ces	}

Ende veele andere / die dooz oeffeninghe en obserbatie wel gebonden sullen werden.

De pronuntiatie van th in een Syllabe is een van de swaerste dingen (booz een van een ander natie) die in onse Engelsche tale te vinden is; en daerom heeft den leerling daerinne de grootste hulp van doen / om 't rechte gheluydt te bekomen / waer toe hem dese navolgende exempel en dienen sullen. viz the, thing, thither, there, them, though, thorrow, through, thence, death, bath, faith, faith, without, with, within, froth, broth, cloath, both, seeth, a froth, north, south, both, moneth. &c.

ei booz een vocael in 't midden of corpus van een woort moet ci geprountieert werden ghelijck si, als.

pronuntiation	}	leest	}	pronuntiation
Congregation		Congregation		
alteration &c.		alteration		&c.

v Consonant heeft in onse tael gemeenschap met f, maer heeft altyt een groover en gemaeckelijker gheluyt als f waer van de pronuntiatie seer wel by de duytsche v vergeleken mach werden inde nabolgende woorden/bader/boeren/bier/looben/&c. kan mede dooz d'oeffeninge van dese en diergelijcken exempel en gheleert werden bij. live, give, lives, have, gave, twelve, move, grove, above, brave, grave, wives &c.

Alwaer aen te mercken staet/dat wanneer een nomen substantivum met se in 't getal van een eyndicht/so maect het dickwils 't ghetal van veele dooz de verandering van f in v als sing. wise, life, theefe, knife plur. wives, lives, tbeeves, knives &c.

Kenmerckt als ue achter g in 't eynde van een woort staet/een guo ander Syllabe altyt niet en veroozsaect/maer dient alleenlijck om het geluyt te bekijchtigen/als tongue, tongues, plague, rogue Hague, Prague; die geluyt gebe als of se/tung/tungs/ plaag/roog/ Haag/ Waag/ &c. geschreuen waeren.

Maer u achter g in 't begin of corpus van een woort dient 'ot gu verhardinghe des geluyts/ als guile, guil; &c. ende somtijts isst gelijck een halbe consonant met g gelijck het oock somtijts achter g staet als guerdon, language, quarter, quaternion. &c.

Oock so sult ghy somtijts vinden que in 't eynde van woorden quo achter den vocael j, alwaer het gheluydt moet hebben als ck als Catholique, rhetorique, publique, Cinque &c. leest Catholick/ rhetozick/ publick/ Cinck &c.

Somtijts mach de ue in Enghelsche woorden oock gheerent ue werden booz een diphthongus om dattet het gheluyt heeft van de diphthongus eu of ew: 't welck so menighmael geschiedt als de ue de vocaels plaetse bekleedt als due, true, ensue, pursue. leest dew/ tiew/ enfew/ pur ew &c.

wh in 't begin van een Syllabe halt vzeemdelinghen oock heel swaer als what, where, what, whome, which, when, whence, whither, wherefore &c. die 'dooz gheene exempel die ick tot noch toe in de duytsche tael behonden hebbe konnen uytgeleyt worden.

Merckt/dat ic in 't eynde van een woort in d' Enghelsche tael ic dickwils so veele is als y ende moet als ij in Nederduytsch ghepronuntieert werden/exempel onlie, verelic, mulic, angrie, hartie, froathie; leest only berey/truly/ angry/hearty/ froathy &c.

Ick bekenne datter veele andere regulen behoorden boozgeselt te werden/indien het myn oogen-merck ware de Enghelschen in haere eyghen tael te onderwijzen: Maer in dese sake soude ick het ghenoegh sulcke dinghen te noteren die een Nederlander (ofte andere vzeemdelingen die de Nederlandt

tale gheleert hebben) mogen behulpsaem zijn / in't gene waer-
in onse Enghelsche taele verschillende is vande naturelycke
spreekte der gheuer die ick hier dooz aenghenomen hebbe te
onderrichten. Tot welcken eynde de boozghemelde obser-
vatiën aengaende de letteren / vocaelen / diphthonghen / en
Syllaben met haere respectybe pronuntiatië / en gheluydt der
woorden (verhoope ick) ghenoech sullen zijn. Ende in't boozby
gaen laet den leser hier (eens booz al) aenmercken / dat indien
hy iets vint waer van hier boven gheen regel ghesteldt is dat
mach hy na den wyse syner eyghen naturelycke (of Nederlant-
sche) taele vryelijck pronuntieren / tot dat hy van my ofte je-
mand anders een grond-regel ter contrarie hoorzen sal.

Wat de puncten, distincciën/en andere directiën om recht te
schryben aengaet ('t welcke Orthographie is) heb ick oheensins
wilt aenroeren noch daer van spreken / als in dese saecke
cnnoodigh zijnde / bermits wy daer in gheen andere regu-
len en hebben / als wat de Latynsche / Nederlandt-
sche / en andere taelen mede brenghen ; ende het booz-
stellen van dien soude dese volumen al te groot maecken om
booz een gheringhe penningh te koopē / en de reghelen veel
te veel om in een korten tydt gheleert te werden.

Ende dit boozghese, de sal dienen booz't eerste deel van de
Etymologie / 't welcke wel gheleert en in't werck ghesteldt
zijnde na de meeninghe des Autheurs / ('t welck in een korten
tydt moghelijck is te doen) en twiffle ick niet / of eenigh ver-
standich leerlinck alwaer hy van de Enghelsche taele noch soo
vremdt / ebenwel sal hy machtich zyn alles wat hem daerin
soude moghen boozkomen vrydelijck en promptelijck te lesen en
pronunciieren / en daer dooz te meer kennisse hebben om de
dictionarissen te gheburcken tot significatië van woorden / en
sal met veel meerder snelheyt in't leeren verstaen en spreken
van de Enghelsche taele boozgaen.

Het

Het tweede deel van de Enghelsche Etymologie.

Hebbende in 't voorgaende deel van mijnen Enghelschen School-meester/den leerling so verre gebracht dat hy (indien hy hem aen die voorschreven observatien houdt) mach tigh sal syn de Enghelsche tale promptelyck te lesen en pronunteeeren; soo sal 't nu saedsaem zyn/ sulcke regelen en institutien vooz te stellen / die behulpsaem moghen zyn tot het verstaen ende spreeken der selver / op dat de voorgaende regelen dienlich moghen zyn om t' gheene dat een ander spreeckt, of schryft te moghen verstaen; alsoock syn eygen sin en meeninghe niet te kunnen spreken. Tot welcken eynde ick mijnen begonnen methoods vervolgen sal / namentlyck / om van de deelen der sprake en d'aenkleben van dien te handelen / soo verre als in dese sake noodigh sal zyn; ende daer nae van de Syntaxis of Constitutie spreken.

Cap. I.

Van den nomen Substantivum en adjectivum.

In onse Enghelsche tale hebben wy acht deelen der sprake ghelyck inde Latynsche / waer van d'eerste ghenaemt wort nomen ofte een naem / om dat het in sich begrypt de namen van alle dinghen die ghesien / gheboelt / ghehoort / ofte verstaen moghen werden: als a man, een man; sicknes, siecktes; the voyce, de stemme; good, goet; great, groot; Edward, Edwardus; John, Jan &c.

In naemen isset hier noodsakelyck van twee soorten te spreken Substantivum en adjectivum.

De substantivum is sulcken name die by sich selven (of alleen) verstaen kan / en vereyscht niet gheen ander woordt vereenicht te werden om synen significatie te toonen: als / an houde, een huys; the dyall, de wyser; the king, den Koning &c.

Daer zyn drie dinghen den nomen Substantivum aengaende/ die heel noodich zyn om weten / om onse Enghelsche taele recht te kunnen verstaen en spreken/als namentlyck/partijcklen/ghesallen / en casus.

By ghebruycken in onse tale twee partijcklen / namentlyck a ofte an, waerbooz de Duytschen een ghebruycken; als a man, een man; an houde, een huys; ende the waerbooz de Duyt-

ſches het en de gebuycken als the horſe, het paerdt; the houſe het huys; the King, de Koning. Ende de ghene die 't gebuyck van een ende het ofte de verſtaen als partjcklen by de namen in 't wuytſch geboght/konnen oock 't gebuyck van a of an, ende the in onſe Engelsche tale wel verſtaen. Alleenlyck dat wy eenige diſiunctie of onderſcheyt in 't ghebuyck van a ofte an, maken / 't welck aldus is: wanneer de nomen (ofte name) booz welke de partjckel gheſte't is met een Complete conſonant begint / ſoo gebuycken wy de partjckel a, als a man, a dog. Maer indien het begint met een letter dat eyghentlyck een vocael is / ofte maer een aspiratende conſonant / dan ghebuycken wy de partjckel an, als / an ox, an apple, an houſe.

2 Gelijck in vele andere talen / alſo in onſe Engelsche tael / weten wy van geen meer als twee ghetallen (of numeri): ſingularis en pluralis, ofte 't getal van een / en 't getal van meer. De ſingularis ſpreekt van een / als ſtone ſteen / tree boom: de pluralis, ſpreekt van meer; als / ſtones ſteenen / trees boomen. 't is oock aen te mercken, dat int keeren van een nomine ſubſtantivo uyt het ſingulari in plurali ſoo boeghen wy in 't eynde van 't woord; ofte o met ſommige veranderinge / 't welck den leerling booz d' oefeninghe en obſervantie der boeghende regelen haest erbaren ſal / als.

ſing:	}	Horſe face man woman	}	plur:	}	Horſes faces men women	}
-------	---	-------------------------------	---	-------	---	---------------------------------	---

Maet hier is aen te mercken / dat wanneer de ſingularis met k, ſe, ſſe, ce, ge, ch, ſh, ofte x eyndicht / dan werdtet booz de byboeginghe van s of es pluralis gemaect / als witneſſe witneſſes, horſe horſes, croſſe croſſes, place places, pledge, pledges, cage, cages, patch patches, ſiſh ſiſhes, box boxes. Ende in ſoodaniſchen ghelegentheyt maect het formeeren van de pluralis dat de nomen ſubſtantivum een Syllabe meet heeft als het in de ſingulari hadde / als grace, gra-cēs; pledge, pledg-es, ende alle de booggaende exempelē in deſen regel.

Maet wanneer de ſingularis met eenige andere letteren eyndicht / dan is de pluralis booz de byboeginghe van, geformeert ſonder eenighe vermeerderinghe der Syllaben in 't woordt als.

elog clogs,
web webs,
robe robes
rod rods
bee bees
see sees
lee lees
tree trees

key keys
Conney Conneys.
sie sies
toe toes
shoe shoes
pew pews
book books
bell bells.

seal seals
ram rams
game games
gun guns.
bone bones
bar bars
bough boughs

Maer in de formeeringhe van 't pluralis sijn vele anomalie of woorden die geen regel hebben: welke den leerling wel moet sien mercken / als namentlyck.

foot feet
tooth teeth
goose geese
louse lice
mouse mice
kaffe ravens
calf calves

leaf leaves
sheaf sheaves
beefee beeves
theefe theeves
knife knives
life lives.
Wife wives

loaf loaves
surf curves
wolfe wolves
brother brethren
child children
hose ende pease
beranderen in 't
plurali niet.

't pluralis werdt gelijckertwijs door de by-boeginghe van en geformeert als van.

}	oxe oxen	}	man men	}	door Contractie
	chick chicken		woman women		

3 Daer sijn oock in naemen (of nomina) ses casus in beyde getallen / waer van men 'tonderscheyt aldus mach voorstellen.

Casus nominativus gaet altijd door 't verbum / en antwoordt de vraghe wie ofte wat ; als the master teacher, de meester leert ; the waters doe flowe , de wateren vloeyen ; a man loveth , een man bemint.

De genitivus casus heeft ghemeenlyck dit teecken of (i. e van) en antwoordt op de vraghe wiens ofte waer van / als ; the learning of the master, de gheleertheit van den meester, the crying of frogs , 't ghecrjst der kikk-vorsen.

Ofte anders is de genitivus casus van de nominativo ghesoortmeert door de byboeginghe van s wanneer van possessie ghesproken wort / als the Master's bookes , des Meesters boecken / the
mans

mans wijsdoime de wijsheydt des mans : an horses strength, de sterckte van een paert: an asses burden, een Esels last: the chickens meat, het eten der hickens: the childrens bread, het broodt der kinderen: my fathers house, mijn vaders huys. Welck na de Duytsche maniere van spreken is / Godes sone / of de sone Gods. Ende in sulcken ghevalle werdt de casus genitivus altyd voer de nominativum gestelt / als Abraham's God, in plaetsse van the God of Abraham.

De dative casus werdt ghemeenlyck bekent dooz het teeken to (i. e. aen of tot) ende antwoordt op dese vraghe / aen of tot wien? of aen of tot wat? als / I give a book to the master, i. e. Ick geve een boeck aen den Meester / I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ick gaf 12 peningen aen de wachters.

De accusativus casus volght d' verbum en antwoordt op de vraghe wie ofte wat / als I read virgil, i. e. Ick lees Virgilius: I love the elders, i. e. ick bemin de ouderlinghen. Ten se wanneer het dooz een prepositie (die voer gaet) de casum accusativum ghemaect werdt / als I goe towards London, i. e. Ick gae na London toe.

Merckt oock / dat de accusativus casus ende het nominativus ghelyck syn in't maken van Engelsche woorden / en verscheelt alleenlyck dooz d' verbum daer het voer ofte achter komt / als / the Master teacheth the Schollar i. e. de Meester leert den Scholler; (alwaes the Master de nominativus casus wert/en the Scholler de casus accusativus.) the waters did overflow the cities i. e. De wateren overbloeiden de Steden: the fire burned the hay-reek i. e. het hier verbrandet den Hoy-berch.

De vocativus casus is het ghene waer mede wy tot een ander roepen of spreken.

De ablativus casus is ghemeenlyck vergheselschapt met een prepositie den ablativum casum dienende / als / of ofte from the Master. Ende dese syn ghemeenlyck teekenen van de ablativ casus, te weten / in, with, through, for, from, by, ende oock van nae den Comparativus gradus; als greater than Alexander, stronger than Hercules. Ende so veel sal wegens den nomen substantivum genoegh sijn.

Nu daer is een ander soorte van naemen/welcke ghenoemt werden adjectiva, om dat de selve sonder een Substantivum niet en kunnen staen: ende dienen om de qualiteyt van de Substantivum te vertoonen. als / a good man: A stubborn son: faire weather: a prosperous voyage: an aogrie woman: stil waters &c. waer van ghy de soem en beduydinghe vinden sult in de dictionaris ofte vocabulaer en andere boecken tot dien eynde behulpsaem.

Doozders staet het hier aen te merken / dat al 't geene hier voers wegens de nomen (of naem) in't ghenerael verclaert is / den adjectivum so wel toebehooren als de Substantivum, vermits de adjectivum altyd met de substantivum gaet/ ofte een substantivum in sich selve begrepen ofte verstaen heeft. Ende

Ende daerom sullen de institutien ofte reghelen booz partice-
klen / getallen / ende casus te bozen gestelt / ghebruyckelijck
zyn booz de noemen adjectivum.

Alleentlijck staet het den leerlinck te weten / waerop hy in
zyn Engels spreken forghbuldelijck moet letten / dat onse ad-
jectivum , 'tzy in getal ofte casus / sijn terminatie niet en ver-
andert : Maer behoudt altydt de selbe forma en letteren in al-
le getallen en casus; dien het in nominativo casu singulari heeft ;
als men in dese navolgende woorden sien can / a good Scholler
learneth good instructions , from a good master , by reading good
bookes , and using good indeavours , neglecting no good oppertu-
nities . Waerin u. l. sien kont / dat good die de noemen adjectivum
is / sijn terminatie ofte form van letteren nimmermeer veran-
dert . Ende diergelijck staet het in andere exempelē .

Oock Adjectiven wiens beduydingen vermeerderen ofte ver-
minderen mogen / konnen Comparatie ofte vergelijkinghe for-
meren ; ofte vergeleken worden . Van Comparatie zyn daer drie
graden gelijk in 't Latyn / ende andere taelen ; te weten / positi-
vus , Comparativus en Superlativus .

In onse Engelsche tale bozmen wy de Comparativus gemeen-
lijck dooz toe-boeginge van er aen 't eynde van de positivus / ofte
dooz 't gebuyck van de adverbium more met ende booz de posi-
tivum . De Superlativus wert dooz 't toe-doen van est aen 't eynde
van de positivum gefozmeert ; ofte dooz het stellen der adver-
bium most ofte very booz ende met de positivus : als in dese na-
volgende exempelē gesien can worden .

	great	greater .ofte more great.	greater . . .ofte most great.
	large	larger . ofte more large.	largest . ofte most large
Positiv:	strong	stronger . of- te more strong.	Strongest . ofte most strong.
	high	higher . ofte more high.	highest . ofte very high . ofte most high.
	mighty	mightier . of- te more mighty.	mightiest . very mighty . most mighty.
			Superlativ:

Uytghenomen eenighe weynighe / die haere Comparativum en Superlativum alsoo uyt haere positivo dooz toevoeginghe van er en est niet en kunnen vormen; maer maken een verandering van't woordt: als / good, better; best: evill, ill, bad, naught; worse; worst; &c. Eben wel moghense alle vergheliken worden dooz more ende most, houdende de form van de positivus: Behalven much ende many, die een bysondere form van verghelijkinghe hebben / te weten / much; more, ofte moe, very much ofte most &c. Many; more; very many, ofte most &c. Desgelijcks / little; lesse; least: ende nigh, die haeren Superlativum highest ofte next maect: mitsgaders / farre; farther; farthest. Ende in sommige adjectiven is most achter de positivum gestelt / als juer, innermost, ofte inmost: utter ofte outer; uttermost & utmost, outmost, outermost: upper; uppermost: under, undermost: nether; nethermost: former; foremost: hinder; hindermost ofte hindmost.

Wij hebben oock diminutive adjectiven / die bande voorgaens de gheformeert sijn / ofte dooz toevoeginghe van ish in 't eynde van de positivus, ofte dooz het voorsstellen van het teeken somewhat, ofte a little aende positivus; als van white komt whitish, ofte somewhat white: van black, komt blackish, somewhat black, ofte a little black &c. Ende dooz desen regel werden somtijts Substantiven adjectiven in gelijckenis gemaect / als van child komt childish &c. Desghelijcx oock dooz ly ende like: als / van man komt manly: van Christian komt Christianlike, ende meer andere / hier te langhe om te verhalen.

Wij hebben oock prohibitive adjectiven / die uyt de positivus gese-meert werden dooz het voorsstellen van vn, im, ofte in, aende positivus; als van godly woordt vngodly gemaect: van wise, unwise: van equal, unequal: van patient, impatient: van temperate, intemperate &c. Ende dan is de beduydinge heel contrarie ofte strydich tegens de beduydinge van de eerste positivus. Vande selfde nature en significatie sijn adjectiven gheformeert uyt Substantiven dooz by-voeginghe des partickels lesse: als van guilt komt guilelesse; van blame, blamelesse &c.

Ende s bele sal ghenoech sijn in dese ghelegghentheydt ghespro' : werden van 't eerste deel der sprake; namentlijck een mo : yde Substantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van den *pronomens* ofte by-naeme.

N aeft aen den nomen hebben wy in de deelen der sprake een *pronomens*, om dat het den nomen seer gheleyck is; ende werdt in't vertooren ofte 't verhaelen eenigher dinghen ghebnycht; ende heeft inde Enghele taele dwerderley soorten, namentlyck / personale, demonstrativum, ende relativum. De personaele sijn drie / die de drie personen in beyde getallen denoteren. als /

1 I. ick	} plural:	1 we wy.
2 thou. ghy. h.J.		2 ye ghy I.
3 he hy.		3 they sy I.

Ende werden aldus in haere casen verandert te weten.

1 De pronomen I maecht in alle andere casen inde oumer singularime, met het tecken des casus, als te bozen in de nomen geseyt is: ende inde casu nominativo plurali we, ende inde andere casen pinate us, met het tecken des casus als bozen. Behoudelyck dat wanneer in de casu genitivo van possessie gesproken wort; wert myne ende our in plaetse van of me, of us, gebnycht; als in plaetse van the books of me, seggen wy my bookes ende in plaetse van the bookes of us seggen wy our bookes.

2 Thou maecht de andere casen van 't getal van een thee, ende inde nominativo plurali yee; ende in de andere you, met de tekenen als bozen; ten sy dat wanneer in de casu genitivo van possessie ghesproken wert/als dan werden thine en your in plaetse van of thee, of you gebnycht: als in plaets van the horse of thee, ghebnychen wy thine horse; en in plaets van the land of you, seggen wy your land.

3 He is genus masculinum en casu nominativus van 't ghetal van een/het welck de femininum in de selve casus she ende he neutrum it maecht: ende in alle andere casen van 't ghetal van een / het masculinum him, het femininum her, en het neutrum it. Ende in de nominativo plurali, altydt they in omni genere, ende in de andere casen them: de welke dooz de boozighe tekenen onderscherden werden als boven geseyt is.

4 Van dese drie personalen sijn gheleycke drie possessiben ghekomen: de significatis en declinesten waer van/aldus in 't bozse aengemerckt mogen werden te weten,

	1	my , myne.	myñ
	2	thy , thine	dijn / utwe
Eng:	3	His her its	zjn. haere.

	1	our , ours.	onse.
	2	your yours	utwe.
plur:	3	their theirs.	haer lieder.

5 Dan gelijcke natueren zjn our ende your, wanneer die beyde Singulariter en pluraliter ghebnyct werden / gelijcke in sulcke saecken zjn/altwaer meer als een persoon possessoren zjn/ ende als de possessie of erf-deel van 't getal van een is.

6 My ende myne houden hare form altydt alleens so wel in 't getal van een als van meer / ende betwysen haer verskil alleenlyck dooz 't tecken der casus : uytgheseydt dat wanneer de Substantivum (die volght) met een Consonant begint/dan segghen wy my , als my father , my wife , en wanneer het met een vocael ofte met een aspireerende Consonant begint/alsdan seggen wy myne , als myne sune , myne hands.

7 Dan ghelijcken mach van thy en thine ghesproken werden. Oock wanneer men een vrage beantwoorden sal/ als whose book is this ? dan segghen wy it is myne , not thine.

Maer soo het dooz her . our . ofte your beantwoort wort/haw segghen wy hers , ours , yours : als , it is hers or ours , not yours or theirs. Andersints houden our ende your altydt de selfde forme in alle casen in beyde getallen / ende werdt dooz het tecken van de casus onderscheyden.

8 Dese personaelen en possessyben zjn somtijts oock met selfe gecomponeert/houdende de selfe forme in casen met de personaelen ofte possessyben waer van sy gecomponeert zjn / dooz byhoeginge van 't woort selfe ofte my selfe in 't getal van een / en selues in 't getal van meer als.

ick selber	my self	Our selves
1 sing:	I my self	we our selves
	myne owne self.	our owne selves.

thy selber	thy self	your selves
1 sing	thou thy self	you your selves
	thine owne self	your owne selves.

himself

	himself		
	herself	plu :	themselves
	it self		
	he himself	plu :	they themselves.
3 sing.	she her self		
	his own self		
	her own self	plu :	their own selves.
	its own self		

De pronomina demonstrativa zijn drie / en werden so genoemd om dat sy op eenige dinghen wijzen. als.

	this	dese / dit		these. dese.
sing:	that	dat / die.	plu :	those. die.
	the same	de selve.		the same. de selve.

waer van de selfe oock met self gheromponert mach werden / als the self same.

De andere twee met same ofte self same, als / this same, this self same. that same, that self same thing. these same, these self same, those same, those self same things or persons.

De pronomina relativa zijn oock drie; alsoo ghehoemt om dat sy aen jetwys refereren daer te hooren van ghesproken is, ende sy zijn.

1	who, whom, what.	wie / wat.
2	which, the which.	welcke / de welcke.
3	that.	die ofte dat.

who is het nominativus casus in 't ghetal van een / ende refereert alleenlyck op persoonen (mannen en geesten) en maect in alle andere casen whom, gedistingueert zynde doot het te kennen der casus, als te hooren betwefen is. which ende that zijn indifferentelyck aen jets gereferert; als the man which spake to me. Ofte the man that spake to me.

That beduyt somtijts so vele als that which als I gave you that you asked,; doot that which you asked. Ende alsoo werdt what oock menighmael gebuycht / als I brought what you bade me : doot / that which you bade me.

Oock staet hier aen te merken / dat wanneer het woort that gekeert mach worden in which, dan is het een relativum; andersing is het een Conjunctie. als / I have read the book that (which) you lent me. Ich hebbet boeck geleesen dat ghy my geleent hebt. I wish that I might goe hence. Ich wensche dat ick van hier mochte gaen.

hier is oock aen te merken dat where, here, ende there, met

een sekere prepositie daer toe geannereert (sulc; als about, at, by in, of, unto, with &c.) werdt somtijts vooz which, this, en that geseit; als wherein, vooz in which; hereby, vooz by this; therewith vooz with that.

Who, which, en what, sijn oock interrogatjben: als who brought this cheese? wie heeft dese kaas ghebracht? which is the way to Leyden? welck is de wegh nae Leyden? what doe you say to me? wat seght ghy aen my?

Ende soo veel sijn ghenoegh vooz de pronomina (ofte by-namen) in dit stuck.

Cap. II I.

Van 't verbum. (ofte woord.)

H Et to'ghende-doel der spieken is een verbum / het welke een woordt is / dat met modus en tempus (i. e. maniere en tyd) ghedeclineert werdt / en beteekent actie ofte passie; als I goe; I love; I am loved; it irketh; it is written.

Ende sijn ofte personael / als I teach; ofte impersonael / als It behoveth. Dan berde welke soorten den leerling verscheyden exempelien in den dictionario daer te voren van ghesproken is binden sal.

Verben (ofte woorden) van actie sijn ofte Suppletjve ofte absolute.

Suppletjve woorden sijn teekenen en supplementen waer vooz eenighe actie op-ghemaect en in allen mooden en tensen onderscheyden werdt: en kan op de volgende manniere uytghesdruct ofte ghesoemeert werden.

Indicativus modus,
tegentwoordige tijdt.

I doe.	ich doe		we doe	wy doen
si: thou doest.	ghy doet	pl:	ye doe	ghy l. doet.
he doeth.	hy doet		they doe.	sz doen.

Imperfecte tijdt.

I did	ich dede.		we	wy deden
si: thou didst	ghy dedet.	pl:	ye did	ghy dedet.
he did.	hy dede.		they	sz deden.

Perfekte tijd.

I have.	ick hebbe.	we	wy hebben
si: thou hast.	ghy heeft.	pl: yee have	ghy hebt
he hath.	hy heeft	they	zy hebben.

Plusperfect.

I had.	ic hadde.	we	wy hadden
si: thou hadst.	gy hadde	pl: ye had.	ghy hadden.
he had.	hy hadde	they	zy hadden.

Futuro.

I will or shall.	ick sal.	we	wy zullen
thou wilt or shalt	gy sal't	pl: ye shall	ghy sal't
he will or shall.	hy sal.	they will.	zy zullen.

In den imperativo modo.

let me.	laet my.	let us.	laet ons.
doe thou.	doet ghy.	pl: doe ye.	doet ghy.
let him.	laet hem.	let them.	laet haer.

In den potentiali modo.
Aegentwoordige tijd.

I may or can.	ick mach of kan.
thou mayst or canst.	ghy mooght ofte kunt.
he may or can	hy mach ofte kan.
we	wy mogen / of kunnen.
ye may or can	ghy mooght ofte kunt.
they.	zy mogen of kunnen.

Imperfecte tijd.

1 I	might, could, would, should:	ick mocht / kost / wilde / soude.
2 thou	might'st, could'st, would'st, should'st:	ghy mooght / kost / woude / soude.
3 he		hy mocht. kost. wilde. soude.
1 we	might, could	wy mochten / kosten / wilden. souden.
2 ye	would, should,	ghy mooght / kost / wildet / soude.
3 they		zy mochten. kosten. wilden. souden.

De perfecte voegt have aen de imperfecte / als.

I might have &c. *Ik moghte hebben &c.*

De plusperfecte voeght had : als.

I might have had &c. *Ik moghte gehad hebben. &c.*

De future voeght hereafter (i. e. hier nae) aen de tegenwoordige

Wijze als / I may hereafter: hier nae soude ik mogen.

In den infinitivo modo

In de perfecte en plusperfecte.

to have or had. hebben of gehad.

' Zoo dat doot de kennisse van de voorgaende Suppletieven/ghy

weten kont hoe ghy eenige verbum van actis formeren sult nae-

dese volgende maniere / 't sy met ofte sonder het tecken.

In den indicativo modo en de tegenwoordighe tijdt.

I love, or I doe love,

thou lovest, or doest love.

he loveth, or doth love.

we love

ye love or doe love.

they love.

ick beminne.

ghy bemint.

hy bemint.

wy beminnen.

ghy l. bemint.

sy beminnen.

Imperfecte tijdt.

I loved, or did love.

thou lovedst, or didst love.

he loved, or did love.

we

ye loved, or did love.

they

ick beminde.

ghy bemindet.

hy beminde.

wy beminden l

ghy l. bemindet.

sy beminden.

Perfecte tijdt.

I have loved.

thou hast loved.

he hath loved.

we

ye have loved.

they

ick heb bemint.

ghy hebt bemint.

hy heeft bemint.

wy hebben bemint.

ghy lieden hebt bemint.

sy hebben bemint.

Plusperfecte tijdt.

I had loved.

thou hadst loved.

he had loved,

ick hadde bemint.

ghy haddet bemint.

hy hadde bemint.

we		wy hadden bemint.
ye	had loved.	ghy lieden hadt bemint.
they		ſy hadde bemint.

Future.

I ſhal or will		ick ſal of wilt beminnen.
thou ſhalt or wilt	love.	ghy ſult of wilt beminnen.
he ſhall or will:		hy ſal of wilt beminnen.
we		wy ſullen of willen
ye	ſhall or will	ghy l. ſult of wilt beminnen.
they	love.	ſy ſullen of willen

In den Imperativo modo.

1	let me love.	laet my beminn.
2	love thou, or doe thou love.	bemint ghy.
3	love he, or let him love.	dat hy beminne.
4	love we, or let us love.	laet ons beminnen.
5	love ye, or doe ye love.	bemint ghy lieden.
6	love they, or let them love.	dat ſy beminnen.

In den ſubjunctivo modo.

Dese tegentwoordige tijd is eben alleens geformeert als de tegentwoordige tijt van de indicatiivi modi, met een conjunctie als wbenst. ofte by aldien het de kracht van wenschinge heeft / so isst met would God ofte God graunt: ende wanneer het de kracht heeft van de potentialis, dan werden dese teekenen may ofte can daer by geboegt als te hojen in de Suppletijken.

De reste van de tijden (of tensen) zijn nae de selve regel geformeert / met de Suppletijbe teekenen als hojen. Welcke ick om kortheyt wille / nae late in't bryede te verhalen / dencken: de dat de ghene die maer een weynigh kennisse in grammatica hebben / het selbe lichtelijck sullen begripen dooz 't gene ick alreede voorgeselt hebbe. Ende booz de gene die daer gheen kennis in hebben soudet maer confusie veroorsaken om de verscheydenheyt van formen de multiplicieren.

Inden Infinitivo modo.

Tegentwoordigh ende imperfecte tijdt.

to love.

te beminnen.

Perfekte ende plusperfecte.

ro have
or had

loved.

Bemint te hebben.
Bemint hadde.

Merckt / dat indien ing aan d' absolute verbum van actie
geboeght werdt/soo maecht het in onse tale een participium van
de tegentwoordige tijt/als love, loving : teach, teaching : d'welche
als een participium gebuyct mach werden/als he came running:
ofte als een adjectivum genomen van een verbum, om dat het
dickwils de plaetse van een adjectivum bekleedt/als / a loving
man ; a teaching master. Ten se dat het participium een ander
adjectivum volght / onde dan mach het de plaetse van een Sub-
stantivum bekleeden / als my loving of thee ; thyne baring of mee.

Ma den verbum activum moeten wy leeren hoemon de passie
stemme van een absolute verbum formen sal.

Dat ghedaen wordt dooz de Suppletiven am ofte he . toe-
hoeghende het verbum gelijk het in de perfecte tijdt gefoymt is:
('t welck is loved , taught , slain) naer dese volghende man-
niere.

Inden Indicativo modo.

Tegentwoordighe tijdt.

- 1 I am
- 2 thou art.
- 3 he is

loved.

ick werde
ghy wert
hy wert

Bemint.

- 1 we are , or be
- 2 ye are or be
- 3 they are

loved.

wy werden bemint.
ghy lieden wert bemint.
se werden bemint.

Superfecte tijdt.

- 1 I was
- 2 thou wast
- 3 he was

loved.

ick wierde
ghy wierde
hy wierde

bemint.

- 1 we were
- 2 ye were
- 3 they were

loved.

wy wierden
ghy lieden wierd
se wierden.

bemint.

De perfecte is gefesmt doo; have bin , hast bin , hath bin, als te boxen.

De plusperfecte boeght bin aen had , hadst , als te boxen,

Futuro.

I Shall , or will , be	loved.	ick sal of wil bemint werden.
thou shalt , or wilt , be		ghy sult of wilt bemint werden.
he shall , or will , be		hy sal of wil bemint werden.
we shall , or will , be		wy sullen of willen bemint werden.
ye shall , or will , be	loved.	ghy I , sult of wilt bemint werden.
they shall , or will , be		se sullen of willen bemint werden.

Indes imperativo modo.

1 let me be		laet my bemint werden.
2 be thou	loved.	wert ghy bemint.
3 let him be		dat hy bemint werde.
1 let us be, or be		laet ons bemint werden.
we ,		
2 be ye	loved.	dat ghy lieden bemint wese.
3 let them be, or		dat sy bemint werden.
be they		

Indes subjunctivo modo.
tegenwoordige tijt.

I am loved:	ick bemint werde
thou art loved	ghy bemint wert.
he is loved:	hy bemint werdt.
we are loved.	wy bemint werden.
ye are loved.	ghy lieden bemint wese.
they be loved:	se bemint werden.

Imperfecte.

1 I was loved , or		ick bemint wierd / of ick soude
I should be loved.		bemint werden.
2 thou wast loved , or thou		ghy bemint wiert / of soudet wez-
shoul'dst be loved.		den bemint.
3 he was loved, or he should		hy bemint wierd / of hy soude bes-
be loved,		mint werden.

1	we were loved, or should be loved.	wy bemint werden/of souden werd den bemint.
2	ye were loved, or should be loved.	ghy l. bemint wiert/of soude wer- den bemint.
3	They were loved, or should be loved.	sy bemint wierden / of sy l. souden werden bemint.

De perfecte ende pluperfecte tijden zijn doo; toedoeninge van
have bin, ofte should have bin, had bin ofte should had bin. ghe-
formt; als doo; de voorigaende exempelen gheleert kan werden.

Desgelijc is de futurum doo; toe- doeninge van sal ofte wil
be hereafter &c.

In den infinitivo modo.

tegentwoordige en imperfecte.

to be loved. bemint te werden.

Perfecte en pluperfecte:

to have, or had
bin, loved.

hebben / of hadde
bemint worden.

Participium praet:

loved, or
being loved.

bemint sijnde.

Ende dus vele sal ghenoech van de verba personalia ghespre-
ken te hebben.

Daer zijn oock eenighe verba die impersonalliter ghebruycet
worden te weten / wannec daer vheen vromderinge der per-
soonen is / als I, thou, he &c. Maer worden in de stemme
des derden persoon singularis alleenlyck ghebruycet het teyt-
ken it daer doo; hebbende: als.

it raineth,	het reghent.	it thunders	het dondert
it snoweth	het sneent.	it becometh	't behoeft
it bloweth.	het wayt.	it is certaine	't is seker.

En 't selbe is doo; alle woorden en tijden met het supplement
van het teeken daer van / geboort / als voren.

Ende dus vele van verben ende participien soo verre als in
dese sake noodigh is.

Cap. III.

Van de deelen der sprake die indeclinabel ofte onveranderlijk zijn.

De deelen der sprake daer wy noch van te spreken hebben sijn de ghene die ongedeclineert sijn/te weten die hare soort me doot getal ofte casus niet en veranderen/waer van daer hier sijn. Adverbium. Conjunctio, prepositio, interjectio. Van de welke het genoech sal sijn hare soorta ende beduydinge doot te stellen/mitsgaders sulcke observatiën als in dese saecken noot dich sijn om haer ghebruyck te vertoonen.

Adverbien sijn Sommighs
van plaetse / als.

here hier.
there daer
where waer
any where ergens
elsewhere, elders/ op een
ander plaetse.
every where, overal
within binnen
without buyten. &c.
Van tyd / als.
ever. immermeer/ oys
never nimmermeer/ noyt
to day : van daghe/ heden.
yesterday : gisteren
now: nu &c.

Sommige sijn van nomber.
als.

once : eens
twice : tweemaal
thrice : driemaal &c.
sijn : als learned, learnedly.
valiant, valiantly. happy, happily.
ende vele andere soorten.

Van order/als.
after that, daer nae.
before that : te voren
Van vraghen/als.
how? hoe?
wherefore? waerom?
how. so? hoe soot
Van affirmeringe als.
truly: seker.
yea : alsoo / jae.
Van onthennen/als.
no, not : neen/riet.
a no wise: geenfins.
Van vertoonen / als.
behold: stat daer:
Van qualiteyt / als.
learnedly. geleerdelych.
well. te degen / wel.

Ende alle de gene die van
nomina adjectiva doot toe-
hoginghe van ly gemascht
sijn : als learned, learnedly. valiant, valiantly. happy, happily.

Stoort oock dat sommige adverbien doot terminatie ofte
teeken begheliken moghen werden : als / oft, ofter, oftener,
more oft, ofter, most oft, Seldome, seldomer, more seldome, seldomer

Maer adberbien in ly, werden altydt verghelycken doo; heb
teeken: als / wisely, more wisely, most wisely. &c.

Conjunctionen boegen woor;den en sententien ofte reden by een;
en sijn als dese die volgen.

and.	ende	either, or; of / ofte.
also.	ook	althugh. alhoewel.
nor, neither.	noch/ooch niet	But. Maer / doch.
not only.	niet alleen.	Moreover. wyders.
but also.	Maer oock.	Further. voorts. &c.

Prepositien sijn woor;den / die in't ghebruyc; voo; andere ge-
feldt werden / of in appositie / als into Amsterdam, ofte in Com-
positie / als intollerable. Ende sijn als de navolgende.

to, unto.	na tot / tot.	within.	binnen
at, by.	by.	beneath.	onder.
before.	voo; / eer dan	besides.	dichte by.
about.	omtrent.	through.	deur.
against.	tegen.	nears.	nae by.
without.	buiten.	for, om.	
between.	tusschen.	after.	achter &c.

Merckt hier / dat d' Enghe'sche somtijds in plaetse van de
prepositie to den passijckel a ghebruyc;ken; als I goe a field.
voo;namentlyc; voo; berbalen; als / I goe a fishing. I goe a
hunting &c.

Den Interjectie is een woor;dt dat een haestige passie ofte
klaghte der sinnen uytheeldt; ende is soodanigh als volghet.

oh, alas.	och armen / och lacy.
woe.	woe.
I pray thee.	ey liebe. Ik bidde u.
fy.	foey &c.

Daer sijn oock andere reghelen en obserbatien / die ick tot de
ter perfectie en volkomentheyt van dit werck / hadde konnen
voo;stellen / weghens arcenten / puncten / en andere dinghen /
die hier niet eens aengheroert werden / om dat se in onse tale
meesten deel met andere talen over een komen / en dat myn
voo;nemen alleenlyc; is (als ick te voren berklaert hebbe) de
b;reemdelinghen hier sulcke regulen voo; te stellen / maer doo;
asseng

nessens de hulpe die sy in haer eyghen tale hebben/ sy tot de rechte kennisse en 't spreken onser Engelsche tale moghen ghesaken. 't welcke ick tot hier toe ghedaem hebbe / met soo veel sojghe en uytdrukkelicheydt als mijnen tydt ende andere importante affairen wilde toelaten.

Ende soo veel booz d' eerste ofte Etymologicale deel des Engelschen School-meesters.

Het Tweede deel.

Cap. I:

Van Syntaxis.

Hebbende tot hier toe bande pronuntiatioe der letteren/ vocaelen / Syllaben / en woorden ; mitsgaders de ghebedelten der sprake / soo vele als den Engelsche Etymologie aengaet ghesproken : nu soude wy tot de regelen van Syntaxis komen/ 't welcke is de behooflycke en rechte connerie ende vast bindinghe van de deelen der sprake aen en onder hun selden/na de rechte bozme ende ordje.

Maer vermits ick onwilligh den leerling in syn ghemoet met onnoodighe reghelen te deswaren/ ofte hem op te groote lasten in 't koopen van dit boeckken te jaghen; wilde ick wel / dat het in een woord aenghemerckt mochte werden / dat de gene die de Duytsche ofte Latynsche tale / en de reghelen van Etymologie gheleert heeft/ en de woorden die hy in Engheisch spreken moet kent (waerinne hem den Dictionarium vele helpen kan) sal dooz syn eygen naturellycke sprake / ofte de constructie van eenighe andere tale / oock weten hoe hy syne woorden inde Engelsche tale 't samen boeghen moet. Doch hy moet wel toe sien / dat hy syne woorden niet nae de Duytsche ofte Latynsche maniere stelt / in welke talen menighmael eerste in 't spreken en schryben ghestelt wordt dat inde constructie ofte verklaringhe lest komt. waer toghens wy in onse Engelsche ta'e onse spraecke ghemeenlycken meest na de ordje van de constructie ordineren / niet anders als of school-jonghens een woord na den andere verbatim moeste verklaren/als.

2 He hath well administred his office.

d. i. hy heeft wel bedient syn ampt.
hy heeft syn ampt wel bedient.

6 There is need of diligence.

d. i. Daer is nood van naefficheyt.
daer is naefficheyt van noode.

3 He is worthy to be loved.

D. i. Hy is waerdigh te worden bemint.

Hy is waerdigh bemint te worden.

4 If myne honour remaine whole and undamaged ,
I regard not the damage of myne estate.

D. i. Indien mijn eer blijft geheel ende onbeschadicht: ick
en passe niet op de schade van mijn goet.
Als mijn eer gheheel ende onbeschadicht blijft; en
passe ick op't verlies van mijn goet niet.

Behoudende dat in het schrijven ofte spreken van relativen /
sicut als / whom , which , what , whole , &c. ghebruycken wy
de selve order in Syntaxis. als de Duytsche en Latynsche doen /
als in dese volghende sententien ofte redenen ghesien kan
worden.

1 Without delay I will doe (what) thou hast commanded.
dat is:

Dat ghy bevolen hebt sal ick sonder vertragen (ofte wyts-
sel) volbruyngen.

2 Blessed is he (whose) transgression is forgiven and (whose)
sin is covered. Blessed is the man unto (whom) the
Lord imputeth not iniquity , and in (whose) spirit
there is no guile.

dat is:

Welgelucksalich is hy wiens overtredinghe vergeven is/
ende wiens sonde bedeckt is. welgelucksalich is de
mensche / dien de heere d'ongerechtigheyt niet toe-
en rekent / en in wiens geest geen bedroch en is.

Behalven oock dat wy in 't formeeren van dichten ende vs-
men de rijchheit der Woeten ghebruycken / die soo veel op d' or-
dne des Syntaxis niet en letten / als op de mate en loope haerer
gedichten: en daerom stellen sy de woorden voor ofte achter/na
dat het best in de versen te passe komt.

Cap.

Cap. II:

Maer om te besluyten en alle de booggaende reghelen door
 oeffeninghe diensich te maken / en den leerling tot meerder
 perfectie in dese sake te brengen / soo sal't hem ongetwiffelt
 profijtelijck zyn / dat hy sich in't lesen ende van buyten leeren
 der redenen/phrasen / spreekwoorden / en andere volghende
 discouren oeffent. want daer mede sal hy sich behelpen niet al-
 leen in 't verstaen en kennisse der naemen van dinghen / en-
 de konsten; maer sal de taale oock veel snyderder en elegant
 spreekken. Ende vermits dat de bresse des heeren de eerste
 ende boornaemste dingh is daer wy ons moeten in oeffenen : soo
 sal ick den leerling eenige stucken van Goddelijcke leeringe ten
 eersten voorstellen/waerinne het seer van noode is dat een yge-
 lijk sich exercceert : daerna sal ick de sin met berfheydene ber-
 maeckelijcke redenen en spreuken verberschen ; ende eynde-
 lijk den leses eenige nuttelijcke 't samen / sprekingen brieven/
 en andere gemeyne en noodwendighe stucken voorhouden.

Certaine.

Certaine common scripture - places, and Christian speeches, very usefull for the practise of the former rules.

Eenighe ghemeyne Schrifruer-plaetsen, en Christelijcke redenen, seer dienstich tot het ghebruyck der voorgaende regelen.

The some of the law of God, taken out of Math. 22. 37, 38, 39, 40.

De somma des wets Godts, ghenomen uyt Matth. cap. 22. vers. 37, 38, 39, 40.

Thou shalt love the Lord thy God with all thyne heart, and with all thy soule, and with all thy understanding. This is the first and great commandment. And the second is like unto it, Thou shalt love thy neighbour as thy selfe. On these two commandments hang all the law and the prophes.

Ghy sult lief-hebben den Heere uwen Godt met geheel uw' herte / ende met geheel uwze Ziele / ende met geheel uw' verstandt. Dit is het eerste ende grot gheboden. Ende het tweede desen gelijck is / ghy sult uwen naesten lief hebben als u seiven. Aen dese twee geboden hanght de gantsche wet ende de Propheeten.

The ten Commandments. Exod. 20. Deut. 5.

De tien Gheboden. Exod. 20. Deut. 5.

God spake all these words and sayd : I am the Lord thy God, which, have brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.

Godt sprack alle dese woorden ende seyde. Ick ben de Heere uwen God, die u uyt Egypten landt / uyt den dienst der huse gheleyt hebbe.

The first commandement.

Dat eerste gebod.

Thou shalt have none other Gods before my face.

Ghy en sult geen andere Goden voor mijn aengesicht hebben.

The second commandement.

Dat tweede gebod :

Thou shalt make to thy self no graven image , nor any likeness, either of any thing in heaven above , nor of any thing that is in earth beneath , nor of any thing that is in the water under the earth : Thou shalt not bow down to them , nor serve them : for I am the Lord thy God, strong and jealous , who visit the iniquity of the fathers upon the children , (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thousands of them that love mee and keep my commandements.

Ghy en sult u geen beelden / noch geen gelijkenisse maken / noch van 't gene dat boven in den hemel is / noch van 't gene dat onder op der aerden is / noch van 't gene dat in 't water onder der aerden is : En buygt u voor die niet / noch en dientse niet : want ick ben de heere uwe God / sterck ende yberigh die de misdaed der vaderen besoecke aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid den ghener die my haten ; ende doe barmherticheydt aen veel duysenden der ghener die my liefhebben / ende mijn gheboden houden.

The third commandement.

Dat derde gebod.

Thou shalt not take 'up the name of the Lord thy God in vaine or lightly : For the Lord will not hold him guiltlesse, nor leave him unpunished, that taketh his name in vaine.

Ghy en sult den name des heeren uwes Godes niet te vergeefs ofte lichtbeerdelyck ghebruycken : want de heere en sal hem niet onschuldigh houden / noch ongestraft laten / die synen naem misbruyckt.

The fourth Commandement.

Dat vierde gebod.

Remember the Sabbath day , that thou keep it holy : Sixe daies shalt thou labour , and do all thy work : but the seventh day is the Sabbath of the Lord thy God , in it thou shalt doe no worke , nor thy son , nor thy daughter , nor thy servant , nor thy mayd , nor thy cattell , nor the stranger , which is within

Zyt ghedachtigh des Sabbat-daeghs / dat ghy dien heylighet : Ses dagen sult ghy arbeiden / ende alle u werck doen : maer de sebensten dagh is den Sabbat des heeren uwes Godes / dan sult ghy gheen arbeit doen / noch u zone / noch u dochter / noch u knecht / noch u dienst-maeght / noch u beest / noch de bescerdingh / die

thy

thy gates. For in sixe dayes the Lord made heaven and earth, and the sea, with all that is therein, and he rested the se venth day: wherefore the Lord blessed the Sabbath day, and hallowed it.

The first Commandement.

Thou shalt honour thy Father and mother, that thou mayst live long upon the earth, and that it may goe well with thee in the land, which the Lord thy God shall give thee.

The first Commandement.

Thou shalt not kil.

The seventh Commandement.

Thou shalt not commit adultery.

The eighth commandement.

Thou shalt not steale.

The ninth Commandement.

Thou shalt beare no false witness against thy neighbour.

The tenth Commandement.

Thou shalt not covet thy neighbours house, thou shalt not covet thy neighbours wife, nor his servant, nor his mayd, nor his ox, nor his asse, nor any thing, which is thy neighbours.

The Lords prayer.

O Vr father, which art in heaven. Hallowed bee thy name. Thy kingdom come, Thy will be done on earth, as (it

in utwe stadt poosten is. want in ses daghen heeft de Heere hemel / ende aerde gemaect / ende de Zee met alle dat daer in is / ende hy rustede den sebenssten dagh : daerom segende de Heere den Sabbath-dagh / ende heyligde den selven.

Dat vijfde gebod.

Ghy sult u Vader ende moeder eeren / op dat ghy langhe leeft op der aerden / ende dat het u wel gae in den lande / dat u de Heere utwe God geven sal.

Dat sesste gebod.

Ghy en sult niet dooden.

Dat sebensste gebod.

Ghy en sult niet Echt-breken.

Dat achtste gebod.

Ghy en sult niet steelen.

Dat negenste gebod.

Ghy en sult gheen valsche ghetyghenisse spreken teghen utwen naesten.

Dat tiende gebod.

Ghy en sult niet begeeren utwes naesten huys / ghy en sult niet begheeren utwes naesten wyf / noch syn knecht / noch syn dienst-maant / noch syn offer / noch syn esel / noch oock eenigh ding / dat utwen naesten heeft.

Het ghebedt onses Heeren.

O Onse Vader / die daer zijt in de hemelen. Gheyligt werde utwe name. Utwe rijcke come. Utwe wille geschiede / op der aerden / als in den hemel

School - meester.

is) in heaven. Give us this day our daylie bread. And forgive us our debts, even as we forgive our debtors. And lead us not into temptation, but deliver us from evill. For thine is the kingdome, the power, and the glorie, for ever. Amen.

Hemel. Geeft ons heden ons dagelijcx broot. Ende vergeeft ons onse schulden/ ghelijck wy vergeben onse schuldenaeren. Ende en leydt ons niet in verfoekinghe; maer vercoft ons van den quaden. want u is dat rijck / de kracht/ ende de heerschijckheyt / in der eeuwigheyt. Amen.

The Commission given by Christ to his Apostles Math. 28. 18, 19.

Het bevel door Christum aen sijn Apostelen gegeven Mat. 28. 18, 19.

Go ye therefore, and teach all Nations; baptizing them in the name of the Father, and of the son, and of the holy Ghost: Teaching them to observe all things whatsoever I have commaunded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

Gaet dan henen / en ondertwijst alle de volckeren / de selve doopende in den name des Daders/ ende des soons / ende des heyligen Geests: lezende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe; ende siet / ick ben met u lieben alle de dagen/ tot de volghinghe der werelt.

The institution of the holy supper of our Lord, taken out of 1. Cor. 11. 23. &c. and 1. Co. 10. 16, 17.

De insettinghe des Heylighen Avontmaels onses Heeren. genomen uyt 1. Cor 11. 23. &c. en 1. Cor. 10. 16, 17.

For I have received of the Lord that which also I delivered unto you, that the Lord Jesus in

Want ick hebbe van den heere antfangen / tegen ick oock u overgegeven hebbe, dat de heere Jesus

the

in

the same night in which hee was betrayed, took bread: And when he had given thanks, he brake it, and said, Take, eate; this is my body, which is broken for you: this doe in remembrance of me. After the same manner also he took the cup when hee had supped; and sayd, This cup is the new testament in my blood; this doe yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. wherfore whosoever shall eat this bread, and drink this cup of the Lord unworthily; shall be guilty of the body and blood of the Lord.

in den nacht in welcken hy verraden wiert/het broot nam: Ende als hy gedanckt hadde / brack hy 't/ ende seyde / nes met/Etet; dat is mijn lichaem dat voer u ghebroken wort: doet dat tot mijner ghedencknisse. Desgelijc nam hy ooch den dinck-beker nae het eten des Abontmaels; ende seyde / dese dinck-beker is het nieuw testament in mijnen bloede: doet dat / soo dickwils als ghy dien sal dincken / tot mijner ghedencknisse. want soo dickwils als ghy dit broodt sulc eten / ende dese dinck-beker sulc dincken / so verhoedicht ghy den doot des Heeren / tot dat hy komt. Soo dan wie onweerdelick dit broot eet/ ofts den dinck-beker des Heeren dinckt / die sal schuldich sijn aen het lichaem ende bloedt des Heeren.

But let a man examine himself, and so let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himself, not discerning the Lords body.

Maer laet de mensche besproebe hem selven / ende eete also van het broot/ende dincke van den dinck-beker. want die ontweerdelijc eet ende dinckt / die eet ende dinckt hem self een oordeel / niet onderscheydende het lichaem des Heeren.

The cup of blessing which wee blesse, is it not a Communion of the blood of Christ? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Christ? For (it is) one bread, (so) wee many are one body: seing we are all partakers of one bread,

De dinck-beker der dancksegginge / dien wy segghen / is die niet een ghemeenschap des bloeds Christi? Het broot dat wy breken / is dat niet een ghemeenschap des lichaems Christi? want een broodt (is het / soo) sijn wy vele een lichaem: dewyle wy alle eenes broodts deelachtigh sijn.

*Rules of Church-disci-
pline, Matth.
18. 15. &c.*

More-over if thy brother hath trespassed against thee, goe and tell him his fault between thee and him alone: if he heareth thee, thou hast gained thy brother. But if hee heareth thee not, then take with thee one or two more, that in the mouth of two or three witnesses every word may be established. And if he give them no hearing, then tell it to the church: and if he also give the church no hearing, then let him be unto thee as an heathen man, & a publican. Verely I say unto you, whatsoever ye shall bind on earth, shall be bound in heaven: and whatsoever ye shall loose on earth, shall be loosed in heaven. Again I say unto you, that if two of you shall agree on earth, as touching any thing, that they shall ask; it shall be done for them of my father which is in heaven. For where two or three are gathered together in my name, there am I in the midst of them.

*The 12 articles of the
Catholique Christian
faith.*

I Believe in God the Father, the Almighty maker of heaven and earth. And in Iesus Christ

*Regelen van Kerckelijcke disciptyne.
Matth. 18. 15. &c.*

Voorders indien uw' Broeder der teghen u ghesondicht heeft / gaet heren ende bestra^c. hem tusschen u ende hem alleen: indien hy u hoort / so hebt ghy uwen broeder ghe-tornen. Maer indien hy u niet en hoort / soo neemt noch een of twee met u: op dat in den mont van twee ofte dry ghesuyghen alle twoozt besrae. Ende indien hy de selve gheen gehoor en geeft / so seght het der gemeente: ende indien hy oock der gemeente geen gehoor en geeft / so sy hy u als de heyden ende de tollenaer. Dooxtwaer segge ick u / al wat ghy op der aerden binden sult / sal in den Hemel gebonden wesen: ende al wat ghy op der aerden ontbinden sult; sal in den Hemel ontbonden wesen. Wederom segghe ick u / indien daer twee van u t'samen stemmen op der aerden / over eenighe sake / die sy souden mochen begheeren / dat die haer sal geschieden van mijnen Vader die in de Hemen is. Want waer twee ofte dry vergadert zyn in mijnen name daer den ick in't midden van haer.

*De 12 Artyckelen des
alghemeynen Chris-
telijcken gheloofs.*

I Ck ghe'oobe in Godt den Vader / den Almachtighen Schepper des Hemeis ende der aerden. Ende in Iesum Christum

his onely begotten son our Lord: which was conceived of the holy Ghost, born of the virgin Mary; who suffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, descended into hell. The third day he arose again from the dead, ascended into heaven. (and is) sitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghost. I believe an holy Catholike Christian church: the Communion of Saints: forgiveness of sins: resurrection of the flesh: and life everlasting.

Christum synen eenich-gebozenen Sone onsen Heere: die ontfanghen is van den Heyligen Gheest / ghebozen uyt de Maghet Maria; die gheleden heeft onder Pontio Pilato / is ghekruyst / ghestorven / ende begraven / neder-gedaelt ter hellen. Ten derden daghe weder op gestaen van de dooden / opgeharen ten Hemel / sittende ter rechter-handt Gods / des Almachtighen Vaders / van waer hy komen sal / om te oordeelen de levendighe ende de dooden. Ik gheloobe in den Heylighen Gheest. Ik geloobe een heylighe algemeyne Christelycke Kercke: ghemeenschap der Heylighen: berghebinghe der sonnen: opstandinge des vleeschs ende eeuwig leben.

*The Confession of faith
composed in the Council
of Nice, in the
325 year after
the birth of
Christ.*

Belijdenisse des Geloofs, gestelt in het Concilium van Niceen, in den jare na Christi geboorte 325.

WE beleeve in one God, the father Almighty, maker of heaven and earth, and of all things visible and invisible: and in one Lord Iesus Christ, the onely begotten son of God, begotten of the father before all worlds; God of God, light of light, very God of very

Wij ghelooen in eenen Godt / den Almachtighen Vader / Schepper des Hemels ende der aerde / ende aller dinghen sienlijcke / ende onsenlijcke: ende in eenen Heere Iesum Christum / den eenich gebozenen sone Gods / gebozen uyt den Vader voor alle eeuwen / Godt uyt Godt / licht uyt licht / waerachtigh

God, begotten and not made, (being) of one substance with the father, by whom all things were made; who for us men, and for our salvation, came downe from heaven, and was incorporate by the holy Ghost in the virgin Mary, and was made man, and was crucified also for us under Pontius Pilate, who suffered and was buried, and the third day hee rose againe according to the scriptures, and ascended into heaven, and sitteth on the right hand of the father. And that hee shall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whose kingdome shall have none end. And we beleve in the holy Ghost, the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the son, who with the father and the son together is worshipped and glorified, who spake by the Prophets. And we beleve one holy Catholike and Apostolike church; wee acknowledge one baptisme for the remission of sins. And we look for the resurrection of the dead, and the life of the world to come.

God uyt waerachtigh Godt/ gebozen ende met ghemaect / van 't selve wesen met de Vader / door welke alle dinghen gemaect sijn; die om ons menschen ende om onse Salicherdt is nederghelcomen uyt den hemel / ende vleesch ghetworden is uyt den Herlijgen Geest inde Maget Maria / ende een Mensch is geworden / die voor ons oock gecruciget is onder Pontius Pilatus. Die gheleiden heeft / ende begraven is / ende ten derden daghe opghestaen is na Scriften / ende opgheloven is ten hemel / ende sit ter rechter-handt des Vaders. Ende dat hy sal weder komen met heerlicherdt om te oordeelen de lebende ende de doode / wiens rijke geen eynde en sal hebben. Ende wy geloobe inden Herlijghen Geest / den Heere ende gheber des lebens / die van den Vader ende den Sone uytgekomen is / wie 't samen met den Vader ende den Sone ghedient ende gheheerlicht is / die ghesproken heeft door de Propheten. Ende wy gheloben esne Herlijghen alghemeyne ende Apostolische Kercke. Wy beliden eenen doop tot bergetinghe der sonden. Ende wy verwachten de opstandighe der dooden / ende het leben der toekomende eeuwe.

*The form of Creed, and
Confession of Athana-
sius Bishop of Alexan-
dria, written in the
333 year after
Christ's birth.*

Gheloofs-forme, en-
de bekentenisse A-
thanasij Bisschop van
Alexandrien, ge-
schreven in't jaer
nae Christi
geboorte

333.

W hosoever wil be saved, be-
fore all things it is necessa-
ry for him, that he hold the
Catholike faith: which faith
whosoever doth not keepe whole
and undefiled, without doubt
he shal perish everlastingly.

And the Catholike faith is this:
That wee worship one God in
Trinity, and Trinity in unity;
without confounding y persons,
or dividing the essence and sub-
stance. For there is one person
of the father, another of the son,
and another of the holy Ghost;
but the father the son, and
y holy Ghost have one godhead,
glory equall, and Majestie coe-
ternall. Such as the father is, such
is also the son, and such is the
holy Ghost. The father is un-
created, the son is uncreated, and
the holy Ghost is uncreated. The
father is incomprehensible, the
son is incomprehensible, and the
holy Ghost is incomprehensible.

The father is eternall, the son

S o wie wil Saligh zyn/ dien
is'voor alle dingh noodigh/
dat hy het algemeyn ghe-
loobe houde: het welcke ghe-
loobe so wie niet gheheel ende
ongeschent en bewaert/die sal
sonder twyffel eeuwiglyck
berderben.

Ende het algemeyne geloobe
is dit: dat wy den eenighen
Godt inde dryheydt / ende de
dryheydt in de eenigheyt eeren;
sonder de persoonen te ver-
mengen / ofte het wesen ende
substantie te deylen. want het
is een ander persoon des Va-
ders/ een ander des soons/ en-
de een ander des h. Geests:
Maer de Vader/ sone ende heyl-
ligen Geest hebben een Godt-
heyt / gelijcke eere/ ende ghe-
lijcke eeuwighe eetlyckheydt.
Hoedanigh de Vader is soo-
danigh is oock de Sone; soo-
danigh is oock de heylighe
Gheest. De Vader is onge-
schapen / de Sone is ongescha-
pen/ende de heyligen Geest is
ongeschapen. Onmetelyck is de
Vader / onmetelyck is de So-
ne/ende onmetelyck is de heyl-
ligen Geest.

De Vader is eeuwigly

is eternall ; and the holy Ghost eternall. And yet they are not three eternals , but one eternall : as also not three incomprehensibles , nor three uncreated : but one uncreated and one incomprehensible. So likewise the father is almighty, the son almighty & the holy Ghost almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So also the father is God , the son God , and the holy Ghost God ; and yet they are not three Gods, but one God. So likewise the father is Lord , the son Lord, and the holy Ghost Lord : and yet there are not three Lords but one Lord. For like as we be compelled by the Christian verity , to call every person by himself God and Lord : so are we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none , neither created, nor begotten ; the son is of the father allowe , not made , nor created , but begotten : the holy Ghost is of the father , and the son ; neither made , nor created, nor begotten , but proceeding. So that there is one father , not three fathers , one son , not three sons ; one holy Ghost not three Holy Ghosts. And in this Trinity there is neither first nor last, nor greatest nor least; but the whole three persons have equall eterni-

De sone is eeuwighe ende de Heylighen Gheest is eeuwighe. Nochtans en zijn 't niet drie eeuwighe / maer een eeuwighe ghelyck oock niet drie onmeteliche/noch drie ongheschapene: Maer een ongheschapen ende een onmetelick. Desgelijcx is de Vader almachtigh/de Sone almachtigh / en de h. Gheest almachtigh : ende nochtans en zijn 't niet drie almachtige / maer een almachtigh. Alsoo oock is de Vader Godt / de Sone Godt/ ende de h. Gheest Godt : ende nochtans zijn 't niet drie Goden / maer het is een Godt. Alsoo is de Vader Heere / de Sone Heere/ ende de Heylige Gheest Heere : Ende nochtans zijn 't niet drie Heeren ; maer een Heere. Want gelijk wy dooz de Christen - waerheydt bedwonghen worden/eenen yegelijcken persoon by-sonder, Godt ende Heere te noemen: Also is ons oock dooz het alghemeyn gheloobe verboden drie Goden oft Heeren te bekennen. De Vader en is van niemandt gemaect/ noch gheschapen / noch ghegenerceert / de Sone is van den Vader alleen / niet ghemaeckt / noch gheschapen/ maer ghegenerceert : de Heylige Gheest is van den Vader ende den Sone / niet ghemaeckt/ noch gheschapen / noch ghegenerceert/ maer uytghekomen. So is daer dan een Vader/niet drie Vaders ; een Sone / niet drie Sonen ; een h. Gheest/niet drie h. Gheesten. Ende in dese drieheydt en is niet eerst/ noch laetst / niet meest noch minst : maer de gantsche drie personen hebben gelijcke eeuwighe

ty, and are in all things coequal. So that in all things as is aforesaid, the unity in Trinity, and Trinity in unity is to be worshipped. He therefore that will be saved, must thus think of the Trinity.

Furthermore it is necessary to everlasting salvation, that he also believe rightly the incarnation of our Lord Iesus Christ. For the right faith is, that we believe & confesse, that our Lord Iesus Christ the son of God, is God and man. God of the substance of the father, begotten before all worlds; and man of the substance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reasonable soul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferior to the father touching his manhood: who although he be God and man, yet is he not two, but one Christ; One, not by conversion of the godhead into flesh, but by taking of the manhood into God; one altogether, nor by confusion of substance, but by unity of person. For as the reasonable soul and flesh is one man: so God and man is one Christ. who suffered for our salvation, descended into hell, rose againe the third day from the dead, he ascended into heaven, sitteth on the right hand of God

wigheyt/ende sy den selven altesins gelÿck. So dat alomme ghelÿck nu. gheseyt is / de eenheyt inde dÿgheyt/ ende de dÿgheyt inde eenheyt 3ÿ te eerren. Daerom soo wie wil Saligh 3ÿn / die moet aldus van de dÿghuldigheyt geboelen.

Doorts het is tot de eeuwighe Saligheyt noodigh / dat hy oock de mensch-werdinghe onses heeren Iesu Christi trouwelÿck gheloobe. Want het rechte geloobe is / dat wy gelooven ende belÿden / dat onse heere Iesus Christus Godts Sone / 3ÿ Godt ende mensche. God uyt de substantie des Vaders/voor alle tijden ghegenerreertende mensch / uyt de substantie sÿns Moeders / in den tijdt geboren : volkomen Godt ende volkomen mensche ; hebende een verstandighe Ziele / ende menschelÿck bleesch. Den Dader gelÿck na de Godtheyt / minder dan de Dader nae de menscheyt : de welcke hoe wel hy Godt is ende mensche / soo is hy nochtans niet twee / maer een Christus : Een / niet door veranderinge der Godtheyt in het bleesch / maer door de aeneminghe der menscheyt in Godt ; een al t'samen / niet door de vermenginghe der substantie / maer door de eenheyt des persoons. Want gelÿck de verstandighe Ziele ende het bleesch een mensche 3ÿn : also is Godt ende de mensche een Christus. De welcke gheleden heeft om onser Salicheyts wils / nederghedaelt is ter hellen / ten derden daghe weder opgestaen van den dooden / opgeklimmen ten Hemel / sit ter rechter - handt Godts des Vaders

the father almighty; from whence hee ſhal come to judge the quick and the dead.

At whose coming, al men ſhall riſe again with their bodies, and give accompt for their own works; and they that have done good, ſhal goe into life everlaſting; but they that have done evil, into everlaſting fire.

This is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be ſaved.

The 38 and 39 chapters of the book of Iob: and a part of the 40 and 41. chapters.

Then the Lord answered Iob out of the whirlwind, and ſaid, who is he that darkeneth counſel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I will demand of thee, and teach thou me. where waſt thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou haſt underſtanding, who hath laid the meaſures thereof, if thou knoweſt it? or who hath ſtretched the line upon it? where upon are the foundations thereof ſtaſtaned? or who layd the corner ſtone thereof? when the morning ſtars ſang joyfully together, and all the children of God ſhouted for joy.

Or who ſhut up the ſea with

Daders' almachtigh: van daer hy komen ſal om te oordeelen de lebendige ende de doode.

Tot des welckes komſte alſe menſchen ſullen weder opſtaen met hare lichamen/ ende van hare eygene wercken teekenschap gheben: ende die goet gedaen hebben / ſullen in het eeuwighe leven gaen/ maer die quaet ghedaen hebben/ in't eeuwighe byer.

Dit is het algemeyn gheloos: be: het welck ſo wie niet trouwelyck ende baſt en ghelooft/ die en ſal niet moghen Salich zyn.

Den 38 en 39 capitelen des boecks Iobs: oock een gedeelte des 40 en 41 capitelen.

Daerna antwoorde de Heere Iob uyt den ontveder/ en ſeyde; wie is hy / die den raedt verduyſtert met woorden ſonder wetenschap? Goet nu als een man utwe lendenen; ſo ſal ick u vraghen/ ende onderricht my.

Waer waert ghy/ doe ick de aerde grondede? gheeft het te kennen/ indien ghy kloek van verſtande zyt. wie heeft hare maten gheſet indien ghy weet het? ofte wie heeft over haer den richt-snoet ghetrocken? waer op zyn hare gront beſſen neder- gheſonchen? ofte wie heeft haren boeck-ſteen gheleghet? Doe de morgen ſterren tſamen vrolick ſongen/ ende alſe de kinderen Godts juycheden.

Ofte wie heeft de Zee met deuren

doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darkness a swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hit herto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be shaken out of it? that it should be turned as clay to the seale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is with-holden, and the high arm shall be broken. Hast thou entered into the springs of the sea? and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen the doores of the shadow of death?

Hast thou perceived the breadth of the earth? declare if thou knowest it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darkness, where is the place thereof? that thou shouldst bring it to the bound thereof, and that thou shouldst know the paths to the house thereof? Thou knowest it, for thou wast then borne; and thy dayes are many in number.

Hast thou entred into the trea-

deuren toeghesloten / doese uythack als oftse uyt de baer-moeder voortquam? Doe ick de wolcke tot hare kleedinghe stelde; ende de donckerheydt tot haren windel-doeck: doe ick voor haer mijn bestuyte plaetse doozhack / ende settes de grendelen / ende deuren / ende seide / Tot hier toe sult ghy komen / en niet voortder: ende hier sal hy sich stel en teghen den hoochmoet utwer golven.

Hebt ghy van uwe daghen den morgenfont gheboden? hebt ghy den dagheraet syne plaetse ghewesen? op dat hy de eynden der aerde vatten soude; dat de godtloose uyt haer uytgheschuddet souder worden? dat sy verandert soude worden / gelijk segel-lym: ende sy ghestelt worden / als een kleedt. Ende dat bande godloose haer licht ghetveerdt worde; ende den hooghen arm worde gebroken. Zyt ghy gekomen tot aen de oorsprongen der Zee? ende hebt ghy in het onderste vss afgronts ghewandelt? Zyn u de poorten des doots ontdeckt? Ende hebt ghy ghesien de poorten van de schaduwe des doots?

Zyt ghy met u verstant ghekomen tot aen de breedten der aerde? geeft het te kennen / indien ghy dit alles weet. waer is de wagh daer het licht woont? ende de duysternisse waer is hare plaetse? dat ghy dat hingen soudt tot syne pale / ende dat ghy merken soudt de paden syns huys? Ghy weet 'et / want ghy waert doe gheboden: ende uwe daghen syn vele in ghetale.

Zyt ghy ghekomen tot de schat-

asures of the snow? and hast thou seen the treasures of the baile, which I have reserved against the time of trouble, against the day of battel and war?

Where is the way where the light is parted, & the east winde scattereth it self upon the earth? who hath divided a water-course for the overflowing of waters: and a way for the lightning of thunder? To cause it to raine on the earth, where no man is; on the wilderness, wherein there is no man; to satiffie the desolate and wast ground, and to cause the bud of the tender herb to spring forth. Hath the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whose wombe cometh the ice? and who gendereth the hoary frost of heaven? The waters are hid as with a stone, and the face of the deep is frozen.

Canst thou binde the sweet influences of Pleiades, or loose the bands of Orion? Canst thou bring forth Mazzaroth in his season, or canst thou guide Arcturus with his sons? Knowest thou the ordinances of heaven; or canst thou set the dominion thereof on the earth? Canst thou lift up thy voice to the clouds, that abundance of waters may cover thee? Canst thou send forth lightnings, that they may goe and say unto thee, behold, Here we are?

Who hath put wisdom in the inward parts? or who hath gi-

schat kameren der sneeuw: en de hebt ghy de schat-kameren des Hagels ghesien / dien ick opheude tot den tydt der be-nautherdt / tot de dach des stryts / ende der ooploghe?

waer is de wegh daer het licht verdeelt wordt; ende de gossen-windt sich verskort op der aerde? wie deelt booz den stoot reghen eenen water-cop uyt; ende eenen wegh booz het weerlicht der donderen? Om te reghenen op het lant / daer niemant en is / op de woestijne / daer in geen mensche en is. Om het woeste ende het bertwoestede te versadighen: en om het uytspuytsel der gras-scheutkens te doen wassen. Heeft de reghen eenen vader? ofte wie haert de duppelen des dauws?

Wyt wiens buych komt het ys boort? ende wie haert den rijn des hemels? Als met eenen steen verberghen haer de wateren: ende het vlacke des af-gronts wort om vat.

Kondt ghy de lief-tickheden van het seven-ghesternte binden / ofte de stringhen Orions los maken? kondt ghy de Mazzaroth boort brengen in haren tijt / ende den waghen met sijne soone u eyden? weet ghy de ordinantien des hemels / ofte kont ghy de heerschappre des selven op de aerde bestellen? kont ghy uwe stemme tot de wolcken ophessen; op dat een ober-bloedt van water u besdecke? kont ghy de bliemen uyt laten / datse henen varen / ende tot u segghen / siet hier sijn wy?

wie heeft de wijsheydt in't binnenste gheset? ofte wie heeft

ven understanding to the mynd? who can number the clouds in wisdom? or who can stay the bottles of heaven? when the dust groweth into hardness, and the clouds cleave fast together.

Wilt thou hunt the prey for the old lyon: or fill the appetite of the young Lyons? when they couch in the dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knowest thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Hast thou marked when the bindes doe calve? Canst thou number the moneths which they fulfill? & knowest thou the time when they bring forth? when they bow themselves, they with splitting bring forth their young ones, they cast out their sorrowes. Their young ones are in good liking, they grow up with corne: they goe forth, and returne not unto them.

Who hath sent out the wilde asse free: and who hath loosed the bands of the wilde asse? whose house I have made the wilderness, & the barren land his dwellings. He scorneth the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The range of the mountaines is his pasture, and hee searcheth after every green thing.

Will the unicorne bee willing to serve thee, will hee abide by thy crib? Canst thou binde the unicorne with his band in the furrow: will hee harrow the val-

lees? heest den sin het verstant ghegeven? wie kan de wolken met wijsheit tellen? ende wie kan de fleschen des hemels nederleggen? Als het stof doorgooten is tot vastheit / ende de klurten 't samen kleven?

Sult ghy voort den ouden Leeuw roof jagen? of de graegheit der jonge Leeuwen verbullen? Als sy neder-bucken in haer holen ende in den kuilt sitten / ter loeringhe. wie deruydt de rabe haren kost / als hare ionghen tot Godt schreuwten / als sy dwalen / om dat ter geen eten en is?

Doet ghy den tijt van het baren der steen-geyten? hebt ghy waer genomen den arbeijt der binden? Sult ghy de maanden tellen die sy verbullen? ende weet ghy den tijt van haer baren? Als sy haer krommen / hare jongen met versplytinge voort-bjengen / hare smerten uytwerpen? hare jongen worden kloeck / worden groot doot het koojn / sy gaen uyt, ende en keeren niet weder tot de selve.

Wie heeft den woudt-Geel by henen ghesonden? ende wie heeft de handen des wilden Geels gheloft? Dien ick de wildernisse tot syn huys bestelt hebbe / ende het siltighe tot syne wooninghen. -hy belacht het ghetwoel der Stadt / het menigetley getier des dij-bergs en hoort hy niet. De uytspenninge der berghen is syne tweede: ende hy soeckt allerley groensel na.

Sal den eenhoorn u willen dienen? sal hy vernachten aen uwe kribbe? Sult ghy den eenhoorn met syn touw aen de boxen binden? sal hy de leerchten

u eg-

leys for thee? wilt thou trust him becaus his strength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy seed, and gather (it) into thy barne?

Gavest thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the ostrich? That she leaveth her eggs in the earth, and warmeth them in the dust, and forgetteth that the foot may crush them, and that the beasts of the field may break them. She hardeneth her self against her young ones, as if they were not hers; her labour is in vain because she is without feare. Becaus God hath deprived her of wisdom, and hath not imparted to her understanding, when it is time, she listeth up her self on bighe: she scorneth the horse and his rider.

Canst thou give ye horse strength? Canst thou cloath his neck with thunder? Canst thou make him afraid as a grasshopper? the glory of his nostrils is a terrour. He paweth in the valley, and rejoiceth in his strength: and he goeth on to meet the armed men. He mocketh at feare, and is not affrighted; neither turneth he back from the sword. The quiver rattleth against him, the glittering iron of the pike and the lance. He swalloweth the ground with fiercenes and rage: and he beleiveth not that it is the sound of the trumpet. He saith among the trumpets

u eggen? sult ghy op hem betrouwen / om dat syne kracht groot is? en sult ghy uwen arbeyt op hem laeten? Sult ghy hem gelooven, dat hy u zaet sal weder brengen / ende vergaderen tot uwen doysch-bloet?

Syn van u de verheugelicke vleugtelen der pauwen? ofte de bederen des Oy-bacrs / ende des Struys boghels? Dat sy hare eyeren inde aerde laet / ende in het stof die verwarmt.

Ende verghet / dat de hoet die drucken kan / ende de dieren des velds die betrappen kunnen? Sy verhardet sich tegen hare jongen / als offe hare niet en waren: haren arberdt is te bergeefs / om dat sy sonder vrees is. Want Godt heeft haer van wysheyt ontbloet / ende heeft haer des verstandis niets mede gedeelt. Alst tadt is / verheft sy haer inde hoochete: sy belaght het peert / ende syn ryder.

Sult ghy het peert sterckte geven? kont ghy synen hals met wonder bekleeden? Sult ghy het beroeren / als eenen spinck-haen? de pracht van syn ghesnuyf is eene verschickinge. Het graeft inden gront / ende het is vrolich in syne kracht: ende treckt uyt / den geharnaschten te gemoete. Het belacht de vrees / ende en wort niet ontfeldt / ende en keert niet wederom van weggen het sweert. Tegen hem rotelt de pyl-koker; het blammich yser der spieffe / ende der lance: Met schuddinghe ende beroeringhe slockt het de aerde op / ende en ghelooft niet dat het is 't ghesuydt der basugne. In 't volle gheklanck der basugnen

ha ha ; and he smelleth the battel
afar off, the thunder of the cap-
taines and the shouting.

Doth the hawk flie by thy un-
derstanding, and stretch her
wings toward the south? Is it at
thy command that the Eagle
doth mount up on high, and that
he maketh his nest on high? Hee
dwelleth & abideth on the rock,
upon the crag of the rock, and the
strong place. From thence hee
seeketh the prey: his eyes be-
hold a far off. His young ones
also suck up blood: and where
the slaine are there is he.

Behold now Behemoth which
I have made with thee, he eateth
gras as an ox. Lo now, his
strength is in his loynes, and his
force is in the navell of his belly.
When he pleaseth his taile is like
a cedar: the sinews of his shame
are wrapt together. His bones
are as strong bras, his bones are
like bars of iron. He is a cheif
part of the waies of God: hee
that made him, can make his
sword to approach unto him.
Because the mountaines bring him
forth food: therefore all the beasts
of the field play there. Hee lyeth
under the shady trees, in the co-
vert of the reeds; and fens. The
shady trees cover him, each one
with his shadow: the willows
of the brook compass him about.
Behold hee doth violence to the
river & basteeth not: hee trusteth
that he can draw up Jordan into
his mouth. Can men take him

seydt het heaha: ende rieckt
de Kriech van berren / den don-
der der woesten / ende 't ghe-
juich.

Wiecht de Spertwer door u
verstant / ende blydt sy hare
bleugelen upt nae het surden?
Hyt nae u bebel dat den Arent
sich om hooghe verheft / ende
dat hy synen nest inde hoochte
maecht: Hy woont ende ver-
nacht inde steen rotze / op de
scherpte der steen-rotze / ende
der vaster plaetse. van daer
speurt hy de spise op: syne oog-
ghen sien van berren af. Cock
suypen syne jongen bloet / ende
waer beslaghene zyn daer is
hy.

Siet nu / Behemoth / wel-
ken ick ghemaect hebbe ne-
bens u / hy eet hoy / ghelyck een
runt. Siet doch / syne kracht
is in syne lendenen; ende syne
macht in den navel syns buycr.
Als 't hem luff / synen steert is
als een Cedar: de senuten zyn
ner schaemte zyn doorbloch-
ten. Syne beenderen zyn als
vast koper: syne gebeenten zyn
als yfere hant-boomen. Hy is
een hoofstuck der weggen
Godts: die hem ghemaect
heeft / kan syn sweert tot hem
boegen. Om dat de bergen hem
boeder hooxtbrengghen / daer-
om spelen alle de dieren des
velts aldaer. Ondet schaduw-
achtige boomen leyt hy neder:
in een schuyt plaetse des rietg/
ende des slycks. De schaduw-
achtige boomen bedecken hem /
elck een met syne schaduwe: de
deek-wilghen omringen hem.
Siet / hy doet de riviere ghe-
welstaen / ende en verhaest
sich niet. hy vertrouwt / dat
hy de Jordane in synen mondt
soude

before his eyes? can men pierce him through the nose with snare?

Canst thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou lettest downe? Canst thou put an hook into his nose, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many supplications unto thee? will hee speak soft words unto thee? will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fill his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shall hee not be cast down at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? whatsoever is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelines of his proportion. who can discover the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open the doors of his face? Round about

soude konnen intrecken. Soude men hem booz sijn ooghen konnen vanghen? soude men hem met stricken den neuse doorbozen konnen?

Sult ghy den Leviathan met den anghel trecken / ofte sijn tonghe met eene koorde / die ghy laet neder sincken? sult ghy hem eene angel in de neuse leggen: of met een doorn sijn kake doorbozen? sal hy aen vele smeekinghen maken? sal hy sachtens tot u spreken? sal hy een verbont met u maken: sult ghy hem aennemen tot eenen ewigen slabe? sult ghy met hem spelen / ghelyck met een vogelken: of sult ghy hem binden booz utwe jonghe dochteren? sullen de met-gefallen dan hem een maeltijt bereyden: sullen sy hem deelen onder de hoop-lieden? Sult ghy sijn huydt met haken vullen: of met een visschers krautwel sijn hoofte? Legt utwe hant op hem / gedenckt des strijds / doet het niet meer. Siet / sijn hope sal sypien: sal hy oock met booz sijn ghesichte neder gheslaghen worden? niemant en is so koen / dat hy hem op-twecken soude: wie is dan hy / die sich booz myn aenghesichte stelen soude? wie heeft my booz ghekommen / dat ick hem soude bergelden? wat onder den grantschen hemel is / is myne. Ick en sal sijn leden niet beruwighen / nochte het verhael sijn stercken / nochte de beballicheyt sijn gestaltenisse. wie soude het opperste sijn klets ontdecken: ofte wie soude mes sijn dobbelen byrdel hem aenkommen? wie soude de deuren sijn aenghesichts open doen? ron-

his teeth is terrour. His strong scales are very excellent; each one shut up together as with a close seal. One is so neare to another, that the aire cannot come between them. They are ioyned one to another, they stick together, that they cannot bee sundered. Everie one of his neesings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and sparks of fire leap out. Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seething pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth strength, and sorrow it self leapeth for ioy before him. The flakes of his flesh are ioyned together: every one is firm in him, it cannot be moved. His heart is as firme as a stone, yea as hard as a peice of the nether milstone. When hee raiseth up himselfe the mighty are afraid: by reason of his breakings through, they purifie themselves. If any one touch him with the sword, that shal not hold: the speare, the dart, nor the habergeon. He esteemeth iron as straw, and Steele as rotten wood. The arrow cannot make him stie: sling-stones are turned with him into stubble. Darts are counted as stubble: and he laugheth at the shaking of the spear. Sharp Swords are under him: hee spreadeth

tom sijne tanden is bescerpinghe. Seer uptnemende zyn sijne sercke schilden; elck een ghesloten als met eenen naut-drukende zeghel.

De een is so nae aenden anderen/dat de wint daer niet en kan tusschen komen. Sy kleben aen malckanderen/ sy batten sich t'samen/datse sich niet en scheidt. Elck eene syner niesinghen doet een licht sich jenen: ende sijne oogen zyn als de oogen-leden des dageraets. Out sijne mondt gaen fackelen/ ende byterighe toncken raken der yrt. Out sijne neus-gaten komt roock boort/ als yrt eenen ziedenden pot/ of ruymen ketel. Synen adem soude kollen doen blammen/ ende een blamme komt u't synen mondt boort. In synen hals herbergt de stercke: boort hem springt selve de doefhert van breuchden op. De stucken syns vleeschs kleben t'samen: elck een is vast in hem/ het en wort niet beweegt. Syn herte is vast gelijk een steen: jae vast gelijk een deel des ondersten meulen-steens. Van syn verheffen schromen de stercke: om syner doorbrekinghenwille/ ontfondigen sy hen.

Maecht hem ymant met den sweerde/ dat en sal niet bestaen; spieffe/ schicht/ noch pantzier. Hy acht het yser boort stroo/ ende het stael boort verrot hout. De pyl en sal hem niet doen blieden: de slingher-steenen worden hem in stoppelen veranderd. De werpsteen en worden van hem gheacht als stoppelen: ende hy belacht de drillinghe der lance. Onder hem zyn scherpe scher-

him-

ben;

himselfe , on sharp pointed (things) as upon mire. He maketh the deep to boile like a pot: he maketh the sea like a pot of ointment. He maketh the path to shine after him; one would think the deep to be hoarie. Vpon earth there is not his like , who is made to be without feare. He beholderth all high things: he is a king over al young proud beasts.

ben:hy spreyt sich op het punctachtighe / a's op slyck. Hy doet de diepte zieden / ghelyck eenen pot / hy stelt de Zee als een Apotekers Kokerye. Ach: ter hem verlicht hy het padt: men soude den af-grondt hoopgrysicheyt houden. Op der aerden en is niet met hem te vergheleken: die gemaeckt is/om sonder schrick te wesen. Hy aensiet alles wat hoogh is/ hy is een koning: ober alle jonge hooghmoedighe dieren.

The 4, 5, and 6 chapters of the epistle of Paul to the Ephesians: wherein the duty of Christians is largely handled.

De 4, 5, en 6 capitelen des Sendt-briefs Pauli aen den Ephesenen: waerin de plicht der Christenen in't breed verhandelt wordt.

I therefore beseech you.(even) I the prisoner in the Lord, that ye walk worthy of the vocation wherewith ye are called: with all lowliness and meeknes, with long suffering, forbearing one another in love; Endeavouring to keep the vuity of the Spirit by the bond of peace. There is one body, and one Spirit, even as also yee are called unto one hope of your calling: one Lord, one faith, one baptisme, one God & father of

So bidde ick u dan / ick de gebangen in den Heere/dat ghy wandelt tweerdighlick der roepinghe / met welke ghy gheroepen sijt: Met alle ootmoedigheyt ende sachtmoedigheyt / met lanchmoedigheyt/ verdragende malckanderen in liefde: u beneerstigende te behouden de eenicheyt des Seests doop den bant des bledes. Een lichaem is het/ en eenen geest ghelickertwijs ghy oock geroepen sijt tot eene hope utwer beroepinghe: een Heere / een gheloobe / eenen doop / een Godt ende Vader van

all,

all: /

all, who is above all, and through all, and in you all.

But to every one of us is grace given, according to the measure of the gift of Christ: Therefore hee saith, when hee ascended up on highe, he led captivity captive, and gave gifts unto men. Now this, he ascended, what is it, but that he also descended first into the lower parts of the earth? He that descended, is the same also that ascended up farre above all heavens, that he might fill all things. And hee gave some to be Apostles, and some for prophets, and some to be Evangelists, and some for pastours and teachers: For the perfecting of the Saints, for the work of the ministration, for the edifying of the body of Christ; untill wee all come unto the unity of the faith and of the knowledge of the son of God, unto a perfect man, unto the measure of the stature of the fulnes of Christ: That we henceforth be no more children, who like the flood are tossed to and fro, and carryed about with every winde of doctrine, by the sleight of men, by the cunning craftines whereby they lye in wait to deceive: But following the truth in love, may in all things grow up unto him, who is the head, even Christ: From whom the whole body fitly joynd-together and compacted, by that which every joynt supplyeth, according

alle / die daer is boven alle / ende de doop alle / ende in u alle.

Maer elck een van ons is de genade ghegeven / na de mate der gabe Christi: Daerom seght hy / Als hy opgeharen is in de hooghte / heeft hy de gebankenisse gevanghen ghenomen / ende heeft den menschen gaben gegeven. Nu dit / hy is opgeharen / wat is 't / dan dat hy eock eerst is nederghedaelt in de nederste deelen der aerde? Die nederghedaelt is / is de selve oock die opgeharen is verre boven alle de Hemelen / op dat hy alle dinghen verbullen soude. Er de de selve heeft gegeven sommige tot Apostelen / ende sommige tot Doopheeten / ende sommige tot Evangelisten / ende sommige tot Herders ende Leeraers: Tot de volmakinghe der Heylighen / tot het werck der bedieninge / tot opbouwinge des Lichaems Christi; tot dat wy alle sulken komen tot de eenigheyt des gheloofs ende der kennisse des Soons Godts / tot eenen volkomenen man / tot de mate der groote der volheyt Christi: op dat wy niet meer hinderen en souden zijn / die als de bloedt betweecht ende omghetoert worden met alle wint der Leere / doop de bedriegherie der menschen / doop archblistigheyt om listelick tot dwalinghe te brengen: Maer de waerheyt betrachtende in liefde / allesing souden op wassen in hem die het hooft is / namelijk Christus: uyt welcken het geheel lichaem bequaemlick t'samen gheboeght / ende t'samen vast ghemaectt zynde / doop alle boeghselen der toebereynginge

to the working of every part in its measure, maketh the increase of the body, to the edifying of it selfe in love.

This I say therefore, and testifie it in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the understanding, being alienated from the life of God, through the ignorance that is in them, because of the hardness of their hearts: who being past feeling, have given themselves over unto lasciviousnes, to work all uncleannes with greedines. But ye have not so learned Christ, if so bee ye have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Iesus: To wit, that ye should put off, concerning the former conversation, the old man, which is corrupt through the lusts of deceitfulness: and that you should bee renewed in the spirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true righteousnesse and holynes.

Wherefore put away lying, and speak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and sin not; let not the sun goe down upon your wrath: neither give place to the devill.

Let him that hath stolen, Reale
no

nae de werckinghe van een yeghelyck deel in syne mate/ den wasdom des lichaems maect/ tot syns selfs opbouwinghe in de Liefde.

Als segghe dan dit / ende betuyghe het in den Heere/ dat ghy niet meer en wandelt gelyck als de andere Heydenen wandelen in de ydelheyt hares ghemoets / verdurstert in het verstant / verbruynt zynde van het leben Godts / dooꝛ de onwetenheyt die in haer is/ dooꝛ de verhardinge hares herten. welcke ongeboelich getwoeden zynde / hebben haer selven overghegheben tot ontuchtigheyt / om alle onreynighe de gierighlick te bedryven. Doch ghy en hebt Christus also niet gheleert / indien ghy maer hem ghehoort hebt / ende dooꝛ hem geleert zyt / ghelyck de waerheyt in Iesu is: Te weten/ dat ghy soudet af legghen / aengaende de bozige wandelingeden ouden mensche/ die verdozen wordt dooꝛ de begeerlichheden der verledinghe: ende dat ghy soudet vernieuwt worden inden Gheest uwes ghemoets / ende den nieuwen mensche aendoen / die nae Godt gheschapen is in waere rechtbeerdigheyt ende heyligheyt.

Daerom legghet af de leughen / ende spreket de waerheyt een yeghelyck met synen naesten: want wy zyn malcanders leden.

Woot toornich / ende en sondicht niet: de Sonne en gaeniet onder over uwe toornigheyt. Noch en geest den dwyvel geen plaetse.

Die ghestolen heeft / en stele
niet

no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to distribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth; but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that hear it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom yee are sealed unto the day of redemption.

Let all bitterness, and wrath, and anger, and clamour, and evill speaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiving one another, even as also God in Christ hath forgiven you.

Be yee therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Christ also hath loved us, and hath given himself up for us, for an offering and a sacrifice to God, for a sweet smelling savour.

But fornication, and all uncleannes, or covetousnes, let it not be once named among you, as it becometh Saints; neither filthyenes, nor foolish talking, or jesting, which are not comely, but rather giving of thanks. For this you know, that no whoremonger, or unclean (person), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheri-

taunce

niet meer/maer arbeyde lieber/werckende dat goed is met de handen / op dat hy hebbe mede te deelen den genen die nootd heeft.

Gheen buyle reden en gaet uyt uwen mondt: maer so daer eenighe goede reden is tot nuttige srichtinge / op dat sy ghenade ghebe dien diese hoozen.

Ende en bedroeft den heyligen Geest Godt niet / dooz welcken ghy versghelt zijt tot den dagh der berloffinghe.

Alle bitterheyt / ende toornicheyt / ende gramschap / ende gheroep / ende lasteringhe. sy van u geweert / met alle boosheyt.

Maer zijt tegen malkanderen goedertieren / barmhertigh / verghebende malkanderen / ghelijckertwys oock God in Christo u lieden vergheben heeft.

Zijt dan na-bolgers Gods / als gheliefde kinderen: ende wandelt in de liefde / ghelijckertwys oock Christus ons lief gehad heeft / ende hem selven dooz ons heeft overghegeven tot een offerhande ende een slacht-offer Gode / tot eenen wel-riechenden reuck.

Maer hoerere / ende alle onreynicheyt / ofte giericheyt / en laet oock onder u niet ghenaeemt worden / ghelijckertwys het den heyligen betaemt: noch oneetbaerheyt / noch sot-geklap ofte geckerre / welke niet en betamen; maer veel meer danck-seglinge. want dit weet ghy, dat gheen hoererder / ofte onreyne / ofte gietigaert / die een af-goden dienaer is / erffenisse

taunce in the kingdome of Christ and of God.

That no man deceive you with vaine words : for becaus of these things cometh the wrath of God upon the children of disobedience. Be not ye therefore partakers with them. For yee were sometimes darknes, but now are yee light in the Lord : walke as children of light : For the fruit of the Spirit is in all goodnes, and righteousnes, and truth. Proving what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the vnfruitful workes of darknes; but much rather also reprove them. For it is even shametull to speak of those things which are don of them in secret. But al these things, being reprov'd of the light are made manifest. For whatsoever doth make manifest, is light. Therefore he saith, Awake thou that sleepest, and arise from the dead, and Christ shall give thee light,

See then that ye walke circumspectly, not as fools but as wise, redeeming the time, because the dayes are evill. wherefore bee ye not without understanding, but understand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is excessse, but be filled with the Spirit: Speaking among yourselves with psalms, and hymnes, and spirituall songs, singing, and making melodie to the Lord in your heart : giving thanks

nisse en heeft in het Coninckrycke Christi ende Godts.

Dat u niemandt en betreyde met ydele woorden, want om dese dinghen komt de toorn Gods over de kinderen der ongehoorsaemheyt. So en zijt dan hare medeghenooten niet. want ghy waert eertijts duyfsternisse / maer nu zijt ghy licht in den Heere ; wandelt als kinderen des lichts : want de vrucht des Geests is in alle goedigheyt / ende rechtvaardigheyt / ende waerheyt. Beproevende wat den Heer wel behagelijck zijt.

Ende en hebt geen gemeenschap met de onvruchtbare wercken der duyfsternisse/maer bestrafte oock veel eer. Want het gene heymelijck van haer geschiet / is schandelijck oock te seggen. Maer alle dese dinghen / van het licht bestrafte synde/ worden openbaer want alle dat openbaer maect / is licht. Daerom seght hy/ Ontwaecht ghy die slaept / ende staet opuyt den dooden / ende Christus sal over u lichten.

Ziet dan hoe ghy voorzichtig wandelt/ niet als onwyse/ maer als wyse, den tijt uytroepende / dewyle de dagen boos zijn. Daerom en zijt niet onverschandigh/maer verstaet welke de wille des Heeren zijt. Ende en wort niet droncken in wijn/ waer in oberdaet is/maer wort verbult met den Geest: spreken de onder malkanderen met Psalmen / ende lof sanghen/ ende Gheestelijcke liedekens singhende / ende psalmende den Heere in uwer herte : danckende alle tijt

always

always for all things to God and the father, in the name of our Lord Iesus Christ: being subject one to another in the feare of God.

Ye wives be subject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Christ is the head of the church; and hee is the saviour of the body. Therefore as the Church is subject unto Christ, so also (let) the wives (bee) to their owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Christ also hath loved the Church, and hath given up himself for her: that hee might sanctifie it, having I cleansed her with the washing of water by the word: that he might present it to himself glorious, a church which hath no spot or wrinkle, or any such thing, but that shee should be holy and vireprovable. So are men bound to love their owne wives, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himself. For no man hath yet ever bared his owne flesh, but hee nourisheth and cherisheth it, even as also the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shall a man leave his father and mother and shall cleave to his Wife: and they two shall be one flesh.

tijdt over alle dingen Godt ende den Vader / inden name onses Heeren Iesu Christi: Matkanderen onderdanigh zijnde in de bzeese Godts.

Ghy vrouwen weest utwe eyghene mannen onderdanigh / ghelyck den Heere: want de Man is het hooft des wijfs / gelijck oock Christus het hooft der Gemeente is: ende hy is de behouder des lichaems.

Daerom gelijck de Gemeente Christo onderdanigh is / also oock de vrouwen hare eygene mannen in alles. Ghy mannen hebt utwe eyghene Vrouwen Lief / gelijck oock Christus de Gemeente lief ghehadt heeft / ende hemselven voor haer heeft overghegeven: op dat hyse Heyligen soude / haer ghereynicht hebbende met het badt des waters door het woord: op dat hyse hem selven soude heyligh reinigen / een Gemeente die geen vlekke ofte rimpel en heeft / of res diughelijcke / maer dat sy soude heyligh sijn ende onberispelijck. Also sijn de mannen schuldigh hare eyghene vrouwen lief te hebben / ghelyck haere eyghene lichamen. Die sijne eyghene Vrouw lief heeft / die heeft hem selven lief. Want niemandt en heeft opt sijn eyghen vleesch gebaet / maer hy voert het / ende onderhout het / gelijckertwijx oock de Heere de Gemeente: want wy sijn eden sijns lichaems / van sijnen vleesche / ende van sijne beenen. Daerom sal een mensche sijnen Vader ende Moeder verlaten / ende sal sijn wijf aenhanghen: ende sy twee sullen tot een vleesch wesen.

This myſterie is great : but I ſpeake this , having reſpect unto Chriſt , and unto the church. Therefore alſo let every one of you in particular, ſo love his wife as himſelfe ; and the wife ſee that ſhe reverence her husband,

Ye children be obedient to your parents in the Lord ; for that is right. Honour thy father and mother (which is the firſt commandement with a promiſe) that it may goe well with thee , and that thou mayſt live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath; but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye ſervants be obedient unto your Maſters according to the fleſh , with feare and trembling, in ſinglenes of your heart, as unto Chriſt ; not according to eye-ſervice , as men pleaſers , but as ſervants of Chriſt , doing the will of God from the heart; with good will doing ſervice to the Lord and not to men: knowing that whatſoever good thing any man doth , the ſame ſhall be receive of the Lord , whether he be bond or free. And ye Maſters, doe the ſame things to them, forbearing threatening ; as knowing that alſo your Maſter is in heaven, and that no reſpect of perſons is with him.

Furthermore , my brethren, be ſtrong in the Lord , and in the power of his might. Put on the whole armour of God ,

twefen. Deſe verborghentheyte is groot : doch ick ſegghe dit fiende op Chriſtum / ende op den Gemeente. Sod dan oock ghy-ſieden elck in 't byſonder/ een yegelyck hebbe ſyn eggen Woutwe alſo lief a's hem ſelven : ende de Woutwe ſie dat ſy den man vreeſe.

Ghy kinderen zyt utwen onderen gehoopaem in den Heere: want dat is recht. Eert utwen Dader / ende Moeder / (het welck het eerſte gebodt is met een belofte) op dat het u wel gae / ende dat ghy langhe leeft op de aerde. Ende ghy Daders en betweckt utwe kinderen niet tot toorne / maer boedteſe op in de leeringhe ende vermaninghe des Heeren.

Ghy dienſt-kaechten zyt gehoopaem utwen Heeren na den bleefche / met vreeſe ende beben / in eenboudigherdt utwen herten / ghelyck als Chriſto: niet nae ooghen - dienſt / als menſchen behagers / maer als dienſt-knechten Chriſti/doende den wille Godts van herten ; dienende met goetwilligheyde den Heere / ende niet den menſchen: wetende dat ſo wat goet een yegelyck gedaen ſal hebben/hy dat ſelve van den Heere ſal ontfangen; het zydienſt-knecht/ 't zydye. En ghy Heeren/ doet het ſelve by haer/ nalatende de dreyginge: a's die wetet dat oock utw' ſelfs Heere in de Hemelen is / ende dat geen aenneminghe des perſoons by hem en is.

Doorders / mijne broeders/ wordet krachtigh in den Heere / ende in de ſterckte zynen macht. Doet aen de gheheele wapen-ruſſinge Godts

that you may stand against the crafty wiles of the devil. For we wrestle not against flesh and blood, but against principalities, against powers, against the rulers of the world, of the darknes of this world, against Spirituall wickednesses in the aire. Therefore take on the whole armour of God, that you may be able to withstand in the evil day, and having finished all to a bide standing. Stand therefore, having your loynes girt about with truth, and having put on the breast plate of righteousness: and having your feet shod with the preparation of the gospel of peace. Above all having taken on the shield of faith, wherewith ye shall be able to quench all the fiery darts of the wicked: And take the helmet of salvation, and the sword of the Spirit, which is the word of God: praying alwaies with all prayer and supplication in the Spirit, and watching thereunto with all perseverance, and supplication for all Saints: And for me, that speech may be given to me in the opening of my mouth with boldnesse, to make knowne the mysterie of the gospel for which I am an ambassador in a chaine, that in the same I may speak boldly as I ought to speake.

And that ye also may know

op dat ghy konnet staen tegen de listighe omleydinghen des Duybels. Want wy en hebben den strijt niet tegen vleesch ende bloet / maer tegen de overheden/teghen de machten / teghen de gheweldt-hebbers der werelt / der Duyffernisse deser eentwe/ terhen de gheestelijcke boosheden in de lucht. Daerom neemt aen de ghebeele wapenrustinghe Godts / op dat ghy konnet weder staen in den boosen dagh / ende alles bericht hebbende, staende blijen. Staet dan / utwelenden omgordt hebbende met de waerheit/ende aengedaen hebbende de borst-wapen der gerechticheit: ende de voeten geschoeyt hebbende met bereydttheyt des Evangeliums des vredes. Woben al aenghenomen hebbende de schildt des gheloofs / met welcken ghy alle de vretighe pylen des boosen sult kunnen ont-blusschen: Ende neemt den helm der Salicheydt / ende het sweerdt des Geests / het welck is Godts woordt: Met alle biddinge ende smeekingebiddende tot aller tijdt in den Gheest / ende tot het selve makende met alle gheduericheydt / ende sineekingebooz alle de heilige: Ende booz my / op dat my het woordt ghegheben worde in de openinghe mijns monds met brymoedigheyt / om de berorghentheydt des Evangeliums bekend te maken/waer ober ick een ghesante ben in een keten / op dat ick in't selve brymoedelick mach spreken / ghelijck my betaemt te spreken.

Ende op dat oock ghy mooght

myne affaires, & what I do, Tychicus the beloved brother, & faithful minister in the Lord shall make known to you all things: whom I have sent unto you for the same purpose, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts,

Peace be to the brethren, and love with faith, from God the Father, and the Lord Jesus Christ. Grace be withal them, that love our Lord Jesus Christ in incorruption, Amen.

mooght weten het ghene my aengaet / ende wat ick doe / dat a'les sal u Tychicus de geliefde broeder ende ghetrouwe Dienaer in den Heert bekent maken : den welcken ick tot dien selven eynde tot u ghesonden hebbe / op dat ghy onse saken soudet weten / ende hy uwe herten soude vertroosten.

Wrede zy den broederen / ende de liefde met gheloobe / van Godt den Vader / ende den Heere Jesu Christo.

De ghenade zy met alle de ghene / die onsen Heere Jesum Christum lief hebben in onberderflijckheydt. Amen.

Psal.91

Psal. 91.

HE that dwelleth in the hiding-place of the most high, he shall rest in the shadowe of the Almighty.

I wil say to the Lord; My refuge and my fortresse: my God in whom I trust.

For he shall rid thee from the snare of the fowler: from the grievous destructive pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be afraid for the terror of the night: for the arrow that flieth by day, for the

Die in de schuyt - plaetse des Alderhooghsten is geseten / die sal vernachten in de schadutwe des Almachtighen.

ICK sal tot den Heere segghen; Mijne toelucht ende mijn burcht: mijn Godt op welke ick vertroutwe.

Want hy sal u redden van den streick des voghel-bangers: van de seer verberflicke pestilentie.

Hy sal u decken met sijne vlercken / ende onder sijne vleugelen sult ghy betrouwen: sijne waerheydt is een rondasso ende beukelaer.

Ghy en sult niet vreesen boozden schrick des nachts: boozden pyl die des daechs blicht: boozde pestilentie die

pestilence that walketh in darknes: for the destruction that waiteth at noon-day.

A thousand shal fal at thy side, and ten thousand at thy right hand: it shal not come nigh thee. Only with thine eyes shalt thou behold it: and thou shalt see the reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my refuge, thou hast made the most highe thine habitation: there shal none evill befall thee, neither shall any plague come nigh thy tent. For hee shall give his Angels charge of thee, that they keep thee in all thy wayes. They shall beare thee upon their bandes, that thou dash thy foot against no stone.

Thou shalt tread upon the fierce lyon and the adder, thou shalt trample onder feet the young lyon and the dragon.

Because he loveth me much (saith God) therefore will I deliver him: I will set him on highe, for hee knoweth my name. He shal call upon me, and I will beare him: I will bee with him in trouble, I will draw him out, and will honour him. I will satisfie him with length of dayes, and will caus him to see my salvation.

die in de donckerheyt wandelt: booz het verberf dat op den middach verwoestet.

Aen uwe zijde sullender duysent ballen / ende tien duysent aen uwe rechter hant: tot u en sal't niet genaken. Alleenlijck sult ghy't met uwe oogen aenschouwen / ende ghy sult de bergeldinge der godtloosen sien.

Want ghy / heere / zijt mijne toeblycht: den alderhoochsten hebt ghy ghestelt tot u vertreck: u en sal gheen quaet wederbaren / noch geen plage sal uwe tente naderen. Want hy sal sijne Engelen van u bevelen / datse u betwaeren in alle uwe wegen. Sy sullen u op de handen dragen / op dat ghy uwen voet aen geenem steen en stootet.

Op den fellen leeuw ende d'adder sult ghy treden / ghy sult den jongen leeuw / ende de draake vertreden.

Detijle hy my seer bemint / (spreekt Godt) soo sal ick hem uythelpen: ick sal hem op eenen hoochte stellen / want hy kent mijnen name. Hy sal my aenroepen / ende ick sal hem verhooren: in de benaentheit des sal ick hy hem zijn / ick sal der hem uyttrecken / ende sal hem bereerlicken. Ick sal hem met lanckheydt der dagen versadighen / ende sal hem mijn Saligheydt doen sien.

Certain

Enige

Certaine morall sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue.

Eenige stichtelijcke spreucken, en gemeene (of proverbiale) spreek-woorden, den Geest seer vermaeckelijck, en voordelijk tot d'oeffeninge der sprake.

I Of the feare of God.

Van de vrese des Heeren.

Honour and serve God.
Eert en dient Godt.

Follow piety.

Behertichd de Godsaligheydt.

The feare of the Lord is the begining of wisdome.

De vrese des Heeren is 't beginn' der wijsheit.

In all that thou sayest or doest, remember that God heareth and seeth it.

In all' het geen ghy seght of doet / denckt dat God het hoort en siet.

God punisheth evil and rewardeth good.

Godt straft het quade / ende beloont het goede.

Godlines is the foundation of all vertue.

Godtburchticheyt is de grondt van alle deuchden.

2 Of duty to parents and superiours.

Van 't plicht aen ouders en overheden.

Love thy parents.
Hebt uwe ouders lief.

Strive not with thy parents, although thou hast right in what thou sayest.

En twisf niet met uw' ouders / al hebt ghy schoon ghelyck in 'e gene ghy seght.

Like as thou dealest with thy parents, so shall thy children deale with thee.

Gelyck ghy met uw' ouders handelt / soo sullen uw' kinderen met u handelen.

Teild some what to your elder.

Geeft uwe meerder wat toe.

Respect thy friends.

Houdt uwe vrienden in waerde.

Honour them to whom honour is due.

Cert die gheene die eere toe komt.

Fear thy matter.

Ontfiet uwe meester.

Reverence an aged person.

Zyt eerbiedigh tegen een oud bejaerde.

Obey the lawes and ordinances.

Onderhout de keuren en ordonantien.

Esteem thy self little among great ones.

By den grooten hout u kleyn.

3 of duty to a mans self.

Van d' plicht aen eens selven.

P Reserve thy substance.

Bewaerd uwe goed.

Look to preserve honour and grace.

Siet eer en schaamt te behouden.

Preserve thy good name.

Bewaerd uwe goeden naam.

Know thy self.

Kennt u selven.

Be like thy self.

Zyt u self ghelyck.

If a man cut off his nose, he marreth his face.

Spit men syn neus af / so schent hy syn aengesicht.

Every man for himself, and God for us all.

Elck booz hem selven / en Godt booz ons allen.

Who brings water to his neighbours house, when his owne is on fire?

Wie brenghet water aen syn buer mans huys / als syn eyghen brandt?

Every

Every one will have the butter on his owne cake.
 Elck wil de beter op syn koek hebben.

4 of duty to neighbours.

Van de plicht tot d'even-naesten.

What thou would'st not have don to thee, that doe not to another.

't Geen ghy niet en wilt dat u geschiede / 't selve doet
 Dan oock een ander niet.

With such measure as thou shalt have measured to an other shall be measured to thee againe.

Met sulcke mate als ghy jemant sult ghemeeeten hebben / sal u
 weder toe ghemeeeten worden.

5 of repentance.

Van bekeeringe.

Hast thou erred? then change thy counsell.
 Hebt ghy gedwaelt, so berandert van raet.

Hard jogs (shakings) teach well.

Harde schocken leeren wel:

He that stravelth and quickly returns, is thereby taught better.

Wie dwaelt / en haestigh weder keert /

Die moeter beter doot geleert.

By falling men learn to goe sure;

Met vallen leert men seker gaen.

A burnt child dreads the fire.

Een verbrant kindt vrees het vier.

6 of vertue.

Vande deucht.

Glory is the shadow of vertue.

Eere is de schaduwte des deuchts.

Honest men hate evill doeing, through love to vertue.

De vrome haten 't quaad doen / doot liefde totte deucht.

7 Education of children

Opvoedinghe van kinderen.

T He twig must be bent while it is tender.
 Certwyle het tijt swack is moetmen het buygen.
 He that loveth his child well, will chastise him.
 Die wel bemint: castijt zyn kint.
 'T is ill leading old dogs in a string.
 'T is quaet oude honden aen banden te leggen.
 Custome is a second nature.
 Gewoonte is de tweede nature.
 Correction bringeth fruit.
 Sucht baert vrucht.

What one in youth well learne can,
 That hangs him all his life time on.
 Wat heeft geleert de jonger man /
 Dat hangt hem al sijn leven an.

What is bred in the bone will not out of the flesh.

Dat int gebeente gegroeyt is/wil uyt het vleesch niet

Teach a child in the way he should goe: and when he is old, hee
 wil not depart from it. Pro. 22. 6.

Leert den jongen de eerste beginselen na den eyfch sijnz weghs:
 als hy oock oudt sal geworpen zyn / en sal hy daer van
 niet af-wycken.

8 Of pride and humility.

Van hoovardye, en nedericheyt.

BE not high minded.

En zyt niet hoogh-bragende.

Despise not, nor reject thy inferior.

En beracht noch verfspoot uw' minder niet.

The higher the mountains the lower the vale:

The greater the tree, the harder the fall.

Hoe hooger bergh / hoe laeger dal:

Hoe grooter boom / hoe swaerder val.

Doest thou feare the lightning? then duck.

Dreest u booz den blijcem? so duyckt.

He that abideth low, cannot fall hard.

Die laegh blijft kan niet hard vallen.

Lowlie let, and richly warme.

Laegh geseten en rijkelijcken warm.

wilt thou not be shot, then stoop downe.

Wilje niet geschoten worden / sou huyck neder.

A man forgotten, hath the best.

Een vergeten man / isser best aen.

God resisteth the proud, but giveth grace to the humble. Iam. 4 6.

Godt wederstaet de hoerbaerdige / maer de nederighe gheeft hy
genade.

9 Of covetousnes and liberality.

Van giericheyt en mildicheyt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.

Een gierigaerd doet niet goeds dan als hy sterft.

Deare sea-men ofr times stay on shoare.

Diere Schippers veel tijts aen lant blijven.

Great fishes tear the net.

Groote visschen scheuten 't net.

Men must not swallow ^{such} great brocks as to choak them,

Men moet soo groote brocken niet inswelghen / datmer aen
wurght.

Hired horse mak short miles.

Schuerde peerd:n maken korte mijlen.

It's good bidding guests w^{ere} the provision costs
nothing.

Daer 't by ghelagh is / isf goed gasten noden.

It's easy to make a good fire of an others turf.

'Tis licht goed byer maken van een anders turf.

It's good cutting large girths of another mans leather,

'T is goet bteede riemen snijden uyt een ander mans leer.

'Tis good to keep eat in an others hall.

'Tis goed feest houden op een anders sael.

It's good dauncing on an other mans floore.

'Tis goed danffen op een ander mans vloer.

He that hunteth two bares at once gets neither.

Die twee haesen gelijk jaeght / krijght geen van beyden.

Farboine much, but gather little.

Veel om bamen / weynigh versamen.

Great pears may hurt.

Groote peeren kunnen deeren.

10 of hatred and envy.

Van haet en nyt.

S Pite gapes wide.
Spjt gaep't tjt.

when love turneth into hatred, then is it unmeasurable.

Als liefde keert in haet:

Dan gaetse buyten maet.

Envy cryeth of spite where honour rideth.

Njt krt van spjt / waer eere tjt.

It grieveth one dog, that the other goeth into the kitchen.

'T is den eenen hont seet / dat d'ander in de keuchen gaet.

Who so prospereth well, is envyed.

Wie wel gedjt / die wojt benjt.

After honour and dignity, followeth envy and hatred.

Naer eer en staet; volght nyt en haet.

Wrath is cruel and anger is outrageous but who is able to stand against envy? Pro. 27. 4.

Ginnicheyt / ende oberloopinge van toorn is wpectheyt maer
wie sal booz njdicheyt bestaen?

11 of wisdom and knowledge.

Van wyshey't en wetenschap.

M En must respect wisdom above strength.

Men moet de wyshey't boven de sterchte aensien.

Wealth is uncertaine and fading: but knowledge abideth al-
wajes.

Njdichem is onseker en berganchelijck / maer de wetenschap
blijft a'tjt.

Be not ashamed to learne.

En schaamt u niet te leeren.

Remember what thou hast read.

Onthout dat ghy gelesen hebt.

Fooles despise wisdom and learning.

De sottten betachten wyshey't ende leeringe.

There

There is nothing more excelent than knowledge.
Daer is niet treffelijcker als wetenschap.

12 Of patience and anger.

Van lydtlaemheydt en toornicheydt.

In prosperity think of adversity:

In boospoet denckt op tegenspoet.

Bearse that which thou sufferest by thine owne fault.

Verdraecht het gene ghy doo; u eygen schult isat.

Men goe not laughing to heaven.

Men komt niet lachende inden hemel.

Be not angry without cause.

En wild niet toornich wesen sonder oorsaak.

Anger is a short madness, or a noise that lasteth not long.

Ghamschap is een korte dulleicheydt / of een rasewe die niet lang duurt.

A man of little understanding is soon angry.

Een mensche van kleyn verstandt is haest verstoost.

A little pot is soone hot.

Een kleyne pot wert haest heet.

To a little oven there needs little fire.

Tot een kleynen oven isser weynich byers van noede

Many think it to be great honour to suffer nothing (patiently): but

sound doctrine teacheth clearly, that there is no greater magnanimity than to be able to suffer injury with patience.

Deel meynen groote eer te syn niet te verdragen: maer de goede leere wijsst klaerlyck upt / datter gheen meerder grootmoedigheyt en is / als onghelyck met ghedult te kunnen lijden.

13 Of temperance and mediocrity.

Van maticheyt en middelmaet.

Be neither prodigal nor covetous.

En weest niet berquiffich noch gherich.

He shoud the rains and fell into the ditch.

Hij schoude de regen en viel inde sloot.

The pitcher goeth so long to the water, till at last it breaks.

De kruyck gaet so lang te water / tot datse eens breeckt.

He is a fool who suffers much paine for an hare : and yet kills an horse worth many pounds.

Hij is een dwaes / die om een haer / veel smerten lijt:

En noch een peert veel ponden weert, den hals af rijt.

High trees give more shadowe than fruit.

Hooghe boomen geben meer schaduwē als vruchten.

He that the candle too deep doth cut,

Blowes lightly all her luster out.

Wie de keers te diepe snijt /

Bluist wel licht haere luyfter uit.

Men must sheare the sheep, according as they have wooll.

Men moet de schapen scheeren na zy wol hebben.

Cut the beard, so that it may continue growing.

If thou wring 'st too hard, the nose must bleed.

Snijt soo het kruit dat het mach blijven groejen.

Snuyt ghy te hart so moet de neuse bloeyen.

When a man is satisfied, then a hony combe rellisheth not.

Wanneer men is versact.

Den smaecht geen honig taet.

Drunkennes is sin, losse, and shame.

Dronkenschap is sonde / schave / en schande.

Enough, is as good as a feast.

Genoech is eben so goed als een feest.

Too much of one thing, is good for nothing.

Te veel van eenen dingh is niet erg nut toe.

They that drinke wyne without relish, commit a great error.

Die wijn drincken sonder smaecht:

Doen een onbesnyfde saeck.

Who so drincks without thirst,

and eats without hunger,

He dyeth the younger.

Wie dinct sonder dorst /

En eet sonder honger /

Die sterft te jonger.

14 Of good and bad Companie.

Van goed en quaedt gheselschap.

Converse with the good.

Gaet met de vrome om.

Convers with wise folkes.

Verkeert met wijse luyden.

Kiteem much of honest people.

Hout veel van vrome luyden.

An evil man is the worst beast.

Een quaet mensch is 't alderstijfste beest.

It is good, to have dealing with good men.

Met den goeden is 't goet doen.

Beware of bad company.

Wacht u boor; quade gheselschap.

One rotten apple in the basket, spoileth also the sound fruyt.

Een rotten appel in de mande.

Maect oock het gabe fruyt te schande.

If thou touchest pitch thou shalt be defyled.

Handelt ghy peck: ghy krijght een bleck.

Among wolves and owles, men learne to howle.

By wolven en uulen: Daer leertmen huylen.

One scabbed sheep spoiles the whole flock.

Een schurft schaep bederft de heele kudde.

One fool makes many.

Eenen dwase maecter veel.

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.

Die by de kreupelen woont / leert hinken.

He that lyeth with dogs gets fleas.

Die met honden gaet te bed /

Deelt van haer bloeyen met.

Foule ground spoils the cables.

Duyle gronden bederben de kabels.

Who so hunteth with cats,

Catcheth nought save rats.

Die jaeght met katten /

En vanght maer ratten.

It's ill working with bad rooles.

Met quaed tugg ist quaet wercken.

He that mingleth himself among drasse, is eaten of the Swines.

Wie sich onder de dras mengt / werdt van de Swijnen gegeten.

Better alone, than with bad company.

Beter alleen als kwalijk berfelt.

He that dwelleth neare a mill, is made dusty with the meale.

Die ontrent een molen woont / besuyft van het meel.

He that walketh with wise men shal be wise: but a Companion of
fools shall be destroyed. Pro. 13. 20.

Die met de wijse om gaet / sal wijs worden: maec die de fotten
met gefelle is / sal berbooken worden.

15 Of Courtesie, and kindnes.

Van beleeftheyt en vriendelyckheyt.

Salute willingly.

Goet gaerne.

Be not hard to those that are under you.

Walt uwe minder niet hard.

Be freindly in speech.

Zyt vriendelijck in't spreken.

As thou salutest another, so shalt thou againe bee
saluted.

Gelijck ghy een ander sult groeten / soo sult ghy
weder gegroetet worden.

Doe good to the good.

Doet den bjoemen goet.

Honour them which have don thee good.

Eertse die u goed ghedaen hebben.

Doe good even to thyne enemies.

Doet oock u'm' vyanden goet.

Recompence a good turne.

Dooz een weldaet doet vergeldinghe.

Men lock up no bread from friends.

Men sluyt geen broot booz de vrienden.

16 *Of the tongue , and the good or evill
use thereof.*

**Van de tonghe , en het goed of quaad
gebruyck der selve.**

Before thou speakest , meditate well what thou wilt
say.

Eer ghy spreeket / verfint wel wat ghy seggen wilt.
Hearc much , but speak little.

Hooꝝd veel / maer spreeket weynich.
Many things befall him that speaketh much.

Die veel halt / die veel onthalt.
To the wise there is soon enough spoken .

Den verftandigen iſt haest genoeg gefeyt.
A word to the wise is enough.

Ken den verftandigen is een woꝝd ghenoech.
Evill words corrupt good manners.

Boose reden / bederben goede seden.
Agreement in speech , or officiousnes maketh friends ; but
speaking the truth causeth ill will or hatred.

**Gefeghelijckheyt of gediensficheyt maackt vrienden/
maer waerheyt te spreken verwoꝝsaacks on-
minne of haat.**

He that hath gall in his mouth can not spit honey.
**Die gal heeft in de mondt en kan gheen honigh spou-
wen.**

Little said is soon amended.
Weynigh gefeyt is haest verbeetert.
He that would alwayes live at rest ,
Must heare , and see , and say the best.
**Die sijn tyt in rust wil leben/
Moet hooren en sien / en't beste spreken.**

Silence and thought can hurt no body.
Stijghen en dencken / kan niemant heenen.
Many flags , little butter,
Deel blaggen / luttel boters.

They are empty vessels which make the greatest sound.
't Zijn ledighe vaten / die meest bommen.

Still waters have deep bottomes.
Stille waters / hebben diepen gronden.

Full vessels sound not.
Welle vaten bommen niet.

A man that speaks not, and a dog that barks not, must
at all times be most narrowly looked to.

Een mensch die niet en spreekt/
Een hont die niet en bast /
Daer dient tot aller tijt /
Een nausten op gepast.

Fooles will first give their judgement.

Dwazen willen eerst oordeelen.

The cripple will be first in the daance.

Den krepel wil eerst aen den dans.

The worse carpenter, the more chips.

Hoe slimmer timmerman / hoe meerder spaenders.

The worse wheel, the more it crakes.

Hoe slimmer wiel / hoe meer het kraecht.

One penny in the spare-pot makes more noise, than when it is full.

Een penningh in den spaerpot maecht meer geraes / dan als
sy vol is.

An empty fat soundeth most.

Een ydel vat bomt aldermeest.

Great boast; little roast.

Groot roemen; weynich gebaedt.

Great talkers no great doers.

Groot sprekers sijn geen groot-daeders.

The goose bloweth indeed, but biteth not.

De gans blaest wel / maer en bijt niet.

They doe not all bite, that shew their teeth.

Sy en byten niet al / die haer tanden laeten sien.

A cat that meweth much, catcheth but few mice.

Een kat die veel maewtot / vangt weynig musfen.

Threateners fight not.

Dreegers en bechten niet.

Threats are the weapons of the threatned.

Het dreegen is der gedreegden getweert.

When thieves fall out true men come to their goods,

Wanneer dieben kijben/bekomen brome lieden hare goederen.

Cowardly dogs bark much.

Bloode honden haffen veel.

Scabbed sheep bleat most.

Schurfsde Schapen bleeten meest.

Still sowes eat up all the drasse.

Stille seugen eeten al de drass op.

A threatned man, liveth seven years.

Een ghedreegt man leeft seven jaeren.

Long of tongue, short of hand.

Langhe tonghe kort van handt.

Dissembling cats take the flesh out of the pot.

De luppemde katten halen het vlees uit de pot.

The more love the lesse speech.
 Hoe meerder liefde hoe minder spraek.
 Full ears of corne hang lowest.
 De volle koren-ajzen hangen laagst.
 Every bird singeth according as he is beacked.
 Elke vogelke singt soo het gebeckt is.
 Men see whether the Hog be meafeld by his tongue.
 Men fiet aen de tonge oft betcken goetich is.
 Fowle mowths fowle bottomes,
 Duyle monden buyse gronden.
 The vessel giveth our such as is in it.
 Het vat geeft uyt soo het in heeft.
 Men know trees by the fruit, and a wanton hart by its
 sport.

Men kent de boomen aen de vruchten /
 Een weeldigh hertje by de kluchten.
 Unclean birds seldome crow good weather.
 Onreynne vogels kraeyen seldom goet weder.
 A cuckow cryeth out his own name.
 Een Koekhoek roept sijn eygen naem uyt.

17 Of back-biting.

Van achter-klap.

Speak none evil of any one behind his back.
 En spreekt geen quaad van jemandt achter sijn
 rugge.
 He must have a great deal of fromity that will stop every
 ones mouth.
 Hy moet veel bys hebben die elck den mondt sal
 stoppen.
 He must rise betimes who will please every body.
 Hy moet vroegh op staen die alleman belieben wil.
 Its bad straightening all crooked timber.
 'Tis quaet alle krom houten rechten.
 Men can hardly take care of all.
 Men kant qualijck al besorgen.
 It's bad hanging yare before all holes.
 Doo; alle gaten is't quaet garen hangen.
 With holding ones tongue all things may be overcome:
 but not with wrangling.
 Men kan alle dingh doot swygen/niet doot hyben.

He is truly a skilfull man who can make all well.
 'Tis boozwaer een kunstigh man.
 Die het al wel maken kan.

18 *Of Corruption, and nature.*

Van verdorventheyt, ende aerdt.

M En will be alwajes thwart in the way.
 Als't wilmen dwars in de weghen.
 None among men is wise at all tymes.
 Niemand onder de menschen is t'aller uren wijs.
 An old hunter delighteth to heare of hunting.
 Een oudt jager hooft geerne van de weyery.
 It bath soone rayned enough in a wet pool.
 In een natten poel is haest genoeg geregent.
 The hoarie frost cometh quickly on old ice.
 Het rijft haest op een oudt ys.
 A wolf catcheth at the sheep, when he is a dying.
 Een wo'f hapt noch na't schaep / als hem de Ziele
 uyt gaat.
 He is not yet wholly free, that draweth a peece of his
 bands after him.
 Hy is niet geheel vry die noch een stuck van syn ban-
 den nae-sleept.
 Not only the leaf but the root must be plucked up of
 weeds.
 Dan't onkruyt dient niet het loof alleen / maer de
 wortel uytgetogen.

19 *Of riches and poverty.*

Van ryckdom en armoede.

P Overty seeketh craft.
 Armoede soecht list.
 Riches long in getting are wholsome.
 Langsaem rijkdom is salig.

Light gaine maketh a heavy purse.
 Licht getwin maecht sware beursen.
 Where there is much goods, there are many that eat it.
 Waer veel goet is / daer syn veel die het eten.
 Great house, great crosse.
 Groot huys groot kruys.
 Little ship, little saile.
 Kleyn schip / kleyn seyl.
 Little house, little care.
 Kleyn huys / kleyn sorg.
 Many Cowes, much trouble.
 Veel Moeyen / veel moeyen.

A little hearth, though cold (is good)

That hath allone but little wood.

En kleynen heert al is hy hout /

Die heeft alleen maer weynigh hout.

A young Courcier, an old begger.

Jongh hobelingh : out schobe'ingh.

He that nothing wanteth is rich,

Although he dwelleth on the ditch.

Die niet ontbreect is rijk :

Al woont hy aen den dijk.

Rich with little, is like God.

Met weynigh rijk : is Godt ghelick.

Little with honour, what need you more.

Weynigh met eer / wat hoeftje meer ?

Every one knoweth where the shoe wrings him.

Elck weet waer hem de schoen wrijngt.

All is not gold that glisters.

En is geen goudt al watter blinckt.

No happines, without adversity.

Geen geluck / sonder d'uck.

What glistereth that wringeth.

Wat blinckt / dat wrijngt.

A new shoe can cause paine.

En nieuwe schoen / kan pijn doen.

Even there where men it can not see.

Willoftentimes great sorrow be.

Oock daer men't niet en siet /

Is dickmael groot verdriet.

Every man wil wipe his feet upon the poore.

En den armen wil alle man syn voet wiffen.

Every one wil goe over the longest garden.

Daer de tuyn langst is / wil yder ober.

When the Salmon is taken the eele sucketh him
 out.

Als de Salmon ghebaughen is / so suzght hem den
 ael uyt.

Stichtelycke redenen

When a dog lyeth under, all the world will scratch him.
Als den hont onder licht / al de werelt wil hem kretsen.
Men deal ill with him with whom it goes ill.

Men misdeelt die't misgaet.

'be last man is bitten of dogs.

Den lesten man byten de honden.

Vpon a leane or scabby beast,

All the flies most take their rest.

Op een schraef of schurft beest:

Sitten al de bliegen meest.

Where the cauly is lowest the water runneth soonest
over.

Daer de dyck laagste is / loopt het water eerst ober.

When the stream changeth his course men set the beakons in another place.

Als het diep verloopt versetmen de bakens.

When the wolfe growes old, then the crows ride him.

Als de wolf out woort / soe reyen hem de kraeyen.

Every one is better pleased with a rising than with a falling market.

Onder hondtet meer met de rijfende markt als met de afgaende.

There is but little sorrow for an old cowe.

Kleyn is de rou / om een oude koe.

Even bares pull a lyon by the beard when he is old.

Oock hasen trecken een leeuw by den baert als hy out is.

What smarteth teacheth.

Wat verseert dat leert.

No man learneth but by hurt or shame.

Niemant leert als met schade of schande.

What doth not sowre men, doth not sweeren them. Le what men get
not with trouble is not sweet to them.

Watmen niet en besuert / en besoetmen niet.

What costs nothing is good for nothing.

Wat niet en kost en deught niet.

Blowes make wise.

Slagen maken wijs.

After sowre comes the sweer.

Naer het zuere komt het soet.

Short braunches long vintage.

Korte tacken / langen wijn oegst.

Little wood much fruit.

Weynich houtz veel vruchten.

20 *Of prosperity.*

Van voorſpoet.

O Ne that hath all after his wiſh (orwill)
Accompt him an unhappy man (ſhall.)

Een die't al heeft na ſynen wensch/
Scht dien een ongheluckigh mensch.

Men can beare all thinges , except good dayes.

Alle dingen kan men dragen/
Dytgefondert goede dagen.

When prosperity ſmileth on thee , ſtand then on thy watch.

Als 't geluck u lacht :

Staet dan op de wacht.

Men in good condition give good adviſe.

Menschen in goeden ſtaet / geben goeden raet.

It's pleasure to ſee it raine, when one ſtands in the drye.

'Tis geneughelijck te ſien regenen / als men in drooge ſtaet.

The beſt pilotes are a ſhoare.

De beſte Stuer-lyden zyn den landt.

It is good ſteering before wynd and tide.

Doo; wint en ſtroom is't goed ſtieren.

21 *Of thriſtines.*

Van ſuynicheyt:

S Et thy expence according to thy trade.

Set u teeringe / na u neeringe.

Sparngues is a great revenue.

Suynicheyt is een groote rente.

Cut your cloak, according to your cloth.

Snyt u Mantel naet u Laken.

Spoiling is a bad custome , Sparing is a ſure revenue.

Spillen is een quae getwente :

Sparen is een wiſſe rente.

Green wood , hot bread, and new wine, can not be profitable for the house.

Groen hout / heet broot / en nieuwe wijn /

En kan noch 't huys niet dienſigh zyn.

The throat costs much.

De keel kost veel.

When the season gives new increase, Bee not then too hastie in buying: But tarry a little if thou be wise For it differeth the half in price.

Wanneer de tijt geeft nieu getwas/

Woeft dan in 't koopen niet te ras.

Maer toeft een weynich sy dy wijs.

Want 't scheidt de heft wel in de prijs

Velvet and silk are strange bears, they blowe the fire out of the kitchen. To be lazie, dainty, and to love to eat much, are three things which are good for nothing.

fluweel en Zijde is zetsaem kruyt/

het bluft het byer de keucken uyt.

Luy en lecker en veel te meugen/

Zijn drie dingen die niet en deughen.

Spare some money in the half empty vessel: But saving will not help when the vessell is empty.

In 't halfleegh vat / gelt sparen wat/

Maer boozlege vaten kan 't sparen niet baten.

22 of labour and diligence.

Van arbeyt en naersticheyt.

VV Idome increaseth by diligence.

Wijsheyt neemt toe doo; bliticheyt.

He that esteems not a penny, will not be matter of goldens.

Die geen penning / en acht; en wordt geen guldens heer.

Stockfish is made soft with much beating.

Met veel slagens wordt de Stock visch moerwe.

Small fish sweet fish.

Kleyn visje / soet visje.

Little gaine brings in wealth.

Kleyn ghewin / brengh rijkdom in.

By little and little striking, the tree falls.

Allenyse slagen / valt de boom.

Many handes make light worke.

Veel handen maeken licht werck.

Many lictles makes mickle.

Veel kleyn tjes maken een groot.

Soft and faire goeth farre.

Sachtgens en soetgens gaet verre.

Nothing so hard but by diligence may be overcome.

Niet soo swaet of men kant met ne ernstigherdt over-
minnen.

Labour is profitable for the body.

Beheyt is vooꝝ het lichaem profytelick.

God giveth the sowles meat but they muſt flie for it.

Godt geeft de voghelen de kost / maer se moetendes
om blieghen.

He becometh poor that dealeth with a slack band : but
the hand of the diligent maketh rich. Pro 10.4.

Dis met een bedrieghelijcke handt werckt / woꝝt arm :
Maer de hant der vlytighen maecht rijk.

23 of Idlenes.

Van ledigheyt.

P Overty is the reward of idlenes.

Armoede is luyheyt's loon.

He that in his land no corn doth sowe :

Shal truly (none other but) his lesse mowe.

Wie in syn lant geen koren saeyt :

't is seker / dat hy dijn lesse maeyt.

Of idlenes cometh no goodnes.

Van leedigheyt komt niet goeds.

An idle person is the devils pillowe.

Een ledigh mensch is duyvels oorskuffen.

No sheep runs into the mouth of a sleeping wolfe.

Den slaepende wolfen loopt gheen schaep in den
mont.

A flying crow catcheth some whar.

Een vliegende kraey vangt wat.

Idlenes nourisheth all evill :

To doe some what is better Counsell.

Leedigheyt doet alle quaet :

Wat te doen is beter raet.

If the mill findeth no corne, it grindeth stones.

Vindt de meul geen koren / so maectse steenen.

Idienes is famines mother.

And of these, (it is) full brother.

Leedigheyt is hongers moeder :

En van dieſte volle broeder.

Rest makes rustie.

Mist maecht roest.

A plough that worketh, glistereth :

But the still water stinketh.

Een ploegh die wercht / blinkt :

Maer 't stille water stinckt.

To doe nothing reacheth to doe evill.

Niet doen / leert quaet doen.

Because of the winter the sluggard will not plow : therefore shall hee
beg in harvest, but there shall be nothing (for him) Prov.

20. 4.

Om den winter en sal de luyert niet ploeghen : daerom sal hy
bedelen in den oogst / maer daer en sal niet zyn.

24 Of jesting.

Van jockinge.

He that jesteth inticeth.

Die jockt, die locht.

I 's ill jesting with edged tooles.

'T is quaet gecken met scherp gereetschap.

He that will jest must beare josting, els it were better let
alone.

Die jocken wil / moet jock verstaen :

'T is anders beter ongedaen.

An ape wil be mocking with every one although she can
not cover her owne arse.

Een aep wil met een yeder gecken :

Maer kan haer eygen aers niet decken.

25 Of rebukes.

Van berispinge.

A Scabbed head fears the combe.

Een schurtst hoofst ontstiet de kam.

Touch a gald horse and he will bicke.

Maecht een besert peert aen/en hy sal slaen.

Claw me ; and Ile claw thee.

Kraetwot my en ick kraetwot dy.

He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.
 Die aen den wegh timmert / heeft veel berichts.
 He had need of a good advocate that is called to every mans sessions.
 Die behoeft wel een goede boospraak / die boos alle mans
 byerschaet betrocken wort.

Who is it that remaines uncensurd, if hee speak or write for the world

Wie ist die sonder op spraec blijft /
 Die boos de werelt spreeckt of schrijft ?

He is wise that is alwayes wise.

Hy is wijs / die altyt wijs is.

A master may misse.

Het mist een meester wel.

No pier so crafty but her nest may be once robbed.

Geen so loosen eyter of haer nest wort wel eens ghe-
 rooft.

No hen so wirry but she layeth one eg lost in the nettles.

Geen so saegen hin / of sy leyt wel een ey verloren in
 de netelen.

A good fisher may let slip an eele.

En goede visscher ontglijpt wel een ael.

A shod mare may stumble.

En beslagen merrie struyckelt wel.

A good gunner may miss.

En goet Schutter mist wel.

None so wise, but hee may fail.

Niemant soo wijs / of hy kan falen.

It happeneth (some time) that a good Seaman falls over
 board.

't Gebuert wel / dat een goed Zeeman ober boort valt.

He is a good gunner who alwayes hits the mark.

't Is een goet Schutter die altyt het wit raecht.

He that hath an head of butter wil come neare none oven.

Die een hooft van boter heeft en wil hy gheen oven
 komen.

Bad eyes can endure no light.

Quade ooghen kunnen geen licht berdraghen.

Slight gold will not be touched.

Slecht goud en wil niet getouftt wesen.

He that hath a Scabby head will suffer no combing.

Die een schurft hooft heeft wil geen kammen lyden.

He that doth evil hateth the light.

Die quaet doet / haet het licht.

A scabby horse fears the curry combe.

En schurft-paert vreesst den ros-kam.

An unsound body wil suffer no shaking.

En meeps-lyf wil geen beweginghe lyden.

He that reproveth a scorner, getteth to himself shame; and he that rebuketh the wicked, (getteth himself) his blot. Rebuke not a scorner least hee hate thee: rebuke a wise man and he will love thee.

Wie den spotter tuchticht / behaelt sich schande: ende die den Godtloosen bestraft / syne schand-blecke. En bestraft den spotter niet/op dat hy u niet en haete: bestraft den wijzen / ende hy sal u lief hebben/ 10, 9. 7, 8.

26 Of injury.

Van ongelijck.

NO man shall prosper long with evill doing.
Niemand sal lang boospoet hebben/ met quaad doen.

Doe no man wrong first.

Doet niemant eerst ongelijck

It's better to suffer wrong, than to do it to another.

'Tis beter ongelijck te lijden/ als een ander aen te doen.

Vnjust Substance enricheth not.

Onrechtbeerdich goet en rijckt niet.

So gotten, so spent.

Soo gewonnen soo besteedt.

Lightly come, lightly goe.

Licht gekomen licht gegaen.

Men get no profit by couernage.

Men doet geen boosdeel met bedrog.

A false ballance is an abomination to the Lord: but a just weight is his delight. Pro. 11. 1.

Een bedrieghelijcke weech-schale is den Heere een groutwel: maer een volkomen weech-steen is syn wel geballen.

27 Of time, and opportunity.

Van tijdt en gelegentheydt.

THe time that's past, cometh not againe.

De tijdt die voorby is / en komt niet weer.

First come, first served (grinderb.)

Die eerst komt / die eerst maelt.

Men

Men must catch when the time is.

Men moet grijpen als tijt is.

Men must let out their tubs while it raineth.

Men moet sijn tobben uyt setten tertwyl het regent.

Men must saile while the wind serverh.

Men moet zeilen tertwyl de wint dient.

The opportunity stands not still before any mans door.

Het geluck en staet niet stil boor yemants deur.

Land purchase, and good marriage, happeneth not every day.

Land kopen en goet houwelijck doen / en verschijnt alle dagh niet.

Use time while time is.

Gebuyckt den tijt tertwyl het daer is.

The cat will eat fish, but she will not touch the water.

De kat wil visch eeten / maer sy wil het water niet raeken.

It's bad combing where there is no haire.

'Tis quaet kemmen daer gheen haeren is.

It's bad making fromity of water alone.

'Tis quaet by maken van water a'leen.

It's bad making cakes without fire or fat.

'Tis quaet koecken backen sonder byer of vat.

A good fire makes a quick cooke.

Een goed byer mascht een snellen kock.

It's bad grinding without water.

'Tis quaet slijpen / sonder water.

When old dogs barke, its time to look out.

Als oude honden bassen isst tijt uyt te sien.

When thy neighbours house burneth its time to look about thee.

Als u buermans huys brant / isst tijt uyt te sien.

28 Of Contentation.

Van vergenoeginghe.

East, west, at home is best.

Oost / west / t'huys is best.

Often removing costs much bedstraw

Veel verhuysen kost veel bed-stroo.

There grows no cobweb upon thecombe of a mill that is alwayes turning.

Daer wast gheen raegh aen een draeyende menlen kan.

A rolling stone gathereth no mosse.

Een rollende steen woxt niet geen groen gewassen.

Trees

Trees that are often replanted prosper seldom.
 Boomen diemen veel beerp'ant gedgen seldom.
 An unconstant man prospereth not.

Een looper en gedijt niet.
 Stability causeth prosperity.

Wijzen doet beclijven.

Not to throw away our old Shoes before wee have new,
 Een oude Schoenen wech werpen/oer men nieuwen
 heeft.

Godlines is great riches if a man be content with what
 he hath.

Godtsalicheydt is groote rijkdom als men te vreden
 is met het geene men heeft.

29 of Contention and unity.

Van twist en eenigheyt.

Love peace.

Hebt de vrede lief.

Shun contention and pleading.

Schuw het twisten en pleyten.

The truth is lost with too much contention.

Met te veel krackeliens/ wordt de waerheydt
 verlozen.

Contention bringeth decaye.

Twist verquist.

Concord (or agreement) maketh strong.

Eenpacht geeft macht.

Agreement can doe very much.

Eenigheyt vermacht veel.

Better is a dry morsell, and quietnes therewith, than an house full
 of fatt: as wirb Strife Pro. 17. 1.

Eene drooghe bete/ende rust daer by is beter/dan een huys vol
 van geslachte beesten/met twist.

30 of lying.

Van leugen.

Hate lying.

Haat de leugen.

The mouth that lyeth, killeth the soule.

De mont die liecht / die doot de Ziel.

Shew me a lyar, and I'll shew thee a thief.

Wijst my een leughenaer / en ick wijs u een dief.

A lyar must have a good memorie.

Een leugenaer moet een goede memorie hebben.

The getting of treasures by a lying tongue, is a vanity tossed to and fro of them that seek death. Pro. 21. 6.

Te arbeiden om schatten met een valsche tonghe / is een woeste gedrebene ydelheyt der gener / die den doot soeken.

31 *Of women, love, wooing, marriage, and duties of man and wife.*

Van vrouw-menschen; liefde, vryen, trouwen, en plichten tusschen man en wijf.

A Vertuous woman is a Crown to her husband: but she that maketh ashamed, is as rottenness to his bones. Pro. 12. 4.

Een kloetche burg-brouwe is een kroone hares heeten: maect die beschaemt maect / is als bertoltinghe in syne beenderen.

A woman faire and wine that is sweet.

Are full of poyson (though) secret.

Een schoone Wrouwe en soete wijn /

Die zijn vol hermethok sijn.

Married in haste, repented at leisure.

Haest getrouwt / lang berouwt.

e

of

Of early breakfast, and late marriage, men get not lightly the
head-ach.

Van broeg onthuten / en laet te trouwen / en krijt men niet
licht den hoof-smer.

He that asketh timestouly learneth to denie.

Wie beschijmelyck vraecht / die leert weygeren.

By labour men get fire out of a stone.

Met arbeit krijtmen igher vut den steen.

The constant hunter catcheth the deere.

De stadighe jaghet vangt het wilf.

Importunity doth obtaine.

Genhouden doet verkrighen.

That which is gotten with trouble is possessed with love.

Dat met moete vercregen is / wordt met minne beseten.

He that will lay out but little, seldome buyeth good flesh.

Die weynigh besteden wilf / seldom goed vleesch kooft.

They who with loves dart pierced be.

Can neither see nor see & see.

Die van de liefde yn gestoken /

En sien noch blicken noch gheblyken.

In love is no lack.

In liefde en is gheen ghebreeck.

Love is blinde and cannot see.

Liefde is blind en kan niet sien.

It's best to woe where a man can see the smoke.

't Is best te woen / daer men de roock kan sien.

Beauty is but dirt if honesty be lost.

Schoonherdt is mats d'et als d' eerbartheit verles
ten is.

Women and pears that doe not crack men choose to
tast the best.

Dankoen en peenen die niet en haecken.

Die achimen alderbest te smaken.

Bad language and good wylves, sought to stay within doores.

Quade beenen en goede wijven.

Dienen wel in huys te blijven.

Much on the street causeth a bad Name.

Deel op de straet : licht op de praet.

Cleanly cloth'd: and not too gawdie.

Reyn gekleedt : en niet te breedt.

See not husbands, be blind ye wives, that shall preserve
the house in quiet.

En fiet niet mannen / weest blind ghy vrouwen /

Dat sal het huys in rusten houden.

Good speeches for bad words, set many a froward pace
at peace.

Op quade woorden / goede reden /

Stelt menigh hofsel hoofft te hys eden.

No wagon rides so softly, which sometimes suffereth
not a jog.

Geen wagen opt so sacht en soet/
Die somtijts met een slootje leet.

It's a great sorrow in the house, where the hen crows,
and not the cock;

'Tis in het huys een groot verdriet/
Daer 't hantje kraeyt/ en't haentje niet.

The wives vertus is the husbands honour.

Wangs eere Wrouwen deught.

Neither reprove nor flatter thy wife, where any one
heareth or seeth it.

En straf of streelt u Wrouwe niet/
Daer 't jemant hooft of jemant siet.

The eye of the master makes the horse fat?

The eye of the mistress makes the chambers neat.

Het ooge van den heer dat maect de peers
den bet/

Het ooge van de Wrouw dat maect de kamers
net.

They that use the looking glas often, spin seldome.

Wie beeltijts spiegelen selden spinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a con-
tentious woman are alike. Hee that hideth
her hideth the wind, and the ornament of
his right hand which becrayeth (it self) pro-
27. 15, 16.

Geen geduyrige druppinge ten dagh den sach-vegens
ende een kuffachtighe hant-wrouwe sijn eben-
gelijck. Eick een diese verberghet / soude den
hant verberghen/ ende de olge sijn rechtet:
hant die roept.

32 Of hast and sobriety.

Van haesticheyt en sachtmoedicheyt.

Hast maketh wast.

Haest berquiff.

Hasty speed is seldome good.

Haestige spoedt / is selden goet.

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheyt heeft arents vleuge'en / maect uyls ooghen.

Hastie questions must have slow answers

Op haestige vragen dient teugh geantwoordt.

Hastie men ought to ride on asses

Haestige menschen dienen op Esels te rijden.

He that creepeth falleth not.

Die kruypt en valt niet.

Men come to their journeyes end wish going easily.

Met goed gemak raechtmen soek boot.

Soft and faire goeth faire.

Al sachtgens en soetgens gaende / raechtmen
beter.

A soft fire maketh sweet malt.

Een sacht beertjen maecht soete mont.

Ride on, but look about.

Rijt boot waer siet om.

Hast is no speed.

Haest is geen spoet.

More hast than good speed.

Meer haest dan goede spoet.

Speedy Counsell seldom profitable.

Snelle raet / seldom baet.

Of hasty advise, never (came) good action.

Dan snellen raet / noyt goede daet.

The taylor that maketh no knot, looseth his stich.

De nayer die geen knoop en leyt / verliest syn
steek.

Measure thrice ere thou cut once.

Meet driemaal eer ghy eens snijt.

Who so oveneth in hast, gets horned bread home.

Wie in der haest ovenet / krijt t'gehornde brood
den t'huys.

Before you ryde on look to your girths.

Eer ghy boot rijt / siet na de rijsse.

Make trial first, and then weigh.

Eerst wicht / dan waegt.

The candle that goeth before giveth best light.

De keerse die voozgaet / licht best.

Nothing in hast but to catch fleas.

Geen dingen mettes haest als bloon te vangen.

With time and straw the medlers ripen.

Met tijt en stroo ripen de mispelon.

In tyme a mouse wil bite a cable in pieces.

Metter tijt bit de muys een kabel in stukken.

Time bringeth roses forth.

De tijt brengh roosen voort.

In time the corne ripeneth.

Metter tijt rijpt het koren.

The diligent hand and sparing tooth buyeth other

folkes land.

De nettelijcke hand / en spaighe tants /

soopt ander luyt land.

The water in time maketh a hole in an hard stone.

Het water doop tijt heit een harden steen.

He that wil make a golden gate, must every day, bring a nail (thereto).

Die een gouden poorte wil maken / broughter sicken dagh een naghel.

The thoughts of the diligent reach only to plentifulness: but of every one that is hasty, only to want, Pro. 21. 5.

De gedachten des blütigen sijn alleen tot overschot: maer eens yeders die haestigh is / alleen tot gebrek.

33 of promises.

Van beloften.

Promise not lightly.

En beloof niet lichtelijck.

Performe what thou hast promised.

Houd dat ghy beloof hebt.

An honest man is as good as his word.

Een eerlijck man is so goede als sen woord.

An honest mans word is as good as his bond.

Het woord van een eerlijck man is so goet als

syn obligatie.

It's certainly a poor man that cannot promise faire.

Het is voo:waer een armen man

Die niet wat schoons beloven kan.

Faire promises, fowle performances.

Schoone beloften wyle volbringinghen.

34 of friendship and confidence.

Van vrientschap en vast-betrouwen.

Plove thy friend and try thy sword, which will be worth great treasure to thee.

Beproeft u vrient / beproeft u swert:

Dat is u groote schatten woert.

Loose breaketh friendship.

Schade schent vrientschap.

That dog from whom men take a bone respecteth no friends.

Die hond die men een been ontheemt en kent geen vrienten.

In the parting of the inheritance friendship standeth still,
 In't deylen kan't erf/ staet de vrientschap stille.
 Reprow so long as I give.
 Heef soo langh ick geef.
 A friend is known in need; the richer are known after
 death.

Den vrient die kentmen in der noot/
 Den rijkes kentmen na de doot.

A friend in need is a friend indeed.

Gen vrient in noot/ is een vrient inder daet.

Thrust not thy finger in a fools mouth.

Steeckt u vinger in geen dwaasens mont.

With fools men must not play the foole.

Met gecken en moet men niet dwaesen.

If thou give a staff to a foole, surely hee will strike thee
 in the neck.

Soo ghy een stock geeft een eek geck/
 Gewis hy slaet u in den neck.

Too much trusting maketh many to repent.

Te veel betrouwen : doet veel berouwen.

Before thou trust a friend, eat a peck of salt with him.

Al eer dat ghy een vrient betrouwt /

Soo eet hem met een mudde sout.

If thou offer a fool thy fingers, it's strange if he take not
 the fist.

Soo ghy een geck de vingers biet/
 'Tis vreedt neemt hy de vuysten niet.

Give a fool an inch, and hee'll take an elce.

Geeft een sot een taal; en hy sal een elle nemen.

35 Of discretions

Van bescheydenheydt.

I T's bad catching hares with a net.

'Tis quaet hasen met trommels vangen.

All birds shun the open net.

Alle bogels schouwen d'openbare netten.

He that spits against the wind, maketh his beard sore.

Wie tegen de wint spout; maecht syn haert byt.

36 of secrecy.

Van verborgentheden.

There is nothing secret that shall not be revealed.
Daer en is niet verborghen / dat niet openbaer
en worde.

The truth that lay in the darke cometh clearly to light.

De waerheit die in duyster lagh/

Die komt niet klaerheit den den dagh.

Although a lye be finely clothed, yet it burrcth its maker.

Al is de leugen schoon bekleedt:

Sy doet noch haren meester leet.

That cometh to light at last that laye hidden under the
snowe.

Het komt ten lesten aen den dagh/

Wat in de sneeu verholen lagh.

Men see at last by the dung who hath eaten the medlar.

Men siet ten lesten aen den stont wie de muspel
gegeten heeft.

37 of necessitys

Van nootdakeghheit.

Need causeth the cat to put forth her foot.
Het noot roert de kat haer voet.

The bitings of dying beasts are mortall.

De beten van sterbende gedierten sijn doodelyck.

To force an enemy into a strait,

Makes him many times escape:

In engte sijnen vyand dvingen/

Doet hem menichmael ontfpringen.

When thine enemy retreateth, make freely a golden bridge for him.

Als u vyand gaet te rugh/

Maect hem by een gulden brug.

Necessity hath no lawe.

Het nood wendigheyt heeft geen wet.

Need maketh the old wife trot.

De noot doet een ont wijf draben.

Need driveth.

Noot stoot.

When the water runs into any ones mouth, then learns he first to swim.

Als yemandt 't water in den mondt loopt / dan leert hy eerst swimmen.

No gold so red; but it must out for bread.

Geen goud soo roet: of moet nyt om brood.

Hunger eat through stone walls.

Honger eet door steene mueren.

No better masters than poverty and need.

Geen beter meesters als armoed en noot.

Diligent searching cometh from poor folks.

Naen ondersoecken komt van arme lieden.

38 of retribution.

Van weder-looninge.

What thou doest to another shalbe don to thee.

Gelijck ghy een ander doet / sal u geschieden.

As thou hast sowed so shalt thou reap

Gelijck als ghy sulc ghesaeyt hebben / soo sult ghy oock maeyen.

He that doth well, shal fynd well.

Die wel doet / die wel bint.

He is fallen into the pit which himself hath made.

Hy is in de kuyl gheballen / die hy selfs ghemaecht hadde.

He hath plucked the net over his owne head.

Hy heeft hemselfs het net over het hooft gheheit.

So gotten, so spent.

Soo gewonnen / so versteert.

As it came, so it is gone.

Zoo 't quam / zoo 't boert.

39 of services.

Vardienst.

T Here is much to be learned of forward masters.
 By moegelijckheyt loeren / is best te leeren.
 It must bee a wise hand that shall shew a fools head
 well.

't Moet een wijse handt zyn die een sotten kop wel
 scheere sal.

What hindereth that teacheth.

Wat let dat leert.

Men have need of great skill to give content to a fool.

Men heeft groote kunste van doen /

Om een sot te voldoen.

He must rise betimes that shall please every body.

Hy moet vroegh op staen die alle man believen wil.

40 Iournie-speeches.

Reys-spreuken.

N O mans esteemed in his own Country.

Niemand is in tweerd; in syn eygen eerd.

He that is nipped here and there, and often pulled by
 the nose; though hee were dull, hee should bee
 sharpened.

Die hier en daer eens wordt genepen /

En dickwils by de neus gegrepen ;

Al is hy plomp / hy wort gheslepen.

Hard stones sharpen iron ;

Hard chrufts make wiser.

Harde steenen släpen yser:

Harde stooten maken wijser.

Everie bird praiseth its owne nest.

En yder voghel prijft syn nest.

Home is home though never so homely.

't huys is 't huys al ist noch so slecht.

Travail east or travail west.

A mans own hous is still the best.

Daert ghy dan oost / of waerje west /

Eens eygen huys is alderbest.

Dogs have teeth in all Countries.

Handen hebben tanden in alle landen.

A man must not ride a free horse to death.

Een willigh paerdt en moet men niet over rijden.

A tyred horse seeth a howle stable rather than a false way.

Een vermoeyt peert siet liever een huysen stal als

een schoonen weeg.

41 of imitation and likenes.

Van navolginge en gelijkheyt.

The servaunt is like his master.

De knecht gelijckt syn meester.

Like master, like servaunt.

Sulcke heer / sulcke kn-cht.

Birds of one feather, will flie together.

Dogelen van sander beeren bliegen geen s' (a)

men.

Like will to like, be they poor or rich.

Eick syns gelijck / 't sy arm of rijck.

Vnequall horses draw badly.

Ongelijcke peerden trecken onlijck.

Young cats will mouze.

Young apes will louze.

Katte-jonghens willen musfen.

Ape-jonghens willen luyfen.

42 of honour, offices, and mat-
ters of state.

Van eere, ampten, en saecken van
State.

VV Hen apes will (adventute to) climbe too high.
Then men their naked buttocks first aspie.

Als apen hooge klimmen willen/
Dan sietmen eerst haer naschte billen.

A man is not knowne before that he cometh to honour.

Men kent een man niet eer/

Doo; dat hy komt tot eor.

Set a beggar on horse-back and he will ride a pace.

Set een bedelaer te Paert en hy sal djaben.

Men know
a mans

wisdome
payment
patience
humility
riches

when
hee is.

an head
trusted
in need
great
dead.

Men kent een
mans

wijsheyt
betalen
gedult
nedericheyt
rijckdom

als hy

een hoest
geloofst
in noot
groot
doot.

is

Smiths children are used to sparks.

Smits kinderen sijn wel broncken gewoont.

Many cookes salten the pottage.

Veel kochen versouten den bry.

As much command, is least don. or Least is don when many com-
maad.

Gen vele belast wordt minst gedaen.

Common goods are ofteneft lost.

Gemeen goed gaet meest verlopen.

Coupled sheep drowne (one another).

Geheppelde schapen die verdroncken.

Many sheepleads with the sheep o

Will but the longer sleep.

Deel herders by de Schapen/

Sullen maet te langer slapen.

Common estate, none estate:

Semeen goet/ geen goet.

It's needles to have two great masts on one ship.

Twee groote masten op een Schip en dienen niet.

The peacor and Sextonfeldome agree.

Daspoor en Coster zijn seldom eens.

Who so climbeth higher than becomes him, hee

falleth lower than he wisheth.

Wie hooger klimt als't hem betaemt/

Die valt wel lager als hy raemt.

After high floods (come) lowe ebs.

Naer hooge bloeden diepe ebden.

He that exalteth his gate seeketh destruction. Pro.

17. 19.

Die syn deure verhoogt / soecht verhoekinghe.

Favour feedeth arts.

Gunst boet kunst.

What is shamefull though it bee bidden, yet can it

not at all be accompted honourable.

'T gene dat schandelijck is / alhoewel het vers

boogen wordt / so en kan het nochtans

geensins eerlijck geacht/werden.

Honour once lost returns no more.

Verlozen eer/keert nimmermeer.

When gentlemen begin to domineer then country

men come to losse.

Als de jonckers blindt-roufen / dan moeten de

boeren hay laten.

Whensoere a Prince leaps out of the band:

Of therefore suffers all the land.

Wanneer een Prins springt uyt de band,

Daetom ljet dickmael al het landt.

Men hang the little theeves, and let the great ones

escape.

De kleyne dieffens hangmen / de groote last

men loopen.

What the sowe doth, the pigs are punished for.

Wat de seughe doet: wordt by de huygen ghes

boet.

It's good fishing in troubled waters.

In troubel water is't goed visschen.

The camell loveth to drinke when the water is

stirred.

De hemel drincht lieff als't water geroert is,

where

Where churning is there is fatnes.
 In de rommelinge is vet.
 Men cannot heare laws when the drum is beaten.
 Onder den trommel en hooftmen geen wetten.
 Robd masters make sich servants.
 Beroyde meesters maechen rijke knechten.
 Dignity loadeth.
 Staet belagt.
 Care and watchfulnes are the matters of lords.
 Sorgen en waken / zyn heeren saken.
 No crowne cureth head-ach.
 Geen kroon heekt hoofd sweet.

43 Minglede speechen.

Gemengde spreucken.

The wrath of God goeth forth with a soft pace to the vengeance
 of it self.
 De granschap Godes gaat met een langsaem tred voort tot
 het wreken hares selfs.
 Honesty is little accompted of.
 Dromicheyt wozt weynich gesacht.
 Money is very much esteemed.
 't gelt wozt seer wel ghoacht.
 Thou labourest in vaine.
 Ghy doet verlozen arbeyt.
 We are all the worse for too much liberty (too much
 will).
 Wo sy allegaet dooz te heel wilst te sinnen.
 Reports are as well feigned and false as true.
 De gheruchten zyn soo wel verfiend ende leuge
 nachtigh als waet.
 Although strength faile, yet the will is so be praised.
 Alhoewel de krachten onthien / nochtans
 moet men de wil prisen.
 Those things are most desired which cost most.
 Die dingen zyn meest begeerd, die meest kosten.
 The dearer, the acceptabler.
 Hoe dierder / hoe lieber.
 Farre fetched and deare bought is meat for ladies.
 Van verre ghehaelt en dier ghekocht is eeten
 dooz de-boutwen (of edel Juffrouwen.)

There

There is nothing that sooner dryeth up than a tear.
 Daer is niet dat eerder opdrooght als een traan.
 He that hath once bin perjured, must not againe bee credited.

Die eens een valschen edt ghebaen heeft / die moet men daer na niet meer ghelooften.

'Tis an honourable shame to dye for a good cause.

'Tis een eerlycke schande / voor een goede saeck te sterben.

If thou art feared by many, then hast thou also many to feare.

Indien ghy van vele wordt ontzien / soo hebt ghy oock vele te vreesen.

He who nameth any man unthankfull, he nameth all evill in him.

Die jemant ondanchbaer noemt / die noemt alle ghescheken in hem.

'The ungodly cannot prosper.

Den godloosen en kan't niet wel gaen.

To erre is humane; but they are fools that persevete in their error.

Dwaelen is menschelyck: maer 't sijn sotten die in haer dwalinghe volherden.

One mischance cometh not alone.

En ongeluck komt niet alleen.

A good beginning is good: but the end must beare the burden.

En goed begin is goed behagen: maer 't eynde sal de last dragen.

We live all by one God, but not by one mynd.

Wy leben al by een Godt / maer niet by een sijn.

Many men have many mindes.

Veel menschen hebben veel sinen.

No man can content all men.

Niemant kant alle man te pas maechen.

He that thrusts his head in every hole may lightly lose his eares.

Die 't hooft licht steecht in alle gaten /

Die kander licht sijn ooren laten.

What the eye sees not, the heart desires not.

Wat het ooge niet en siet /

Dat begeert het herte niet.

There is no hiring with unwillling dogs.

Met onwillige honden is't niet te jagen.

He that hath an ill name is half hanged.

Die in een quaedt geruchte komt / is half gehangen.

Money answereth all things.

Het ghelt beantwoort alles.

Penny's reason soundeth best.

Wenningt wden klinkt best.

Money that's dombe, makes that which is crooked
straight.

Geit dat strom is: maecht recht dat krom is.

One quill is better in the hand,

Than seven geese upon the strand (Hose).

Een schäft is beter in de hant/

Als seven gansen op de strand.

One bird in the hand is worth two in the bush.

Een vogel inde hant is beter als twee in't bos.

An old cat plays with no ball.

Een oude kat speelt met geen ballekew:

It's hard cosening an old foxe.

Een oude vos is qualijck te vespiegen.

An old rat will not into the trap.

Een oude rat wil niet in de val.

It's ill catching old birds with chaffe.

Men can oude vogelen qualijck met kaff bangen.

Although the dog seems not to be soo great: yet he taketh
a mighty swine.

Al schijnt den hond niet te groot te zijn/

Noch bängt hy wel een machtigh swijn.

A cat may look upon a King.

Een kat siet wel op een Koning.

He is little indeed, that can doe no hurt.

Hy is wel kleyn die niet kan schaden.

It's better to have a dog ones friend than foe.

'Tis beter een hond te vrient / als te vrant hebben.

That which hath hornes will sting.

Wat hooren heeft wil stingen.

A very goat can hurt the sight of a Lyon.

Een mugghe kan selfs aen de Keentw! het ghesichte
quetfen.

Little undertaking great rest.

Luttel onderwints / groote rust.

The nobler the hart is the more bending wil the body be.

Hoe edelder hert / hoe buyghsamer hals.

Liberty is loyfullnes.

Wapheit birheydt.

Death spareth neither young nor old.

De doot spaert jongh noch out.

It is appointed to all men once to dye but after that the
judgement. Heb. 9. 27.

'Tis alle menschen geset eenmael te sterben / ende
daer en het oordeel.

44 Good counsell in severall
cases.Goede raden in verscheyde
saken.

TAKE not that in hand, which thou mayst repent here -
after.

Neemt niet by der hant, dat u hier na mocht rouwen.
Never give thy mynd loff.

Geeft nimmermeer de moet verloren.

Give not over to hope well.

Laet niet af wel te hoopen.

Forbeare to ask narrowly after that which concerneth
thee not.

Hout op van scherpseluck te vragen na't gene u niet
aan en gaat.

All that thou { seest bearest
knowest canst } doe nat { judge
believe. }
speake }
doe. }

Al dat ghy { siet hoort
weet meught } en { oordeelt
gelooft }
seggt }
doet }
niet }

War with young, but advise with old.

Met jonge te kegen / maet met oude te raden.

Never esteem an enemy too small.

En acht geen vyant oyt te kleyn.

Play with the boope.

Speel mette boepe.

Play the dice.

Schud de tabbel-steen.

45 Christian remembraunces.

Christelijcke bedenckingen.

T He dog bites the stone, and not him that throwes it.
 De hond bit den steen / en niet die hem werpt.
 The horse piſteth most where it is wet.

Het peerd stalt meest daer 't nat is.

When every one sweeps before his owne house, then are all streets clean.

Als elck boort sijn huys beeght / so worden alle straeten schoon.
 That which burds theſe tith, koo'le not.

Wat u niet en biant / dat en hoe't niet.

where every one searcheth himself, no man is lost.

Daer elck hemselfs soecht gaet niemant verloren.

Consider before thou beginnest.

Verſint/ eer ghy begint.

Counsell before action.

Laet boort daet.

Late repentance is seldome good repentance.

Laet berou selden goed berou.

Its profitable for a man to end his life, before he dye.

't is dienstigh sijn leben te eyndighen eermen steeft. Seneca.

Fear God, honour the King, & in al thy works remember thine end.

Vrees God/ eer den Koning/ en in alle uwe wercken bedenck s
 uwen eynde.

Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth, while the
 evill dayes come not, nor the years draw nigh, of which thou
 shalt say, I have no pleasure in them. Eccles. 12. 1.

Sedenck nu aen uwen Schepper inde dagen uwer jongelinc-
 schap / eer dat de quade daghen komen / ende de jaeren
 naedeten / van de welcke ghy seggen sult / ick en hebbe
 genen lust in de selve.

The head-number.

Het hoof-getal.

O Ne, two, three, foure, five,
 six, seven, eight, nine, ten,
 eleven, twelve, thirteen, four-
 teen, fifteen, sixteen, seventeen,
 eighteen, nineteen, twenty, one

E En / twee / drie / vier /
 vijf / ses / seven / acht / nes-
 gen / thien / elve / twaelve /
 dertien / veertien / vijftien /
 zestien / zeventien / achtiens /
 negentien / twintigh / een

and

and twenty, two and twenty &c. thirty, forty, fifty, sixty, seventy, eighty, ninety, hundred, two hundred, three hundred, four hundred, five hundred, six hundred, seven hundred, eight hundred, nine hundred, thousand, three thousand, thousand thousand, or one million, &c.

en twintigh/twee en twintigh/ &c. dertich / veertigh/ vijf- tigh/ tseftigh / tsebentigh / tachs- tentigh/tnegentigh / honderd/ twee honderd / drie honderd/ vier honderd / vijf honderd/ ses honderd / seven honderd / acht honderd / negen honderd/ duys- send / drie duysend / duysente- maal duysent / ofte een mil- lion. &c.

The ordinal number.

Het order-getal.

The first, second, third, fourth, fifth, sixt, seventh, eighth, ninth, tenth, eleventh, twelveth, thirteenth, fourteenth, fifteenth, sixteenth, seventeenth, eighteenth, nineteenth, twentieth, thirtieth, fortieth, fiftieth, sixtieth, seventieth, eightieth, ninetieth, hundredth, two hundredth, three hundredth, four hundredth, five hundredth, six hundredth, seven hundredth, eight hundredth, nine hundredth, thousandth &c.

De eerste / tweede / derde / vierde / vyfde / sesde / se- vende / achtste / negenste / thien- ste / elfste / twaelfste / der- thienste / veertienste / vijf- thienste / zestienste / seven- thienste / achthienste / negen- thienste / twintichste / dertichste / veertichste / vijf- tichste / ses- tichste / seven- tichste / achtentichste / negentichste / hondertste / twee hondertste / drie hondert- ste / vier hondertste / vijf hon- dertste / ses hondertste / seven hondertste / acht-hondertste / negen hondertste / duys- sentste / &c.

The dayes of the week; and moneths of the yeare.

De daghen van der weke; en maen- den van den jaere.

The Lords day, Sunday: Moon- day: Tuesday: Wednesday: Thursday: Friday: Saturday.

Den dach des Doeren/Dom- dach: Maendagh: Dinsdag: woensdag: Donderdag: Vrydag: Saterdag.

January

Januar

January : February : March
 April : May : June :
 July : August : September :
 October : November : December.

Jannarius (Nou-maendt) / fe-
 bnuarius (Spockel) / Martius
 (Weert) / Aprilis (Mayus Bloeg
 maent) / Junius (wiede maent):
 Julius (Dor - maendt) : Aus-
 gustus (ooft maendt) : Sep-
 tember (heefft - maendt) :
 October (wyn-maent) : No-
 vember (nacht-maendt) : Des-
 cember (wintes-maendt).

*Dialogues and ordi-
 nary discourses a-
 mong men.*

T'amen-sprekingen
 en gemeyne cou-
 tingen onder de
 menschen.

Morning salutations.

Morgen groetenissen.

A Good morrow Sir,
 B And you also Sir.
 A Good morrow neighbour.
 B And to you also my loving
 neighbour.
 A God give you good morrow
 Bernard.
 B And you also Austin : God
 give you good morrow.
 A Good morrow be to you.
 B I thank you Sir.
 A I wish you a good morrow.
 B I wish the like also to you.
 A I wish this day may be prosper-
 ous to you.
 B And I wish it may not goe ill
 with you.
 A What doe you up to see lie ?
 B Is it not time to be up?
 A Wherefore doe you rise so soon?
 B To rise betimes in the morn-
 ing is the wholesomest
 thing in the world.

A G Oede morgen heer.
 B Ende u oock mijn heer.
 A Goeden dach beurnma.
 B Ende u alsoo mijn liebs
 naesten.
 A God ghebe u goeden dach
 Bernard.
 B Ende u mede Augustijn :
 goeden dach gebe u Godt.
 A Goeden dach zy u. I.
 B Ik bedancke u mijn heer.
 A Ik wensch u goeden dach.
 B Ik wensch u desghelijck.
 A D moet besten dach wel
 zyn.
 B Men moet u oock niet qua-
 lijck gaen.
 A Wat maecht ghy so vroegh
 op ?
 B Het niet tijt op te zyn ?
 A Waerom staet ghy so
 vroegh op ?
 B S'morghens vroegh op te
 staen, is het ghesondste
 ding in de werelt.

a Saluta-

groeten

2 Salutations at meet- 2 Groetenissen in 't
ing and part-
ing. ing.

2 Groetenissen in 't
gemoeten en van
malcanderen
scheyden.

C God save you David.
D And you also Clemens.

C God save you heartily.
D And you also, as heartily,

C How doe you?

D I am well I thank God; at
your service; and you Cle-
mens, how is it with you?
well?

C I am also in health: how doth
your father and mother?

D They are in health praised
be God.

C How goes it with you my
good friend?

D It goeth well with me, goes
it but so well with you.

C I wish you good health.

D I wish the same to you also.

C I salute you.

D And I you also.

C Are you well? Are you in
good health?

D I am well. Indeed I am in
good health, I am health-
full, and in prosperity.

C That is good. That is well.
That is pleasing to me. That
maketh me glad. I love to
heare that. I beseech you
to take care of your health.
Preserve your health.

D I can't tarry no longer now.
I am in hast to be gone.
I must

C Weest gegroet David,
D Weest ghy oock ghy
groet Clemens.

C Weest seer gegroet.

D Ende ghy oock seer seer.

C Hoe baert ghy?

D Ick dade wel Godt danck;
tot / utwen dienst. Ende
ghy Clemens? hoe ist
met u? wel?

C Ick bare oock wel: hoe ba-
ren u Vader / en u Moes-
der?

D Sy sijn Godt 'of / ghesont.

C Hoe gaet het met u mijn
noede vriend?

D Het gaet my wel / gaet 's
max 's met u. A

C Ick wensche u gesontheyt.

D Dat selva wensche ick u
oock.

C Ick groete u.

D Ende ick oock.

C Daert ghy wel? sijn ghy
wel te passe?

D Ick bare wel. Ick ben
boozwaer wel te passe.

Ick ben ghesont / ende
welbarende.

C Dat is goet dat goet wels
dat is my lief. dat ber-
siet my. Ick hoore dat
gheerne. Ick bidde u
draecht soige booz utwe
gesontheyt. Bewaete u
gesontheyt.

D Ick mach nu niet langer
toeben. Ick ben haer
sich

I must goe. I have need of
of my time. I cannot abide
standing here. Fare you
well. God be with you.
God keep you still. I wish
your health may continue

C And you also my loving
friend God protect you.
God guide you. God be
with you. May it please
you in my behalf, hartily
to salute your wife and
children.

D I will doe your message:
But I pray commend me
also to your father and
mother.

sich om gaen. Ick moet
gaen. Ick heb mijn tyt
bandoen. Ick kan hier
niet blybe staen. Daert
wel adieu. Blyft Gode
behoeten. Blyf gesont.

C Ende u oock mijn liebe
vriend. God behuede u.
Godt gheleide u.
God zy met u. Belieft u
mynent weghen u l.
huysvrouw en kinderen
van heeten te groeten.

D Ick sal de boodtschap wel
doen. Daer segget booz
my oock uwen Vader
ende moeder goeden
dagh.

3 *Salutations for the
evening tide and
night.*

3 *Groetenissen voor
den avond-stont,
ende nacht.*

E Good even my friend.
F you are wel come Edward:
I am glad to see you. How
is it with your whole fa-
mily? come you now from
home?

R yea, I came even now from
home, and have left all in
good health for so much
as I know: and am come
hither to visit you myne
old acquaintance.

F That is very wel done: friends
ought to be friendly. I
am bound highly to thank
you for your so great love
and remembrance of us; I

E Goeden avond vriend.
F Ghy syt welcom Edward:
waer: het is my lief dat
ick u sien. Hoe ist met u
heel huysghesin? komst
ghy nu van huys?

R Ja. Ick komen soo eben
van huys/en hebbe alle-
gaet in gesontheyt ghes-
laten booz soo veel als
ick weet: en ben hier
gekomen / om u l. mijn
oude kennis te besoec-
ken.

F Dat is heel wel ghedaen:
vrienden behooren huys-
delijcke te zyn. Ick heb
u hoogelijck te bedan-
ken weghens uwen soo
groote liefde en gedach-
tenis t'onswaerts: Ick
wensche

wish

wish that I may deserve,
and if it be possible, a-
gain require it.

B Forbear I pray you to com-
plement so. I have don you
no such great friendship,
but you have done ten
times more for me. But I
can not tarry here, I must
returne home, for it be-
ginneeth to be late and
darke My friend Francis,
I wish you a good even.

F I thank you hartelie: and I
wish you the same with a
good heart. But what hast
have you? It is not so late
as it seemeth to be: for the
dayes begin to shorten.

B Although it were not late,
yet I must be at another
place of an errand, be-
fore I can goe home.

B Goe so, I will not detain
you. Only I wish this
evening may be prosper-
ous to you.

B And I wish it may not be un-
prosperous to you.

wensche dat ick het be-
dienen / ende soo het mo-
gelick is weder be-
gelden mach.

B Laet af bidde ick u soo te
complementeren. Ick
hebbe u. I soo groeten
vrientschap niet gedaen
of ghy hebt my thien-
mael meer gedaen. Maer
ick en kan hier niet be-
den / ick moet weder
t' huse gaen / want het
begint laet en doncker
te worden. Mynen vrient
Francoyt ick wensche u
een goeden about.

F Ick bedancke u herte-
sch: ende wensche u. I. des ges-
lucks uyt goede herten.
Maer wat haest hebt
ghy? Het en is so laet
niet als 't schijnt: want
de daghen beginnen te
berkorten.

B Al waer't niet laet / noch
tans moet ic op een an-
der plaets om een boots-
schap wesen / een ick
t' huse kan gaen.

F Wel aen / ick en sa' u niet
ophouden. Alleenlich
wenshende dat u dit
een geluckighen about
mach sin.

B Ende u en sy het niet on-
geluckigh.

Another.

G What is the clock? what time
a night is it?

H It is ten a clock. It hath
strucken ten. It is almost
ten a clock.

G I know it not. I think it is
not so late. It cannot be

Een ander.

G Hoe laet is het? wat tijt
is het?

H Het is thien uren. Het is
thien gheslagen. Het is
by thien uren.

G Ick weet 't niet. Ick me-
ne niet dat het soo laet
is.

ſo late.

is. Het kan ſo laet niet
weſen.

A It is indeed. It is ſurely. I have
heard it ſtrike.

H 't is immers. 't is boos
ſcher. Ick hebbet hoor-
ten ſlaen.

G Then it is time to goe to bed.
We muſt then goe to ſleep.
We muſt then depart, and
goe to reſt.

G Soo iſſet tijdt om te bedde
te gaen. So ſal men gaen
ſlaepen. wy moeten dan
van malckander ſchey-
den en gaen ruſten.

A I am not ſleepie. I have at
preſent no need of reſt. I
am not ſleepie. I am very
wakfull.

H Ick en heb geen en vaech.
Ick heb rechte hoop
gheen ruſte van doen.
Ick ben niet ſlaperigh.
Ick ben heel wacher.

G But I am verie ſleepie. I have
great need of reſt. I am
very ſleepie. I cannot hold
open mine eyes. I bid you
therefore good night my
friend. God give you good
night.

G Waer ick ben vol vaecht.
Ruſt is my ſeer noodich.
Ick ben heel ſlaperigh.
Ick kan mijn oogen niet
open houden. Daerom
wienſche ick u goeden
nacht mynen vriend. God
gebe u goeden nacht.

A Goe then to ſleep ; and God
keep you. I wiſh this night
may be prosperous to you.
I wiſh you a good night.
I wiſh this night may
further you, and that you
maie ſleep ſoundly.

H Gaet dan ſlapen: ende Godt
bewaere u. Deſen nacht
zy u geluckigh. Hebt een
nen goeden nacht. Der-
ſen nacht vordere u / en
ſlaept ghy gefondeſch.

G I thank you for al your kind-
nes. God be with you.

G Ick bedanck u boos alles
goets. God ſy met u l.

A But ſtay a little. We thinke you
doe much forget your ſelf.
Ought we not firſt to pray
to God together?

H Maec wacht een weynich.
My dunckt dat ghy u
ſelfs by wat vergeet.
Behoozen wy met mal-
kanderen Godt niet
eerſt aen te bidden?

G I thank you for your re-
membrance. If it pleaſe
you to performe the du-
ty, I ſhal ioyne with you
willingly.

G Ick bedancke u weghens
d' indachtichmakinghen
ſo het u l. belieft te doen
Ick ſal u gheerne ghe-
ſelſchap houden.

A Goe to. I will, doe it for this
time by Gods helpe.

H Wel an'ic ſal 't boos deeg
tijt met Godts hulpe
doen.

Evening prayer. Het avondt ghebed.

O Merciful God, eternal light shining in darkness, thou who expellest the night of sin and all blindness of heart: seeing thou hast ordained the night to rest, as the day to labour, wee beseech thee graunt, that our bodies may rest in peace and quiet, that afterwards they may be fit to undergo the labour which they must endure. Moderate our sleep, - that it be not disorderly, that we may remaine unspotted both in body and soule: yea that our sleep it self may be to thy glorie. Enlighten the eyes of our understanding, that wee may not sleep in death, but alwaies expect our redemption from this miserie. Defend us also against all assaults of the devill, taking us into thyne holy protection. And forasmuch as we have not passed this day without sinning greatly against thee, wee beseech thee to cover our sins by thy bottomeles mercy. Like a snow thou hast covered all things on earth with the naturall darkness of the night; that so wee may not therefore be cast from thy presence. Graunt also rest and comfort to all sick, sorrowfull and assaulted hearts, through

O Barmhertighe Godt/ eeuwich licht, schijnende in de duysternisse / ghy die verdrift den nacht der sonden ende alle blindheyt des herten: na dien ghy den nacht verordineert hebt om te rusten / ghesch den dach om te arbeiden / wy bidden u geest / dat onse lichamen in ruhe en stilheyt rusten / op datse daer na bequaem sijn moghen / den arbeidt te lyden dien se dachhen moeten. Maticht onsen slaap / dat die niet onordentlick en is / op dat wy aen lyf ende siele onbedeckt mogen bliuen: ja dat onse slaep selfs gheschiede tot uwet eere. Verlicht de ooghen onser verstantis / op dat wy in den doot niet en ontslapen / maar altyt verwachten op onse verlossinghe met dese elendicheyt. Bescherm ons oock toot alle aenbechtighe des duvels / ons in uw' heilighe ghelyden neemende. Ende na dien wy desen dach niet toeghebracht en hebben / sonder te ghen u grootelick besondicht te hebben / wy bidden u wilt onse sonden bedecken doot uw' grondeloose barmherticheyt / ghelyck ghy nu alle dinghen op aerden mette naturliche duysternisse des nachts bedeckt hebt; op dat wy daerom van uw' aenschyn niet verfooten en werden.

Gheeft oock rust ende troost aen alle kranchen / bedroefden / ende aenghebochten herten /

our Lord Iesus Christ, who has taught us to pray: Our Father. &c.

doe; onsen Heere Iesum Christus / die ons alsoo heeft leeren bidden: Onse Vader &c.

3 *Childrens talke, of rising up in the morning, and going to schoole and other familiar things*

3 *Kinder gespreck, van 's morgens op te staen, schoole gaen, en andere gemeynsamen saecken.*

I **H** Eare you not? rise.
K **H** Let me sleep a little yet.

I How long will you sleep?
It is time to rise.

K It is not yet day.
I. Open your eyes, and you will see that it is late.

K Tell mee truly I pray thee, what a clock it is.

I It will suddainly strike seven: therefore rise presently, as otherwhile you will be chidden of the master. And as you rise, look to it, that you trusse up your hose close, and tye them round about, so shall you take the least cold.

K Myne eyer-holes are all in pieces.

I Why have you not caused them to be mended?

K I thought not on it.

I See that it be done to morrow.

K I will

I **H** Oodry niet? her op.
K **H** Laet my noch een weyghen slapen.

I Hoe lang wilt ghy slapen?
Het is tijdt om op te staen.

K Ten is noch geen dagh.
I. Doet uwe oogen op / ende ghy sult sien dat het laet is.

K Ik bidde u seggt my 'n waerheydt was ure isse.

I Het sal haest seven slaen: daerom staet dadelick op / of anders sult ghy van den meester bechiden worden: Ende in't opstaen / sie toe dat ghy uwe kousen vast op troekt / en nuffelse zontson / also sult ghy te min coutwe hebben.

K Mijn neelgaten zyn al in stukken.

I hoerom hebt ghy die niet doen vermaecken?

K Ik dacht niet op.

I Maekt dattet morgen gedaen wort.

f

K Ik

K I will take care of it.

I Doe you put on your best coate?

K I thought it had bin my working dayes one.

I Fit your cloths well. you stretch them too highe.

K That adornes well.

I Let us goe downe now; and let us look before us. But shiek you not on our loving Lord?

K We will doe that by and by, when we are at church.

I What if some evill befall you in the meane time? Truly you are unthankfull.

K Whence doe you gather that?

I Know you not that hee hath preserved you this night?

K What ought a Christian to doe herein?

I You must kneele, and with great devotion pray after this manner.

K Ich sal't besorgen.

I Doet ghy u besten rock aen?

K Ich meynde dattet mijnen dagelijckshen hadt gewerft.

I Schickt u klederen wel. Ghy stretchtse te hooch waerts.

K Dat ciert wel.

I Laet ons nu afgaen/ende laet ons hoop ons sien. Maer denckte ghy op onse lieben heer niet?

K Dat sullen wy blus doen als wy in de kercke sijn.

I Of u daerentusschen yet quaet ghebeurpe? hoort waer ghy syt ondanckbaer.

K hoer uyt neemt ghy dat?

I Doet ghy niet dat hy u desen nacht bewaert heeft?

K wat behoort een Christen hier in te doen.

I Ghy sult gaen knielen / en met groot devotie suldy aldus bidden.

Morning prayer.

Het morgen-gebed.

L Ord God, heavenly father, wee thanke thee that thou hast so faithfully watched over us this night; and beseech thee to strengthen us by thy holy Spirit, who may becomforth guide us, that we may devote this day and all the dayes of our life unto all righteousnes and holynes, and that whatsoever we take in hand our eyes may alwayes look to the

H Eere Godt/hemelsche Vader/ wy danken u dat ghy desen nacht so ghewoneelijck hoort ons gewaacht hebt; ende bidden u dat ghy ons wilde stercken met uwen heylighen Gheest/ die ons hoort taen gesleerde: dat wy desen dagh/ mitsgaders alle de daghen onses lebens moghen besteeden tot alle gherechticheydt ende heylicheydt/ ende wat wy in handen nemen/ dat onse ooghen

preaching abroad of thy glory; yea that we expect all the success of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine such grace from thee, be pleased according to thy promise to forgive us al our sins, through that holy passion and blood-shedding of our Lord Iesus Christ; for wee are hartly sorrowfull for them. Illuminate our hearts, that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new life in all godlynes. Give also thy blessing to the preaching of thy divine word. Destroy all the works of the devil, strengthen all church-officers, and governours of thy people. Comfort all persecuted and distressed hearts, through Iesus Christ thy beloved son, who hath promised us, that thou wilt assuredly give us all that wee beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner; Our father &c.

ghen altydt sien / om uw' eere te verbyden; alsoo dat wy alle den doospoed onses booznemens van uw' milde handt allern verwachten. Ende op dat wy sulcke ghenade van u verkrighen / wilbt ons nae uw' beloftenisse / verghen alle onse sonden / dooz dat hertelike liden ende bloedvergieten onses Heeren Iesu Christi: want sy sijn ons van herten leedt. Verlicht onse herten / op dat wy alle wercken der duyfsternisse afgeleydt hebbende / als hinderen des lichts / in een nieuw leven moghen wandelen in alle godsalicheydt. Geeft oock uwen seggen totte verkondighe onses goddelicken woordts. Verstroyd alle wercken des duyfels / stercht alle Kercken-dienaers ende oberheden uwes volcks. Troost alle verholghde ende benande herten / dooz Iesum Christum uwen lieben Soone / die ons beloofst heeft / dat ghy ons alles wat wy in synen naam bidden / seckerlyck gheben sult / ende daerom ons alsoo heeft leeren bidden: Onse Vader &c.

K Is that enough?

A Ist soo ghenoech?

I Yea, if you could doe that with good understanding true faith, and an upright heart.

I Ja / indien ghy dat met goet verstandt / waere gheloofe / ende een oprecht herte kost doen.

K Let us then go to schole now.

A Laet ons dan nu ter scholen gaen.

I You must first wash your hands, and rinse your mouth: you must also rinze

I Ghy moet eers u hiden wasschen / ende u mont spoelen

out your throat wel with
gorgelling; & after that
dresse your head if it bee
tangled, and buckle your
shoes, if they be unbuck-
led.

oock moet ghy gorgelen
de uthe keel wel uyt
spoelen; daer na rucht
u hoofs / soe het ver-
weert 32 / ende utse
schoenen ghegespen / in
diense onghesopt 33.

K: That is done already.
I: Let us now goe staite for-
ward through the church
to schoole.

R: Dat is al gedaen.
I: Laet ons nu recht uyt
doer de kercke nae der
schoolen gaen.

K: But I would break my fast
first, for I am yet fasting.

R: Maer eerst soude ick wel
ontbyten / want ick vast
noch.

I: Doe that freely, and forget
not first to call upon Al-
mighty God.

I: Doet dat by / ende ver-
greet niet eer den Al-
machtighen Godt aen
te roepen.

K: I pray you teach me that also;
for I wouldaine doe it
alwayes.

R: Jck bid u. I leert my dat
oock / want ick soude
het gaerne altyt doen.

I: Alwaies this manner shall you
doe it; if you please.

I: Alwaes sulc ghy het doen /
als u belieft.

A short prayer before Een kort gebed eer- break fast. men ontbyt.

Read out, souls, oh Lord
Christ, with thy love, who
by thy goodnes doest sustaine all
things that have received life.
Graunt, Lord, that these thy
gifts may bee holylic used by us,
as thou the giver of the same art
holy, Amen.

S: Wilt onse zielen / Heere
Christus / met uwe liefde /
die doer uwe goedtherdt alles
onderhent dat leven heeft ont-
fangen. Geeft / Heere / dat
dese uwe gaben heylighlyc by
ons genutt igt mogen worden /
ghelick ghy der selfde gheves
heyligh 34t. Amen.

K: Come now and eat some-
thing with mee, if you
please: you are very wel-
come.

R: Komt nu ende set wat
met my / so het u belieft:
ghy 34t seet welckom.

I: Not I, I think you hastily,
it is yet too early for mee
to break my fast: I doe

I: Neen ick. Jck danck u
hastelyc / het is hoer
my noch te vroegh om
te ontbyten. Jck ben
niet

net

not, use! to eat so soone.
 O, I have broken my fast
 so soon as you, I can not
 fast so long. But I will
 attend you for your com-
 pany so long while you
 wait if you please.

K I am sorry Sir to make you
 wait so long upon mee,
 but you know the pro-
 verb, Necessity hath no
 law; and I hope to recom-
 pence your patience ere
 long with the like atten-
 dance, if I can but rise
 soon enough.

I It is no matter Sir, the service
 is not so great as to have
 a word spoken of it.

K Now God bee praised for his
 good gifts, I have eaten
 enough till noone.

I Much good may it doe you,
 shall wee see how?

K Yes willingly, what a clock
 is it think you?

I About eight.

K That is the right time for to
 goe to schoole. How much
 am I obliged to you, that
 you have furthered mee so
 much this morning? It is
 surely a token that you
 beare good affection to
 mee: God graunt that I
 may in some kinde de-
 serve it from you.

diek gewent so buerch
 te eeten, ofte Ick hebbe
 obes een ude vandeeten.
 Ick en kan soo langhe
 niet vasten. Ick so
 het u belieft, sal ick soo
 lang a's ghy eetet na u
 geselsch ap wachten.

I Het is my leed, er u i. so
 lang op my te doen
 wachten, maer ghy kent
 het spreck-woort/noot
 brecht wet: oock hope
 ick eerlanghe dese utwe
 geduldighe, dt met ghe-
 luyck opwachten te ver-
 gelden / indien ick maer
 soo buerch kan opstaen
 Het is geen noot heer, het
 dienst is soo groot niet
 datter een woort van
 behoorde gesproken te
 worden.

K Godt zy nu ghelooft booz
 syne goede gaben; Ick
 hebbe tot aen den mid-
 dach gendeeth gegeten.

I Wel mach het u behomen,
 salen wy nu gaen?

K Jae gaerne, wat ure isse
 meyn dy?

I Ontrent acht.
K Dat is de rechte tydt om
 na schoole te gaen. Hoe
 seer ben ick aen u. i. ver-
 obligteert / dat ghy my
 desen morgen so veel ge-
 boodert hebt. Het is
 een seker teken dat
 ghy my goede genegent-
 heyt draget: Godt ge-
 be / dat ick het van u
 rechtlyklyc verdienen
 mach.

4 *School-talke, about writing, lessons, and the things thereunto belonging.*

4 *School - praetghē wegens ſchrijven, leſſen, ende 't gene daer aen behoort.*

L **Y**ou make good letters, and write very bravely: but doe you write now in earnest, or doe you scribble?

1 **G**hy maect goede letteren / ende ſchryft heel treffolick maect ſchryft ghy nu met ernst / of beuſelt ghy?

M Truly I write in good earnest, for why should I mispend the tyme? But wherfore doe you aske me that?

1 **W**oortwaer ick schryf ernstelijck / want waerom soude ic de tijt misbruyken? Waer ghy/waerom vraecht ghy dat?

L Becaus I have once seen, that you wrote better, and therefore I marvaile how it cometh to passe that now you write worse.

1 **O**m dat ick eens ghesien heb / dat ghy beter schreeft / ende daerom ben ick verwondert/hoe het komt / dat ghy nu qualijcker schryft.

M That is worthy of no admiration, for I want the helps to write well.

1 **D**at is geen wonder waerdich/want my onthreucken de behulpselen om wel te schrijven.

L Which be they?

1 **W**elcke sijne?

M Good paper, good inke, a good pen: for this my paper (as you see) doth miserably fleet, the ink is waterie and whitish, the pen, is soft: and il prepared: moreover I have also lost my copie.

1 **G**oedt pampier / goeden inckt / een goede penne: want dit mijn pampier (ghelijck ghy siet) slaet ellentigh deur den inckt is waterich ende twitsachtich/de pen is woeck ende qualijck bereydt: voorders heb ick oock mijn voorschijft verloren.

L Wherfore have you not provided al these things in time?

1 **W**aerom hebt ghy alle dese dinghen niet in tijt voorsien?

M I wanted money, and that I want now also.

1 **H**et gelt ontbrack my/ende dat ontbreect my nu oock.

L You

1 Ghy

- L** You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.
- M** It fareth so with me.
- L** But when doe you hope that you shall get it?
- M** At the next market my father will send it mee, or els hee will come himself.
- L** I will helpe you in the mean time.
- M** If you can doe that, you will doe me a great favour.
- L** Take these sixe Ryvers which I lend you, to provide you paper and other things.
- M** How truly is that spoken, A sure friend is tryed in a doubtful matter? But what is in your mynd, that you doe so wel for me of your owne accord?
- L** The love of God, which (as Paul saych) is shed abroad in our hearts.
- M** The power of Gods spirit who is the author of that love is wonderfull in our hearts. But I must consider in the mean time how I may be thankfull to you.
- L** It is a small matter: let those thoughts passe, lest they hinder you from sleeping quietly; restore but to mee what have lent you, when It is convenient for you.
- M** I shall I hope retorne it to you with the first.
- L** But what say you of
- L** Ghy sijn in dat gheeneene spreck-woordt verballen / die gheelt ontbreect ontbreecten alle dingen.
- M** So gaet het met my.
- L** Maer wanneeet hoopst ghy dat ghy het sul't krijgen?
- M** Op de toecomende merct sal het mijn Dader my senden: of hy sal selver komen.
- L** Ick wil u ondertusschen helpen.
- M** Soo ghy dat vermeucht / ghy sul't my een groote weldaet gedaen hebben.
- L** Desmit dese ses Ryvers te leen om papier ende andere dinghen te versorgen.
- M** Hoe waerlyck is dat gheseyt / Een secken vrent werdt in een onsekeren saeck gesien? Maer wat hebt ghy in u sin dat ghy my van selfs soe wel doet?
- L** De liefde Godts / de welke (geseyt Paulus sey) in onse herten uytghefloet is.
- M** De macht des Goddelicken Gheests is wonderlyck in onse herten die de antheur van die liefde is. Maer ick moet ons ondertusschen over leggen hoe ic u danckbaer salsyn.
- L** 't is een kleyne saeck: laet die gedachten barren / op dat sy u niet en belet / dat ghy te geruester slaepst; gheeft my maer weder't geen ick u gheleent heb als 't u te pas komt.
- M** Ick sal't so ic hoop u eerste daegs weder gheben.
- L** Maer wat seght ghy van

the pen-knife which I sold you the day before yesterday? Is it not good enough?

M. Yes, it is very good, but (wreick that I am) there wanted little but I had lost it.

L. How, what say you? how happened that?

M. When I came without it sel. from me on the street.

L. From whence did it fall from you?

M. Out of my sheath, which unwittingly I had left open.

L. How did you get it againe?

M. I stuck presently a note on the gates of the door: after dinner a boy out of the next forme brought it mee againe.

L. Oh that they were every one so faithfull who find lost things.

M. Indeed there are few which restore, if the matter bee but of any worth.

L. And yet that is expressly commanded by the word of God.

M. Wherefore not? for it is a kind of theft, if any man keep an other mans matter that is found, if hee doe but know to whom he must give it againe.

L. But many think that they do rightly enjoy whatsoever they have found that is lost.

M. They

het pennemes dat ick u. eergisteren vercocht hadde? Ist niet goed ghenogch?

M. Ja, het is seer goed/mier (my e'lerdighe) het isse weynich af het weest, of ick had het verlozen.

L. Hoe / wat secht ghy? hoe is dat ghebeurt?

M. Als ick buyten quam / was het my onthallen op de straat.

L. Dan waer was het u onthallen?

M. Tot myn koocher / die ick onbetiens open ghelaten hadde.

L. Hoe heb' ghy 't weder gecregen?

M. Ik had terstont een briefken aen de poorten van de deur ghebecht: nae het noemael heeft een jonghen uut het seste school het my wedergehoecht.

L. Och of sy alle te samen soo getrou waren / die verlossen dinghen vinden.

M. Doorwaer daer zyn der weynich die wedergeheben / indien de saeck maek van eenighe waerde is.

L. Ende dat wordt nochtans doo' 't woord Gods bynamen geboden.

M. Waerom niet: want het is een manier van dieverij soo yemandt een ander mans saek die gebonden is / houbt / soo hy maer weet / wien hy het wedergeven moet.

L. Maer bee'e meynen dat sy met recht besitten / al wat sy ghebonden hebden dat verlozen is.

M. Die

- M They crye very grossely. M Die dwaelen seet swaert-lyck.
- L But (that wee may returne to our begun discourse) what did you give the boy which found your pen-knife? M Maer. (op dat wy weder-keeren tot onse begon-nen reden) wat hebbe ghy de jonghen gegeven die pennemes gebou-den had?
- M I gave him an ortgie and some wall-nuts: moreover I praised him, and in few words admonished him that hee must doe the same alwayes. M Ick heb hem een oortgen ghegheben ende eenighe ocker-nooten: ick heb hem daer en boben ghe-prefen / ende met wey-nigh woorden hebbe ick hem hermaendt dat hy het selve altydt moeste doen.
- L You did well, for so another time hee will restore the rather, if hee have found any thing. But what if you had lost it? M Ghy hebt wel ghedaen / want soo sal hy op een ander tydt te lieber weder-gheben / soo hy yets ghehouden heeft. Maer indien ghy het verlozen hadde?
- M I should have borne it with good courage, and I would have bought an other. M Ick soude het met een goet gemoet verdragen hebben / ende ick soude een ander ghekocht hebben.
- L Should you so have borne it with good courage? M Soude ghy het also met een goet gemoet verdragen hebben?
- M Certainly not without some trouble. M Doorsecker niet sonder eenighe moeyelijckheyt.
- L Not with a good courage then, but I will not urge you more strictly. M Niet dan met een goet gemoet / maer ick wil u niet nauwer dringhen.
- M wee are no divines (Theologants). M wy syn gheen Godts geleerde.
- L what then? M Wat dan?
- M Grammar-boys. M Grammaticas jongheng.
- L And indeed unskilfull. M Ende oock onerbaten.
- M So much the more diligently must wee pray to God, that he would deliver us by his gospel from the darkness of ignorance, wherein

f s welcke

wherein we have walked
and doe yet walke.

L We will doe that if we obey
his holy admonitions,
which wee daylie heare
from the master, and of-
ten times of the preachers
the administrators of the
word of God.

M Behold how much the losse
of my pen-knife hath pro-
fitted us.

L For that cause I am doubly
glad in your behalf, first
for that I had sold it wel,
then that you have gotten
againe that which you lost.

M I thank you my Lambert.

L To our heavenly father also
be prais & thanksgiving.
And now seing you have
your pen-knife againe,
what if you did make me
two or three pens of these
quils?

M Let it content you, if for the
present I make one for
you. Are they new?

L They are indeed new, but
ready except cutting, for
I made them all smooth
but now, I cut off the tail
and pluckt off the feathers.

M Let me see them. Truly they
are very good and very fit
for writing.

L Whereby knows you that?

M Because they have a great, stiffe,
and cleare kalke, for
the

welcke wy bekeert
hebben / ende noch bet-
keeren.

L Dat sullen wy doen so wy
sijne Heylighe verma-
ninghen ghehoorsamen/
die wy dagelijc hooren
van de meester / ende
dickmaels vande predi-
canten bedienaers des
Goddelijcken woordes.

M Siet hoe veel ons de bet-
liesinghe van mijn pen-
nemes gebaet heeft.

L Om die oorsaeck den ick
dubbelt van utrent wes-
ghen by / eersielijck om
dat ick het wel vercocht
hadde / daer nae om dat
ghy 't gheen verlozen
was weder gekroghen
hebt.

M Ik dank u mijn Lambertus.

L Oock sy onsen Hemelschen
Vader lof ende danck-
segginge. Ende nu des-
wyle ghy uwe penne-
mes weder hebt / wat so
ghy my twee of drie
pennen van dese schaf-
ten besneet?

M Laet het u genoegh sijn / so
icker een booz teghen-
woordich sal versneden
hebben / zynse ooc niemo?

L Sy zyn wel niemo / maer
beerdich als sy besnee-
den zyn / want ick hebse
nu al glat ghemaecht /
ick heb de steert afges-
neden / ick heb de beek-
kens afghetrocken.

M Laet sien. boozwaer sy sijn
seer goet ende tot het
schryben seer bequaem.

L Dan waer weet ghy dat?

M Om dat sy een groote
stijve ende yddere steel
hebbog

the soft and such as have a shorter stroke are little fitting for the use of writing.

- L** I am glad that I bought them profitably.
- M** Not without cause, but for how much?
- L** I gave two doys for these three, 't is a small price considering the worth of the matter.
- M** Of whom have you bought them?
- L** Of a certaine pedlar.
- M** By the merchants of this city each and yet not so good is sold for two pennies.
- L** And yet they dare sometimes say, that they cost them more at Lyons.
- M** That is in a manner the custome of merchants. For they gaine nothing except they lye much (as Cicero saith).
- L** But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.
- M** I shall presently dispatch it, marke me dilligently, that you may learne it some time or other.
- L** I observe you with a dilligent eye: but I have longer space.
- M** That shall be in the chamber if you will visit me.
- L** When?
- M** After the going forth of the schoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have
- hebben / want de twee ke ende die een koper steel hebben sijn weynigh tot het ghebuyck van schryven bequaem.
- L** Ik ben blyde dat icse profijtelijck ghekocht hebbe.
- M** Niet sonder oorsaeck maer hoe veel?
- L** Dooz dese dry hebick twee duysen gegeven / het is een kleyn prijs nae des saeck waerde.
- M** Van wien hebt ghyse ghekocht?
- L** Van een seecker kramer.
- M** By de cooplyden van dese Stad wert elck en noch so goet niet / vooz twee penninghen gekocht.
- L** Ende nochtans durben se souwtits segghen / datse haer te Lyons meer kosten.
- M** Dat is by na de gewoonte der cooplyden / want se doen gheen profijt / ten se se seer lieghen (ghelijck Cicero seyt).
- L** Maer wel aen / op dat ick niet langer en vertoebe / laet ons doen dat vooz handen is.
- M** Ik sal't haest beschiet hebben siet my naerslich aen / op dat ghy't d'een tijdt of d'ander eeren mogen.
- L** Ik sie u aen met ommetkende ooghen: maer ick heb langer tijdt.
- M** Dat sal inde kamer geschieden / soo ghy my wilt besoecken.
- L** Wannec?
- M** Nae het uytgaen van de Schoole: dat is omgheben ten elfuren / ofte vier uren nae de middagh. Nu hebbe

- have two pens well fitted
(if I be not deceived) for
your use. This third you
shall preserve whole for
your self untill an other
time.
- L Take it you, if you please. A
- M Keep it rather for your self.
There are enough brought
to me from home. M
- L Have you also good inke? A
- M Why aske you that? M
- L That you may give me a little. A
- M Why, have you none? M
- L Yea, but I can not write
with it. A
- M What is the matter? M
- L Because it is too thicke. A
- M Can you not mixe it? M
- L I have no water. A
- M Mixe it with wine. M
- L Much lesse. A
- M What if you mixed it with
vineger? M
- L That would make the paper
fleet. A
- M How know you that? M
- L I have heard it from a cer-
taine master who taught
me to write. A
- M But I have heard somewhat
else. M
- L Tell it me, I pray thee. A
- M what will you give me? M
- L A good quill. A
- M Hearc then what I have lear-
ned of a certaine usber of
myne: The ink which is
thinned with vinegar is
hardly wiped out. M
- hebt ghy twee pennen/
(ten sy ick bedrogen ben)
tot u ghebuyck wel be-
reyt. Dese derde sult
ghy tot op een ander tyt
heel vooꝝ u betwaren.
- Neemt ghy het / soo 't u
beliet.
- Betwaert het lieber vooꝝ u
selven /, dast werdender
my ghenoech van huys
gebracht.
- Hebt ghy oock goeden
inckt?
- waerom vraecht ghy dat?
- Op dat ghy my een wey-
nighsken geeft.
- Hoe/en hebt ghy geen?
- Ja / maer ick en kan daer
niet me schrijven.
- Wat schooter aen?
- Om dat het al te dick is.
- Kunt ghy het niet men-
gen?
- Ick heb geen water.
- Mengt het met wijn.
- Deel minder.
- Of ghy het met edick
menghde?
- Daer soudt het pampier van
deur slaen.
- Hoe weet ghy dat?
- Ick heb dat ghehoort van
een secker meester / die my
leerde schrijven.
- Maer ick heb wat anders
ghehoort.
- Oy liebe vertelt het my.
- Wat sult ghy my gheben?
- Een goede schaft.
- Hooꝝt dan wat ick van
een secker onder-mee-
ster van my gheleert heb
be: Den inckt die met
edick dun ghemaecht is/
wert nauwelijcs nyt ghe-
wregh.

- L** That may bee , but in the
meane time give mee a litle
for my present use.
- M** Hold up your inck - borne
well : I wil powre some
in to it.
- L** Loet there, powre in: fyr; how
thin it is.
- M** Possibly becaus there is not
gall enough in it.
- L** But how pale is it?
- M** Vse it if you pleas for such
as it is; for I have no bet-
ter.
- L** What shall I doe then?
- M** Ah fool , can you not mixe
it well with your pen ?
- L** I have mixed it enough: what
can I doe more ?
- M** Powre it againe into myne
borne .
- L** Hold it close to, is there
enough ?
- M** Presse the cotton with your
pen .
- L** I have pressed it so much that
it is almost dry , what wil
it be at length ?
- M** Good inck, or at least between
both.
- L** The rule of mediocrity is
good , as wee have learned
of the master. Bat can any
good be brought out of two
evill things ?
- M** When I shall have mixed it
and powred it in againe ,
you shal see the tryall.
- L** I am inflamed through desire
to see that.
- L** Het kan gheschieden/ maer
onder tusschen gheeft my
een weynich hoop; mijn
tenghen - woordich ghe-
bruyck.
- M** Houdt u inck-koocher te
deghen op; ick sal u daer
in gieten.
- L** Siet daer / giet in: seye hoe
dun isse ?
- M** Moghelick om datter niet
gals genoegh by is.
- L** Maer hoe bleek :
- M** Ghebruyckt het soo ghy
wilt hoop; het geene dat
het is / want ick en heb
geen beeter.
- L** Wat sal ick dan doen ?
- M** Ho' beuseloes / kunt ghy
het met u pen niet wel
menghen ?
- L** Ick heb het ghenoech ge-
menght : wat soude ick
meer kunnen ?
- M** Siedt het weder in mijn
hoorn.
- L** Houdt het dicht aen / isse
ghetwech ?
- M** Druckt de blom wol met u
pen .
- L** Ick hebt so' ghedruckt dat
het by nae droog is / wat
sal t' eyndelick wesen ?
- M** Goeden inck / ofte ten
minsten middelmatighe.
- L** Den begel van middelmatic-
gherdt is goet ghelick
toy van de meester ghe-
leert hebben. Maer kan
daer nyt twee quade
saeken yets goets ghe-
maecht werden ?
- M** Als ick het ghemenght
ende weder ingegooten
sal hebben / salse ghy be-
proef sien.
- L** Ick ben bierich door be-
langen om dat te sien.

M Reach

M Laught

- M Reach now hither your inck-borne.
- L Loe there. powre in. oh the e is enough now: wh^e wast is that? you have given me more than you have kept for your self.
- M Mixe it once or twice together.
- L A Cook were never able to confound his pattages and sauces better together.
- M Tty it now at length.
- L Rehearse before me some pro- verbe that I may learn some thing in the mean time.
- M Experience (as men common- ly say) is the mistres of things. Have you it? doe you understand it?
- L I rehearse it sooner.
- M To wit, becaus you could say it before.
- L Who should not know that, which is so common?
- M Let us see now.
- L The matter wil appeare better when the writing is dry.
- M Wherefore will you tarry? It is now more than dry enough.
- L Ho! See how black it is.
- M Have not I spoken true?
- L You had tryed it at some time or other.
- M It will be then sure that ex- perience is the mistres of things.
- L By this wee also finde, that by mixing things together a good medicity is made
- M Laught nu hier u' inck- hooker.
- L Siet daer/giet in. Oh 'tis nu ghenoech: wat is dat booz een verquinstighe! Ghy hebt my meer ghegeven als ghy booz u selfs behouden hebt.
- M Mencht het eens of twee mael t'samen.
- L Een kock en soude nimmer- meer sijn soppen ende saussen beter kunnen t'samen stroten.
- M Versoecht het nu eyndeljc.
- L Verhaelt my eenige spreuc- ken booz op dat ick on- vertuffchen wat leere.
- M De erbarethert (gelijk men gemeeneljcke sere) is de meesterse der din- ghen. Hebt ghy 't'ber- staet ghy 't?
- L Ick segg het rasser.
- M Namentljck om dat ghy het te bozen kont.
- L Wie sou dat niet weten/ dat soo ghemeen is?
- M Laet ons nu sien.
- L De saeck sal beter blicken als het schijft gedroogt sal sijn.
- M Wat wilt ghy wachten? het is nu meer als droogh ghenoech.
- L Ohe siet hoe swart dat het is?
- M Heb ick niet waer geseyt?
- L Ghy had het al op d' een of d' ander tijt versoecht.
- M Het sal dan secker sijn dat de erbarethert een meesterse der din- ghen is.
- L Hier dooz proben wy oock dat uyt de t'samen men- ginghe der dinghen een goede middelmatichere ghemaecht

made

ghemaecht

made.

M Now you begin to philosophate higher, therefore hee began. For wee have written long enough. I must goe to my book.

L That is we'l said: let us goe and repeat together.

M What should I repeat?

L That which the master hath this day written out.

M Is it not sufficient that I have repeated allone?

L If you have repeated but once or twice, it is little to learne without book.

M Yea, I have repeated nere ten times.

L And yet that is not enough.

M what will you more then?

L If you will say your lesson perfectly to the master, it is necessary that you have repeated with some body?

M I knew not that: but I assent willingly to you. Begin you then who have admonished mee.

L Goe to, attend diligently, and suffer me not to misse.

M I am more ready to heare than you are to pronounce.

L But if the observatour cometh in the mean time, he will thinke that we prate.

M why doe you feare where no feare is? If he comes hee shall not find us in idleness

ghemaect wordt.

M Nu begint ghy hooger te filosofheren / verhalben gae ick wegh. want 'tis langh ghenoech gheschreven. Ick moet aen myn boeck gaen.

L Dat is wel gheseydt: laet ons t' samen gaen verhaelen.

M Wat soude ick verhaelen?

L 't gene heben van de meester is voorgeschreven.

M En ist niet ghenoech / dat ic alleen verhaelt heb?

L So ghy maect eens of tweemaal verhaelt hebt dat is weynigh om van buyten te leeren.

M Nae ick heb by uae thienmael verhaelt.

L En dat is noch niet ghenoech.

M Wat wilt ghy dan meer?

L Soo ghy tegens de meester seet sekerlyck wilt opseggen / so ist van noode / dat ghy met yemant verhaelt hebt.

M Dat en wiss ick niet: maect ick staet u gaerne toe. Begint ghy dan die myn vermaent hebt.

L Wel aen letter op/ende en laet niet toe / dat ick afdwale.

M Ick ben beerdighet om te hooren / als ghy om te sprecken.

L Maer indien ondertusschen de toesiender quame / by soude meynen dat wy klapten.

M Wat byress ghy daer niet te bywesen is / so by komt by sal ons niet in le-

idleness or a bad matter :
let him if hee will heare
our discours.

leedicheit ofte in een
quade saeck bebinden :
laet hem onse t' samen
sprekinghe hooren soo
het hem belieft.

- L** You speak very well : let us
sit aside somewhere in a
corner, that no body may
binder us.
- M** But I feare that it is too late
for us to benefit our selves
by so doing, for we must
presently say our lesson to
the maker.
- L** For your good companie, and
all your good deeds to
mee I give you as great
thanks as I can. Fare wel.
- M** God preserve you in health.
But heare, never spare my
labour.
- L** And doe you use me and my
things againe, if there bee
any need. Againe. Fare
well.
- L** Ghy spreekt seer wel: laet
ons e'bers in een hoek
afschircken op dat ons
nismant en belette.
- M** Maer ick bese dat het te
laet is om ons so doende
te behelpen / want wy
moeten strax aen de
meester op seggen.
- L** Ick weet u booz u goet
gheselschap ende all' u
we' daeden aen my/soo
grooten danck als ick
kan. vaert wel.
- M** Godt spare u ghesondt.
Maer hoort / en spaet
nimmermeer mijn ar-
beydt.
- L** Ghy oock / ghebruyckt my
ende mijn dinghen we-
derom / so der yets van
noode sal sijn. wederom
vaert wel.

5 A

5 Een

5 *A child relateth
orderly to his uſſher
what hee and his
ſchool-fellowes have
don in their riſing
up, clothing them,
and other thinges.
wherein the names
of many thinges be-
longing to the body
are ſpoken of. After
that they diſcourſe
of diuine matters.
A ſermon is heard
but nothing remem-
bred of it.*

5 Een kindt verteldt
ordentlijck aen
ſijn ondermeester
al wat hy ende ſijn
mede - gheellen
gedaen hebben in
haren opſtaen, be-
kleedinghe, ende
andere dinghen.
waerinne van de
namen van veele
dingen het lijf aen
gaende geſproken
zijn. Daerna ſpre-
ken ſy van God-
delijcke ſaecken.
Een predicatie
wordt ghehoort :
maer niets daer
van onthouden.

V **A**T what houre were you
awakened this morning?

S Before day, but at what
houre I know not.

V Who awakened you?

S The weckly awaker came
with his lanthorne; knoc-
ked hard at the chamber
doore, ſome body opened
(to him), the awaker

lighted

D **O** wat ure ſit ghy huy-
den moeghen opge-
weckt?

S Doo; den dagh/maer wat
uy en weet ich niet.

D Wie heeft u opgetweckt?

S Den weeckelijcken optwe-
cker is wet ſijn lanteern
gekomen/ heeft hert op
de deure van de kamer
geklopt / yemant heeft
opgedaen / den optwe-
cker

lighted our candle, called
out with a loude voice,
all were awaked.

V Relate to mee orderly what
you have don from that
time untill the end of
break'ast. You children
attend diligently with ears
and hearts, that you may
learn to imitate this your
ſchool-fellow.

S Being awaked I aroſe out
of my bed, I put on my
coat with my dublet, I
ſate me downe on a foot-
bench, I got my breeches
and my ſtockens, I put
them both on, I put on
my ſhoes. I made faſt my
breeches to my dublet
with points, gartered my
ſtockens above my knees.
I put on my girdle, con-
bed my head diligently. I
put my hat on myne head
I put on my gowne, after
that being gon out of
the chamber, I went
downe, I made water in the
yard againſt the wall, I
got cold water out of the
pail, waſhed both myne
hands and face, rinzed my
mouth and teeth, I wiped
myne hands & face with a

towel;

ker heeft onſen keeſ
opgeſieken/ heeft met
een verheben ſtemme
uytgeroepen/ altemael
werden oppheweckt.

D Vertelt my odenlyck wat
ghy gedaen hebt van die
tijt af tot het eynde des
ontbijtens. Ghy kinde-
ren hooft met ooren en-
de herten naerſielich
toe / op dat ghy lieben-
terrt deſe uwen mede-
discipel na te volgen.

S Oppheweckt zijnde ben ick
urt het bed opghestaen/
ic heb mijn rock aenge-
trocken met mijn wam-
buſ/ ick heb gefeten op
een bankken/ heb mijn
broec ende mijn kouffen
gecregen, ick hebſe be-
de aengetrocken/ ic heb
mijn ſchoenen geſchoeyt
ick heb mijn broeck aen
mijn wambuſ met ne-
ſſelenbaſt gemaeckt/ mijn
kouffens boven mijn
knieen gebonden/ ick heb
mijn gordel omgedaen
mijn hooft naerſielich
gekemt/ ic heb mijn ho-
tgen op mijn hooft ge-
toeght/ ic heb mijn tab-
bert aengedaen/ daerna
uyt de kamer gegaen
zijnde, ben ick nae ben-
den gegaen/ ic heb mijn
water op de plaats te-
pen de muer gemaeckt/
ick heb coudt water uyt
den emmer ghecreghen
bey mijn handen ende
aenſicht ghewafſchen/
mijn mondt ende tanden
ghespoelt / ick heb mijn
handen ende aenſicht
met een droogh-dorck
af-

as well, in the mean time the token to prayer was given with the little bell, they came into the private hall (parlour) we prayed together, we received our break-fast orderly from the servant of the kitchen (Cooke), we breakfasted sitting at the hearth, and that still, without murmuring, without noise: Such as I heard prating unseemly, or speaking idle words, or have seen wanton, I admonished friendly, and such as were not obedient to my admonition I brought them to the observatour that he might note them.

afgetuist/ ondertuffchen moet het teecken om te bidden gegeven met het kleyne kloccken / men komt op de bysondere zael / wy bidden t' samen/ wy krijgen ordentelyc onse ontbyten van de keucken knecht/ wy ontbeeten den heert sittende ende dat stille/ sonder gherug / sonder geraes: die ick gehoort hebbe onbequamelyck klappen / ofte leedighe woorden spreken / ofte oock dertel gesien heb/ die heb ick bysendelyck vermaent/ ende die mijn bemaninghe niet hebben ghehoorsaem gheweest / heb ick aenghebroecht by den opsiender op dat hy haer teykenen soude.

V Did no body oversee you, while you were at break-fast

S Yes, the usher.

V What did he in the mean time?

S He walked along in the midst of the hall, holding a book in his hands, and some times exhorting the observatour, that he should note those that did prate unseemly.

V Is it not then permitted to let fall a word?

S Yes, it is permitted, but they use only to be noted, who prate long, and with many words unseemly and without any fruit. But it is lawfull for every

D En was niemant oer u. L. doen ghy ontbeet?

S Ja de ondermeester.

D Wat deed' hy ondertuffchen?

S Hy wandelde midden over de zael / houdende een boeck in de handen/ende somtijds en toesiender bemanende / dat hy die onbequamelyck klappen soude teykenen.

D Is het dan niet geoorlooft een woord uyt te laten gaen?

S Ja/ het is geoorlooft/maer die plegghen alleenelyck geteykent te worden/ die langh ende met veel woorden onbequamelyck ende sonder eenighe vrucht klappen. maer het is een yder ge-

one among themselves to hold pleasaunt discourses of good and honest matters, yet so as it bee don quietly, without crying out and brawling.

V You have satisfied me hitherto. But you, have you pronounced already the context against to morrow morning?

S I have repeated it.

V Well enough?

S Enough God be thanked.

V Who hath heard you?

S The matter.

V It's well. but there is something which I wil admonish you.

S I desire much to heare that.

V You must often meditate, how much you are indebted to God the giver of all things who hath given you understanding and such an happy memory.

S what am I not indebted to him, who hath given me all things?

V Tell some of his especiall benefits, as I have sometime taught you.

S That heavenly father hath given me a body, a soul, life, a good mynd, good parents, rich, noble, well affected to me; and who does not only abundantly supply mee with all things needfull for this life: but also (which is the

geest) ooft onder manen handeren gheneueghelike redenen te handelen van goede ende eer'elike saken / soo nochtans dat het stillekens gheschiet / sonder gheroep ende kybagie.

D Tot hier toe hebt ghy my bo'daen. Maer ghy/ hebt ghy nu al den inhoud tegen morgen voegh opgheseydt?

S Ick heb het opgheseydt.

D Te dergh gheneuegh?

S Dencken Godt te danck.

D Wie heeft u ghehoort?

S De meester.

D 'T is wel / maer daer is iets dat ic u wilde vermanen.

S Ick begeerte seer dat te hooren.

D Ghy moet dickwils denken / hoe veel dat ghy Godt den herlesener van alle dinghen schuldigh sijt / die u verstant ende soo gheluckighen memorie ghegeven heeft.

S Wat sal ick hem niet schulden / die mi alle dinghen ghegeven heeft?

D Verhaelt eenighe van sin boornaeinste weldaden / gheluck ick u t'eenigher tijt gheleert hebbe.

S Dien hemelschen Vader heeft my ghegeven een lichaem / een ziel / het leven / een goeden sin / goede ouders / rijcke / edele / wel tot my gegengen; ende die mi niet alleen overbloede'ck alle dinghen nootich tot het leven beschaffen: maer oock (hetwelcke

greatest

best

greatest of all by far) take care to have mee so diligently instructed in good language, and good manners, that there is no more to be desired.

V You have said al those things truly; but you have omitted one thing, which is an especial blessing of God. Doe you know what it is?

S Let me meditate a little.

V Meditate at leisure.

S Now I remember it, but by reason of the greatnes of the matter, I know not with what words I shall expresse it.

V Say it nevertheles in so good a manner as you can.

S I bethink me more and more.

V Speak it at last.

S Innumerable are the benefits of the most great and good God towards me in my body and soule in externall things; but there can be no greater said or thought, than that of his grace he hath given mee his only son, who hath redeemed me most miserable sinner, and captivated under the tyranie of Satan, and that by his death (which was) of all (deaths) the most

betste het aldergrootste is) myn goede talen / ende goede manieren versorghen-foo naerstelick onderwisen te worden / datter niet meer te vererschen is.

D Ghy hebt alle die dinghen waerlyck gheseyt: maer ghy hebt een dingh achter gelaten / het welcke een besondere weldaet Gods is. weet ghy wat het is?

S Laet my een weynigh bedencken.

D Denckt met ghemack.

S Ick gedenck ick het / maer doo; de grootheyt van de saeck en weet ick niet / met wat woorden dat uytducken valt.

D Secht het nochtans op sodanigen manier als ghy kunt.

S Ick dencke voort ende voort.

D Secht het ewendlyck.

S Ontallick syn des seer goeden ende grooten Gods toe daden tegens my in myn lichaem / in myn ziel in de uytellicke dinghen; maer daer kan der gheen grooter gheseyt noch ghedacht worden / dan dat hy synen eenighen Sone uyt ghenade my ghegheben heeft / die my seer elendicheitsondaet ende ghebanghen onder de tyranie des Satans betloft heeft / ende dat doo; syn dood van alle de wipetste ende schandelyckste.

cruell and shamefull.

V You have said it wel enough, and very neare just with so many words, as I have taught you at other times. But hath God don those so great benefits to you only?

S No truly.

V To whom more?

S To all as many as God out of his pure grace hath chosen to eternall life in Christ, and accordingly doe faithfully and truly beleve the gospell.

V Go to, produce a place out of the gospell of Iohn to that purpose.

S God so loved the world, that he gave his only begotten son: that every one that beleveth in him should not perissh, but have everlasting life. For God sent not his son into the world, that hee should condemne the world, but that the world through him might be saved. Hee that beleveth in him is not condemned: but hee that beleveth not is condemned already, because hee hath not beleved in the name of his only begotten son.

V Hitberto enough. But whose wordes are they?

S Christs himself, speaking of himselfe.

dehckste.

D Ghy hebt het bequaem genoegh gheseydt/ ende by nae met eben soo veel woorzen/als ick u't anderen tijden gheleert hadde. Maer heeft Godt u alleen die soo grooten weldaet betwefen?

S Geen sijn boozwaer:

D Wie daer en baten?

S Allen so veel alffer Godt uyt sijn loutere genade uytberkozen heeft tot het eeuwighe leben in Christo / ende nadien het Evangelium getrouwelijck ende waerlijck gelooben.

D Wel aenbrynght doort een plaets uyt het Evangelium Johannis op die sijn.

S Also heeft Godt de werelt lief gehad, dat hy sijnen eenigen gebooren soone gegeven heeft: op dat alle die in hem ghelooft niet verlozen en gaen/ maer het eeuwighe leben hebbe. want Godt heeft sijnen soone niet in de werelt gesonden/ op dat hy de werelt verdoeme/ maer op dat de werelt behouden worde doot hem. Die in hem ghelooft en wort niet verdoemt: Maer die niet en gelooft die is nu alreede verdoemt / om dat hy niet ghelooft en heeft inden name van sijn eenigen gebooren soon.

D Tot hirt toe genoegh. Maer wiens woorzen sijn die?

S Christ's selfs/ van sich selven spreckende.

V To

D Wien

- V To whom doth he speake? D Wien spreect hy aen /
 S Nicodemus, who came to S Nicodemus / die tot hem
 him by night. in de nacht ghekomen
 was.
- V Christ himself our only Sa- D Christus selfs onsen eenige
 — viour graunt, that you Salighmaker maect dat
 may grow more and more ghy meer ende meer in
 in the knowledge of him. syn kennisse toeseemt.
- S He will doe it, I hope. S Hy 't doen so ick hoop.
- V Goe forward then cheerfully, D Gaet dan ghelyck ghy be-
 as you have begun, which gonnen hebt wackerlyc
 I pray God prosper to the boost / het welke Godt
 glory of his name. ter eeren syns naems
 wel wil doen gelucken.
- S That is my desire. S Goodidich.
- V Let us goe to supper. But in D Laet ons gaen om het
 the meane time let me aske abontmael te houden.
 you one thing more. Have maect ondertusschen laet
 you not bin to day at the my u. l. noch een dinghe
 holy sermon? braghen. ist ghy hunden
 niet in de herlige pre-
 dicatie geweest?
- S I was there. S Ick hender gheweest.
- V Who are your witnesses? D Wie sijn u ghetuyghen?
- S Many of the schoole-fellowes S Diele han de mede discipus-
 who saw me can witness sen / die my gesien heb-
 it. den konnen 't getuyghen
- V But some must be produced. D Mer men moeter eenighe
 boostbraghen.
- S I shall produce them when S Ick salse boostbraghen/
 you commaund it. als ghy het sult ghebie-
 den.
- V Who did preach? D Wie heeft ghespreect?
- S Master N. S Den heer N.
- V At what time began he? D Wat ure heeft hy begon-
 nen?
- S At seven a clock. S Te sebonen.
- V Whence did he take his text? D Waer ut heeft hy sin text
 ghenomen?
- S Out of the epistle of Paul to S Ut den bryof Dan'i tot den
 the Romanes. Romeynen.
- V In what chapter? D In het hoe veelfte capittel?
- S In the eighth. S In het achtste.
- V Hitherto you have answered D Tot noch toe hebt ghy wel
 well: let us now see geantwoort: laet ons nu-
 what follows. Have you sien watter volght. hebt
 remembered any thing? ghy yet onthouden?
- S Nothing that I can repeat. S Niets dat is vertellen kan.
- V Nothing D Niet

- V Nothing at all? But bink (your self) a little, and take heed that you bee not disturbed, but bee of good courage.
- S Truly master I can remember nothing.
- V What, not one word?
- S None at all.
- V I am ready to strike you, what profit have you then gotten?
- S I know not, otherwise than that perhaps I have in the mean time abstained from evill.
- V That is some what indeed, if it could but so be that you have kept your self wholly from evill.
- S I have abstained so much as I was able.
- G Graunt that it bee so, yet you have not pleased God, seeing it is written, depart from evill and doe good, but tell mee (I pray thee) for what cause principally did you goe thither?
- S That I might learne something.
- V Why have you not don so?
- S I could not.
- V Could you not knave? yea, you would not, or truly you have not addicted your self to it.
- S I am compelled to confesse it.
- V What compelleth you?
- S My Conscience, which accuseth
- D Diet met al? Bedenekt een toernigh ende siet soe dat ghy niet ontvoert en wort/ maer zyt goets moets.
- S Dooswaer meester ick en kan niets bedencken.
- D Diet een woord?
- S Gantsch niet.
- D Ick slae by kans wat boosdeed hebt ghy dan ghe-daen?
- S Ick en weet niet / dan dat ick misschien ondertus-schen van quaede my onthouden heb.
- D Dat is wel wat / soo het maer heeft konnen geschieden / dat ghy gheheel van't quaet u hebt onthouden.
- S Ick heb m^r onthouden soo veel als ick heb ghekonnen.
- D Seght dat het so is / ghy en hebt nochtans Godt niet voldaan / dewyl daer beschyden staet, wucht af van het quaede ende doet 't goede; maer seght my (bid ick) om wat oorsaeck waert m^r daer toornamentlijck ghegaen?
- S Op dat ick yets sonde leeren.
- D Waerom en hebt ghy dat niet ghe-daen?
- S Ick heb niet ghekonnen.
- D Hebbt ghy niet ghekonnen-boef? ja, ghy hebt niet ghewilt / ofte boosseken ghy hebter u niet naegesticht.
- S Ick wende het gedwongen te bekeunen.
- D Wat dwinght u?
- S Mijn ghewisse / die my boos

causeth me before God.

- V You say well : oh that it were
from the heart.
- S Truly I speak it from myne
heart.
- V It may bee so : but goe to ,
what was the cause that
you have remembered no-
thing ?
- S My negligence, for I attended
not diligently.
- V What did you then ?
- S Sometimes I slept.
- V So you use to doe : but what
did you the rest of the
time ?
- S I thought on a thousand fooler-
ies, as children are wont
to doe.
- V Are you so very a child , that
you ought not to be atten-
tive to heare the word of
God ?
- S If I had bin attentive , I
should have profitted
something.
- V What have you then merited ?
- S Stripes.
- V You have truly merited them,
and that very many.
- S I ingenuously confesse.
- V But in word only I thinke.
- S Yea truly from myne heart.
- V Possibly , but in the meane
time prepare to receive
stripes.
- S O master forgive it , I beseech
you , I confesse I have sin-
ned, but not of malice.
- V But such an evill negligence
comes
- Wooz Godt beschuldicht.
Ghy seght wel : och of 't
van herten waer.
- S Dooxwaer ick seght van
herten.
- V Het kan gesthieden : maer
wel aen/wat is 'o'opjaeck
gheweest / waerom ghy
niet onthouden hebt ?
- S Myn onachtsamerdyt :
want ick hoorde niet
naessich toe.
- V Wat deed' ghy dan ?
- S Sontjts siep ick.
- V Soo pleeght ghy : maer
wat deed' ghy in de o-
betige t'yd ?
- S Ik docht om vuyfent beu-
selinghen / ghelyck de
kinderen pleghen.
- V Zyt ghy soo seer een kind
dat ghy niet en behoort
de aendachtigh te we-
sen om Godes woord te
hooren ?
- S So ick aendachtich waer
gekusest / ick soude yets
konnen hoordeuen heb-
ben.
- V Wat hebt ghy dan / beu-
sent ?
- S Slaghen.
- V Dooxwaer ghy hebtse beu-
sent / ende dat by wat
beel.
- S Ik beken het byghelick.
- V Alleinlyck met woorden
meen ick.
- S Die dooxwaer van hasten.
- V Moeghelick / maer onder-
tusschen maect u bereyt
om slaghen te ontfan-
gen.
- S O meester vergheeft het/
bid ick / ick heb ghe-
fondigt ick beken/maer
nyt geen quaetheyt.
- V Maer soo een bekeerde
onacht-

comes very neare wickednes (malice).

snachtsaemherdt komt seer na by de boosheyt.

S Truly I strive not against that: But nevertheless, I implore your clemencie through Iesus Christ.

S Doo'twaer ick en sey daer niet tegen: Daer nochtang bid ic om u goedertierenheyt doo; Iesum Christum.

V What will you then doe, if I shall forgive you?

D Wat sult ghy dan doen / indien ick het u vergheben sal.

S I will doe mydutie henceforth, as I hope.

S Ick sal hier na mijn ampt doen / soo-ick hoop.

V You should have added thereto, by Gods helpe: but you care little for that.

D Men behoorde daer by gedaen te hebben met Godts hulpe: maer daer vracghs ghy weynigh nae.

S Yea master, by Gods help, I will hereafter doe myduty.

S Jaer meester / met Godts hulp / sal ick hier nae mijn ampt doen.

V Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive is you on this condition, that you bee myndful of your promise.

D Wel aen / ick vergeef u schult. dooghtwe teanen: ende ick vergeef het u op dese conditie, dat ghy u beloften gedachtigh syt.

S I thank you most Courteous master.

S Ick bedanck u seer beleefde meester.

V You shall bee in very great favour with mee, if you remember your promise.

D Ghy sult by my in een seer grooten aenghenamheyt sijn / indien ghy uze beloften gedencken sult.

S The most good and great God grant that I may.

S De seer goede ende groote Godt maecht dat ick kan.

V That is my desire, that hee would graunt it.

D Dat hy het maecht / dat wenschich.

- 6** *Certaine short dialogues wherein Schollers ask their master leave to goe forth on severall occasions.*
- 6** Eenige korte t'samen sprekingen waerinne Scholejongens van haren meester verlof ey-schen om verscheydene oorsaecken uyt te gaen.

S **A** M I permitted to goe out with my Brother?

S **I** S het my gheoorloft u te gaen met mijn Broeder?

M What is the occasion?

M Wat is de oorsaeck?

S That our mother may buy us shoes: afterwards that we may go to the barbers.

S Dat onse moeder ons schoenen koopt: daerna dat wy nae de barbiers gaen.

M What to doe there?

M Wat daer?

S To cut off our haire.

S Om ons haren af te snijden.

M What need is there of y now?

M Wat is dat nu van noode?

S That to morrow we may goe and visit our uncle if the Lord permit.

S Op dat wy morgen (so het de Heer sal toeghelaten hebben) onsen Oom bezoeken.

M Goe, and betimes in the morning bring me a testimony or witnes with you.

M Gaet ende brengh morgen brengh een ghetuygenisse ofte een ghetuyge met u.

S I will diligently take care of that by God's helpe. Will you have any thing more Sir (master)?

S Met God's hulp sal ick dat naeffselick versorgen: wilt ghy noch iets meer meester?

M That you remember my service to your mother.

M Dat ghy van mijnent woghen u moeder ghediensselijcken groet.

Another.

Een ander.

S **M** After, may I have leave to goe forth?

S **I** S het gheoorloft u te gaen meester?

M Whi-

S a

M waer

- M Whither,
S Fittst to the taylor, then to the barber.
- M Why to the taylor?
S That I may put my hafe to be amended.
- M Are they torne?
S Yes, so torn that I can hardly draw them on.
- M Wherefore to the barber?
S That I may shew him a sore which is risen this day on my thigh.
- M Discover it, that I may see it.
S See it when you please.
- M It is a hyle.
S I gesed it so.
M When you shew it to the barber, desire him to lay a fire plaister thereon.
S I will follow your Counsell.
- M But is there no body that will goe with you?
S Yes, Iohn Flavian.
M What hath he to doe?
S He wil goe to the barber also.
- M Go then together, and returne in like manner.
S Will you have any thing els?
M That you make hast to come againe, that you lose not your after-noon drink ing.
- M Waer henen?
S Gheft na de super / daerom tot de barbiere.
- M Waerom tot de super?
S Dat ick mijn kouffen te bermaken besorghe.
- M Synse ghescheurt?
S Also ghescheurt / dat ickse nauwelijck kan aentwecken.
- M Waerom tot de barbiere?
S Op dat ick hem toone een gezwere / het welcke my desen dagh op mijn dye ontstaen is.
- M Ontdekt het / op dat ick het sie.
S Biet het wantes 's u bar liefte.
- M Het is een puyken.
S Soo giften ick.
M Als ghy 't ontdekt sijn hebben / so begeert dan dat hy een bequame pleister daer op leyte.
S Ick sal doen dat ghy we raet.
- M Maer isse oock niemandt die met u gaen wil?
S Ja / Joannes flavianus.
M Wat heeft hy te doen?
S Hy wil oock na de Barbier gaen.
- M Gaet dan t' samen / ende keert te ghelijck wederom.
S Wil ghy iets meerder?
M Dat ghy u haest weder te komen / op dat ghy u achternocmael niet en verliest.

Another:

Een ander.

- S M After, may I speak a little to you?
M Say
- S M Gheft / isse geoorloft een weynigh te sprecken?
M Spreckt

M Say on.

S We two have propounded
If you think so good, to
walk abroad while the
rest doe play.

M whither will you goe ?

S In the next suburb.

M But what wil yee do as you
are walking ?

S wee will discourse (handle
some dialogue).

M But it must be of some good
and honest matters.

S This citernes of the fountains,
and the beautifull face of
the earth, will afford us
an honest subject.

M There never wants matter to
praise God, only it must
be by his faithfull ser-
vants.

S Truly never. But to returne
to the matter propound-
ed, doth it please you
master to permit us to goe
without the city ?

M Voles your constant fidelity,
and true love of learning,
were known to mee, I
would never suffer it: es-
pecially for that wicked-
youths have often decea-
ved me in this way. Goe
ye therefore hence, and
come againe betimes to
supper.

M Spreecht.

S Wy twee selden booz / soo
het u alsoogdet dunckt/
buyten te gaen wan-
delen/terwijl de andere
spelen.

M Waer wilt ghy lieken he-
nen gaen ?

S In de naeste boozen.

M Maer wat sult ghy al wan-
de' ende doen ?

S Wy sullen eenige t'samen-
spelinghe handelen.

M Maer van goede ende eer-
lijke dinghen.

S Dese heiderheyt des tijts/
ende soo schoonen gelact
des aerdyx sullen ons
een eerlijcken inhoudt
gheben.

M Daer en onthreect nimmer-
meer stoffe om Gods te
loven / alleen booz syns
ware bienaers.

S Nimmermeer boozmaer:
maer op dat wy tot onse
boozgheselde reden wer-
der keeren/laet ghy het
ons toe meest er buyten
de Stadt te gaen ?

M Ten waer dat my bekend
waer uwe geduerighe
ghetrouwicheyt ende
waer liefde tot de talent
ick en soude het nim-
mermeer toelaten: booz-
mannelick wadien loo-
se jonghelingen my
bickmaets in dese ma-
niere bedrogen hebben.
Ghy lieben dan gaet
heenen: en keert troegh
wederom tot het about-
mael.

An other.

Een ander.

- S** **M**ay it pleas you to give me leave to goe out ?
- M** Whither ?
- S** Home.
- M** How is it that you goe so often home ?
- S** My mother commanded that I and my brother should come to her this day.
- M** For what cause ?
- S** That our mayd may beat out our clothes.
- M** What is that to say? Are you louzie ?
- S** Yes very louzie.
- M** Wherefore have you not told my wife of it ?
- S** we dare not.
- M** You speak as if shee were so churlish, she keeps a mayd principally for that cause, that she may take care to keep you all cleas, and you know that well enough, but you are glad when you can have an oppertunity to visit your mother. Tarry therefore, to morrow I will take care that your clothes shalbe beaten out.
- S** But our mother will chide us.
- M** I will satisfie her. Beeyou fill.
- S** **I**s het niet gheoorloft uyt te gaen ?
- M** Waer henen ?
- S** Na huys toe.
- M** Hoe so dich wilst t'huys te gaen ?
- S** Myn moeder had gheboden dat ick ende mijn broeder op huyden tot haer souden gaen.
- M** Om wat oorsaecks wille ?
- S** Om dat de meyt onse klederen soude uyt-cloppen.
- M** Wat is dat te segghen? hebt ghy lieden luyfen ?
- S** Ja seer veel.
- M** Waerom hebt ghy 't mijn huyshuere niet betaemt ?
- S** wy durben niet.
- M** Al eben eens of sy so stuerst waer / sy heeft een meyt aldaermeest om die oorsae wil / op dat sy sozge dyaecht boozwtwer allen teyndelscherdt / ende ghy lieden west dat wel/maer ghy sijn blide dat u gheleghentheydt ghegeben wordt om u moeder te besoecken. Ghy lieden blijft dan / morgen sal ick besorghen, dat utwe klederen uytgheclopt werden ?
- S** Maer onse moeder sal ons berispen.
- M** Ick sal haer versoenen, rust u. i.

7 *A Scholler inviteth 7* Een School-jon-
his master in his ghen noodicht
father's name to sijn meester uyt
walke to the gar- naem van sijn Va-
den. der in den hof
 te gaen.

S **G**od save you maker.
 M You are well come, what
 message have you?

S **Z**iet ghehoert Meester.
 Met gheluck moet ghy
 ghekomen sijn / wat
 bootschapt ghy?

S My father desireth that wee
 may goe together on plea-
 sure into his garden with-
 out the city.

S Myn Vader bid dat wy
 t'samen om geneught/in
 sijn tuyn / buyten de
 Stadt moghen gaen.

M The fairnes of the weather
 inviteth us thereunto, and
 we have now leisure, but
 what shall we see there that
 is pleasant to be looked
 upon?

M Tot die saeck noodicht
 ons de helderheit des
 weers/ ende wy hebben
 nu tyt / maet wat sullen
 wy daer sien gheueg-
 licheit om te aenschou-
 wen?

S Divers and faire trees with
 their fruits, also a wonder-
 full variety of herbes and
 flowers.

S Verscherden ende schoone
 boomen met hare vruchten
 item een wondere vers-
 scherdenheit van cruyden
 ende bloemen.

M There is nothing more plea-
 sant than those things.

M Daer en is niet geneuge-
 licker als die dinghen.

S That is the bounty of God
 toward us.

S Dat is de mi'baedigherde
 Gods teghen ons.

M Which wee must prosecute
 with continuall praises.

M Die wy met gedurigen lof
 moeten nabolgen.

S But I feare that we make my
 father tarry for us.

S Maer ick vreesse dat wy
 myn vader naer ons doen
 wachten.

M Tarry so long till that I put off
 my gowne, that I may see

M Wacht soo lang tot dat ic
 myn tabbaert bevan-
 ders / en dat ick te

6 4. beede

the fitter to walke. now I
am ready, let us goe, but is
your father at home?

S He carryes for us at the doore.

M That's well: See that you
salute him decently.

S Wee have bin oftē warned
of that by your teaching.

8 The diligence of a
learned father in
teaching of his chil-
dren at home.

N **W** Hen came you again
from home?

O I came but even now.

N Where is your brother?

O He stays at home.

N Why doth he tarry?

O That he might dine with his
mother.

N But wherefore did you not
tarry also?

O I had dined before with my
father.

N Who served you?

O The maids.

N What did your mother? where
was she?

O At home also, but busy.

N About what busines?

beerdiget zy om te wanc
delen. Nu ben ick be-
verdt / laet ons gaen.
maet is u vader t'huys?

Hy wacht ons voor de
deur.

Die saeck is goet: Siet dat
ghy hem bequamelyck
groet.

Daer van zyn wy voor u
leeringhen dickmaels
bermaent gheweest.

De neersticheyt
van een geleerden
Vader in't onder-
wijzen van sijn
kinderen binnens
huys.

N **W** Wanneer zyt ghy we-
der van huys ghe-
komen?

O Ick kom nu eerst weder-
com.

N Waer is u broeder?

Hy is t'huys ghebleben.

N Waerom is hy ghebleben?

O Op dat hy met sijn moeder
het middachmael soude
houden.

N Maer ghy waarom zyt ghy
oock niet ghebleben?

O Ick / had mijn middach-
mael al ghehouden met
mijn vader.

N Wie dienden u?

De merd.

N Wat deed u moeder? waer
was die?

O Oock t'huys, maer besigh.

N In wat saeck?

O In

O In

- In receaving wheat, which was brought to us.
- N when shall you goe home againe?
- O When I shall be sent for by my father.
- N On what day will that be?
- O It may be fours daies hence.
- N Wherefore goe you home so often?
- O Our parents will have it so.
- N What doe ye at home?
- O That which our parents bid us.
- N But in the meane time your time of learning is lost with you.
- O It is not altogether lost.
- N What then?
- O As often as my father is not very busie, he exerciseth us at all houres; in the morning, before and after dinner, before supper, long enough after supper. lastly also before we goe to bed.
- N In what things doth he exercise you?
- O He asketh of us principally those things which we have learned the whole week at schoole, he looketh into our theames, and questioneth us from the same: & the times doth he give us something to write out sometimes in latin, sometimes in our mothers tongue. Some-
- In tarnt to ontfanghen die ons soeghsbert werde.
- N Wannoe selt ghy wedde na huyt heuend?
- O Als ik van mijn vader ontboden sal worden.
- N Op wat dach sal dat zijn?
- O Onghelick ober vier daighen?
- N Watcom gaet ghy lieden son-dickmanis huyt?
- O Een willen 't ontfenders.
- N Wat doet ghy lieden t'huys?
- O Dat ons van onse ouders beholen wrecht.
- N Maer onder tusschen gaet by u de tijt der leeringen verloren.
- O Zy en gaet niet gheheel verloren.
- N Wat dan?
- O So menighmael mijn Vader niet noodsacche sijn besigh is / so oefent hy ons tot allen uren smorgens / boor ende nae het middachmael / boor het avontmael / nae het avondmael langh ghenoech / eyndelyck oock een wijt so-bedde gaen.
- N In wat dinghen oefent hy u?
- O Hy betrefft de hanens, als de oerest die dinghen die wy de ganstche week in het school ghelees hebben / hy siet in onse themata / ende braecht ons van de selve: dickwils gheeft hy ons nu gesinellaten ofte in onse moeders tael uyt te schryuen / somtijt staet hy ons oock boor een korte spreucke

times also he propoundeth to us a short sentence in our mothers tongue, which we translate into latin: Sometimes on the other hand he bids us translate something out of latin into our mothers tongue. Lastly before and after meat, doe we read something out of the English or French bible and that in the presence of the whole family.

N Doth hee ask you nothing of the Catechisme?

O He doth that every Sunday, unless perhaps he be from home.

N You tell me wonderful things if they be but true.

O Yea there are many more than I have told you: For I have forgotten the civilliry of manners, of which he useth also to admonish us at the table.

N Why doth your father take so much paines to teach you?

O That so hee may understand whither in the schoole wee doe cast away his labour, and mispend the time.

N wonderfull diligence and providence of man! Oh how much are you bound to your heavenly father, who hath given you such a father!

O God graunt, that wee may never forget that and al his other benefits.

N It is a good and godly thing so with that: Take heed that

spreckie in onse moeders tael/ die wy in het Latyn oversetten somtijts daerenteggen ghebidet by yetz latyns in onse moeders tael oversetten. Cyndelijck booz ende nae den eten/ les sen wy altyt yetz uyt de Engelsche of fransche Bijbel ende dat in het hütwesen van het geheele huysghesin.

N En vraecht hy niet van de Catechismus?

O Dat doet hy alle Sondaghten sy dat hy misschien van huys is.

N Ghy vertelt wonderlijcke dinghen/ soose maer waerachtich zijn.

O Jae daer isder noch veel meer als dien ick u vertelt heb: want ick heb vergheten de beleeftheyt der manieren/van de welcke hy ons oock pleeg te vermaenen o: ber de taeffel.

N Waerom neemt u Vader so veel arbeyt om u te leeren?

O Op dat hy also verstaet / of wy in het School sin arbeyt verdoen/ ende de tijdt misbruycken.

N wonderlijcke neerssicheyt ende boosfichtigheyt der menschen! O hoe seer zijt ghy lieden verbonden aen den hemelschen vader/ die u sodanighen vader ghegheven heeft!

O Godt gebe dat wy dat ende sine andere weldaden nimmermeer vergheten.

N Het is goet ende Gode blychtig dat te wenschen

Maech

that you have it not only in your mouth, but more also in your heart.

● I thank you, that you admonish me so faithfully.

N We owe the duty of good admonition to all men, but most of all to our brethren.

○ Doe we then owe that to our brethren alone?

N I call them chiefly brethren here, who are made one with us by faith in Christ.

○ You judge well. But I will goe and see whither my brotber be also come from home at last: for hee is more than too ready to loyter.

9 *Two boys compare their age together. The diligence of a learned pedagogue is praised.*

P **H**ow old are you?
Q Thirteen years, as I have understood from my mother: but how old are you?

P Truly I am not so old.

Q How old then?

P I want one yeare of it.

Q You are then twelve.

P That account is ready.

Q But your brother, what years doth he goe in?

Maect dat ghy het niet alleen inde mondt hebt/maer oock noch meerder inder herten.

○ Ik bedanck u dat ghy my so getrouwelyc vermaent.

9 Den dienst van wel te beramenen zijn wy schuldigh aen alle menschen maer aldermeest aen onse broeders.

○ Sijn wy dat dan aen onse broeders alleen schuldich?

9 Ik noem die hier voornamelyck broeders/die uyt het ghebooe in Christum met ons vereenicht zijn.

○ Ghy oordeelt wel. Maer ick ga sien of mijn broeder ten laetsten oock weder van hys gekomen is: want hy is meer dan al te veerdigh om te vertoeben.

9 Twee jonghens vergelijken hare jaeren. De naerftigheydt van een gheleerde kindermeester wert gepresen.

10 **H**oe veel jaren hebt ghy?
Q Derthien / ghelyck ick van mijn moeder verstaen hebbe: maer ghy?

10 Dooftwaer ick hebber so veel niet.

Q Hoe veel dan?

10 Daer ontbreckett een.

Q So synder dan twaelf.

10 Die rekeningh is veerdich.

Q Maer u Broeder, in syn hoe veelste jaer gaet hy?

P In his fist.

Q What say you? Hee speaks latin already.

P Why doe you marvels? wee have alwayes apedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us alwayes to speak Latin, and speaketh nothing in our mothers tongue except to expound something: also we dare speak none other to our father but latin.

Q Doe you then never speak English?

P Only with our mother, and that at a certaine houre when she bids us come to her.

Q What doe you with the household?

P We have seldome speech with the household, and that onely as they go by: and yet the men servants them selves speak to us in latin.

Q What doe the mayds?

P When occasion is offered that we speak to them, then we use our mothers tongue like as we use with our mother herself.

Q Oh happy are ye, who are so diligently instructed.

P God be thanked, by whose grace wee have a father, that taketh care to have us so well taught,

Q Truly, the praise and glory of that matter belongeth onely to the heavenly Father.

D In sijn biffte.

Q Was seght ghy? hy sprecht nu al Latyn.

D Wat verwondert ghy u? altyt hebben wy t' huse een kinder-meester die gheleert ende neersich is / hy leert ons altydt latyn sprecken / oock en seydt hy in onse moeders tael niet ten sy om yet te verklaren: oock en derben wy onsen Vader niet dan in't Latyn aensprecken.

Q Sprecht ghy lieden dan nimmermeer Engelsch?

D Alleen met onse moeder ende dat op een seker weyse ons ghebidt tot hare te komen.

Q Wat doet ghy lieden met het huseghebin?

D Met het husegesin hebben wy selden deeden / ende oock alleen in het booske gaen: ende nochtans de knechten selve sprecken ons in 't Latyn aen.

Q Wat doen de meyskens?

D Soo wannoe het te pas komt dat wy haer aensprecken / so gebuychen wy onse moeders tael / ghelyck wy met onse moeder selve gesien.

Q Ghy gheluckyge die soo naersichtiglyck onderwezen werdt?

D Godt sy danck door triens gratie wy een Vader hebben / die verzoight dat wy so fraey geleert werden.

Q Doxwaer den lof ende de eere van die saek komt alleen den hemelschen Vader

ther.

P But what doe wee? I heare
the roul called.

Q Let us then make hast.

Wader toe.

P Maer wat doen wy? ick
hoo; de naem-tollen nu
al opsegghen.

Q Laet ons dan haesten.

IO Two boys count
their books. Men
must read extraor-
dinary books some-
times. It is better
to learn late than
never. A book
that is finely bound
is shewed. Some
questions about it.
we must not provoke
God in our jests.

IO Twee jonghens
tellen malckan-
ders boecken.
Men moet som-
tijts onghewoone
boecken lesē. Het
is beter te laet als
nimmermeer te
leeren. Een boeck
dat fraey gebon-
den is werdt ver-
toont. Eenighe
vraeghen daer o-
ver. In onse boer-
tinghen moetmen
Gods niet ver-
toornen.

R Have you many books also?

S Not very many.

R But which have you?

S The grammar rudiments, the
schoole dialogues, Terence,
Tullies epistles, Cato, a
dictionary, the high

R Hebt ghy oock veel boec-
ken?

S Niet seer veel.

R Maer we'che hebt ghy?

S De beginselen van de gra-
matica / de Schoolsche
t'samen-spreckinghen/
Terentius / de bueben
van Cicero / Cato / een
dictionarium / het hooch-
duytsche

dutch

dutch testament, the Psalms with a catechisme besides a writing book, to write out the masters dictates. But what books have you?

R I have all them which you reckoned: except Cato, Terence, and Tully's epistles. For wherfore should I have books that are not read in our Schools?

S But I read those sometimes when wee are at leisure, that I may alwayes take on some new thing especially in the latin tongue and good manners.

R You doe wisely my Solomon. O wretch that I am, who have never yet learned, what it is to be studious.

S Learn therefore, for it is better to learne late than never.

R But what is that new gilded book which you shew so lately?

S A Terence.

R Where was it printed?

S At Paris.

R Who gave it you?

S I bought him with my money.

R Where got you the money?

S You ask that foolishly, as if I had stolen it.

R Far

duytsche testament / de psalmen met een Catechismus / daerenboven een schryf boeck / om de uytlegginghen des meesters in te schryben. Maer ghy wat boecken hebt ghy?

A Ick hebse al die ghy geleast hebt behalven Cato / Terentius / ende de buecken van Cæro. Want waerom soude ick boecken hebben die in onse School niet boorgeleesen en werden?

S Maer ick lees die somtijts terwyl wy leedich sijn / om dat ick alijt wat nieuws aenneeme / boornaemente sijn in de latynsche taal ende de goede zeden.

A Ghy doet boozsichtig mijn Solomon. O mijn ellendige die rimmermeer rheldert hebbe wat het sy blytigh te sijn.

S Leert dan / want het is beter te laet als rimmermeer te leeren.

A Maer wat is dat booz een nieuws veroult boeck dat ghy so heetlyck vertoont?

S Een Terentius.

A Waer ghedruckt?

S Te Paris.

A Wie heeft u die ghegeven?

S Ick hebte hem booz mijn gelt ghekocht.

A Dan waer haet ghy het gelt ghekreghen?

S Sottelic vraecht ghy dat / al eben eens of ick het gestolen hadde.

A Dat

- R.** Far bee it from mee to think so; but I asked that for my mynds sake.
- S.** Neither do I reprove your words in good earnest: but we are wont to j-it so with our good friends.
- R.** Lessing is not forbidden, if God bee not provoked thereby. But goe to, let us returne to our purpose. Of whom did you buy that Tergence?
- S.** Of Clement.
- R.** Of that pedler?
- S.** Yes indeed.
- R.** How much did it cost?
- S.** Ten shylvers.
- R.** No more at all.
- S.** Not at all.
- R.** Truly a price small enough.
- S.** Especially seing it is gilt & bound so finely.
- R.** were there oother such like books also?
- S.** Two or three.
- R.** Conduct me I pray thee to him.
- L.** Let us goe.
- R.** Dat is verre ban my dat te dencken: maer ick blyeghde dat om de ghesneught.
- S.** Nochte ick en betispe u woorden niet ernstelijc: maer op die manier pleeghen wy te spotten met onse goede vrienden
- R.** Niet verbieter te jocken als Godt maer niet tercoont en werde. Maer wel aen/ laet ons tot onse boozneemen wederkeeren: ban wien hebt ghy dien Terentius gekocht?
- S.** Van Clement.
- R.** Van dien Kramer?
- S.** Jae boozwaer.
- R.** Hoe veel heeft hy gekost?
- S.** Thien shylvers.
- R.** Niet met al meer?
- S.** Gantsch niet.
- R.** Doozwat een prijs sloche genoegh.
- S.** Dooznamenlick detwel het bejunt ende so fraey gebonden is.
- R.** waerender oock andere diergelycke boecken?
- S.** Twee ofte drie.
- R.** Geleyt my bid ick tot hem.
- S.** Laet ons gaen.

II *All things ought to bee set after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that whereof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholasticall discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole.*

II Alle dinghen moet men achter de Goddelijcke saken stellen. Het is schandelijk voor yemant een ander te berispen voor't ghene hy selver doet. Een vader beveelt syn Zoon, aende meester. Tucht is noodtsaeckelijc endaerom moet men 't verdragē. Loff der schooltucht. Een uytnemend exempel van een jonghen die van sich selfs in 't school begheert te wonen.

W *Herfore were you not at the sermon to day?*

V *I was busy in writing letters.*

T *Could you not defer that business?*

V *The haft of the Carrier forced me.*

W *Waerom sijt ghy heben niet in de predicatie gheswoest?*

V *Ik was besich met brieven te schrijven.*

T *Kont ghy die saeck niet uytstellen?*

V *De haesicheydt des boods droogh my.*

- T** But the master teacheth us that we must set all things after Gods matters.
- V** He teacheth it indeed, neither doe I make dout of it: but we are never so perfect, but wee often set God after earthy things.
- T** That is waught.
- V** Yea very evil: but we are alwayes men, unill God doe change us by his spirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory full?
- T** Not very full, according to the wonted manner.
- V** Whereby comes that?
- T** Know you not that the people are now basic in gathering grapes?
- V** I know it well: but can not men spend one houre in diuine matters?
- T** It belongeth not to mee to give you a reason of that; Only this. I say, It is a shame to a teacher when the fault doth reprove himselfe againe.
- V** Ho; what a blow hast thou given mee on the cheek! Farewell, I wil not add a word more.
- T** Be more circumspect then an other time. But I heard even now that your father came to schoole to day.
- V** You have heard the truth.
- T** For what cause is come he?
- A** Maer de meester leert ons datmen alle dingen achter Gods saken moeten stellen.
- D** Hy leert het wel / daer twyfel ick oock niet aen: maer wy en zyn nimmermeer soo volmaecht / of wy stellen dickmaels Godt achter de aertse dinghen.
- A** Dat is quaet.
- D** Jha seer quaet: maer wy zyn altijt menschen/ten sy dat Godt ons door sijn gheest verandere: Maer seght my (hid ic) was de hogt-plaets vol?
- A** Niet seer vol / nae de gewoone manier.
- D** Waer door komt dat?
- A** Weet ghy niet dat het volck nu besich is in de wijnpluckinghe?
- D** Ick weet het wel: maer kunnen de menschen in Goddelijcke saecken niet een ure besteden.
- A** Het en komt my niet toe u daer reden van te geben: Ick segg alleen; dat het schandelijck is voor een leeraer als de schult hemselfs weder berispt.
- D** Ho: wat een kinne-backslaghe hebt ghy my ghegeben! Daert wel/ick en salder niet een woort by doen.
- A** Zyt dan op een ander tijt boozsichtiger. Maer terstont heb ick gehoopt dat u Vader hyden in 't School gekomen is.
- D** Ghy hebt de waerheydt gehoopt.
- A** Om wat oorsack, was 't?

be?

V To pay the master money for my dyer; and with one, to give him charge of me.

T Had he never given him charge of thee?

V Yes very often.

T What means then so many-fold admonitions?

V He loveth me truly.

T What then?

V Therefore he desires that I may be taught diligently.

T What if he give charge that you should be often beaten?

V It may bee that is the cause, but what of that? hee doth not therefore love me thelesse.

T whence doe you draw that?

V Because correction is so necessary for a child as food.

T Indeed you speak true; but few judge so. Also there is no body but he would rather have bread than the rod.

V That is naturall to everyone, who denyeth it? but yet men must beare punishment patiently, especially wten it is just.

T This sentence is in the little book of manners: Remember to beare patiently that which you suffer justly. But what if the punishment bee unjust?

V Wee must beare that also notwithstanding.

hy ghekomen?

D Op dat hy teoz mijn kost de meester gheelt soude tellen: Met eenen op dat hy my een hem soude bevelen

D Had hy u nimmermeer bevolen?

D Jaer seer dickmal's.

T Wat wil sich die so menichvuldige vermaninghe?

D Hy heeft mijn waerlijc lief.

T Wat dan?

D Daerom begoert hy dat ic naerstellijc onderwesen werde.

T Wat in dien hy bebee'e/dat ghy dickmaels gheslaghen werde?

D Dat is misschien de oorsaeck / maer wat daer van? hy en sal my daerom niet te minder lief hebben.

T Waer uyt treckt ghy dat?

D Om dat de bestraffinghen den kinde soo noodigh is als voedsel.

T Ghy seght wel waer: maer weynigh cordeelen soo. Daer is oock niemandt maer hy wil liever broodt als de garde.

D Dat is natuerlijc hy een yeder / wie lochent het? maer nochtans moetmen de straffe lijtsamelijc berdraghen / voornamentlijc alse rechtveerdigh is.

T Dese spreucke staet in't boeckhen van demanieren: Dat ghy met recht lijdt, gedencke dat lijdsamelijc te draghen. Waer wat soo de straffe onrechtveerdigh is?

D Die moetmen oock niet te min berdraghen.

T For

C Om

T For whose sake ?

V For Iesus Christ, who both suffered an unjust and cruell death for our sins.

T Oh that that came into our mynds so often as we suffer any thing.

V The master doth often teach us that, so often as the occasion serveth: but he knocketh at a deaf mans door as the proverb is.

T Let us then doe our indeavour that wee may be more diligent hereafter.

V God graunt it.

T But doe you not know what came into my mynd a while since ?

V What is it, I pray ?

T I think to betake my self to the Schoole.

V What in the schoole ? to dwell ?

T Not that I would dwell there as a hireling, but that I may learne with you at the master's table.

V O would to God that you spake that heartily and truly.

T By our mutuall acquaintance and friendship you ought sufficiently to understand, that I am not wont to feigne or dissemble any thing with you.

V I understood that plainly long since, but when I heard that word from you,

A Om-wiens wil ?

D Om Iesum Christum / die een seet onrechtbaerdige ende tweede doot voor onse sonden geleden heeft.

A Och of ons dat inde sin quame / soo menighmael wy yetz lyden.

D De meester vermaent ons dat dichtwilz so menighmael de ghelegentheid behoort: maer het is zoo een doofmans deure gheloopt / ghelock in het spreckwoordt fraet.

A Laet ons dan alle blide aentwenden / op dat wy hier nae naerffighet sijn.

D Dat gebe Godt.

A Maer weet ghy niet wat my dese daghen in den sin gekomen is ?

D Wat is dat bidick ?

A Ick gedenc my in 't school te berheben ?

D Wat in 't school ? om te wonen ?

B Niet op dat icker als een huerlinck woonne / maer op dat ick met u. l. loere aen de tafel des meesters.

D Och ofte ghy dat van herten ende wastlick ferde !

A Tot onse onderlinghe ghewoonte ende vrientfchap behoorde ghy het genoegsaem te verstaen / dat ick niet ghewenten ben by u. l. yetz te beynsen ofte te berfwichen.

D Dat verstonde ick oerlangh claetlick. Maer als ick dan u dat woordt ghehoort hadde / heeft my denegenent-

my affection caught me into that exclamation, so wholly was I forgetfull of my self.

T I take your speech none otherwise, but to the purpose, My father truly doth not compel me: but I perceive wel enough by his countenance and words that it pleaseth him very well.

V Namely that is, because your father being a very prudent man knoweth well, that liberall wits will not be compelled, but will be easily led. But yet I doubt not but that it happeneth by the instinct of Gods Spirit. But what doe you think?

T I am of the same mynd: especially sith that I am bent thereto of myne own accord.

V It is a great argument, that that counsell is of God.

T I believe that, for they who are compelled to that thing by their parents, doe for the most part seek refuge (excuses) by which they may avoid the command.

V To speak the truth, I have found it sometimes in my selfe, namely before I entered therein. For what thinkest thou? I heard of those slaves of

gehegheuyts gheluckt tot die wydroepinghe/ so was ick gheheel mijner vergetten.

A Ick en neem u reden niet anders / maer tot de saecke / mijn Vader en dwinght my wel niet / maer uyt syn ghelaet ende woorden sie ick genoegh dat het hem seer wel behaeght.

V Namentlic dat is daerom / u Vader een seer boozsichtigh man weet wel / dat hije geboorne verstanten niet en wilen ghedwonghen worden / maer datse lichtelijck gheleydt worden / maer nochtans en twyfel ick niet of dat sulcx ghebeurt booz ingeben des Goddelijcken Gheests. Maer wat oopdeelt ghy?

A Ick ben in het selve ghevoelen: boornamentlijck bewijl ick oock nae die zeban selfs helle.

V Het is een groote bewijsreden / dat die raet van Gode is.

A Dat gheleef ick welmant die tot die saeck van haer ouders ghedwonghen worden / soecken by nae uytbluchten doen de welcke sy de geboden ontgaen.

V Ick (op dat ick het bijelijck bekenn) heb dat sonstijts in mijn selfs gebonden / namentlijck eer dat ick daer in ghesteden was. Want wat ghevoelt ghy? ick hoorde van die slaven des

Sathan, so many evil speeches what of the master, & what of the discipline, that mee thoughts I rather went into a prison or a bakehouse than into a schoole. If you also should fall into such a plague, it is no marvail if hee doe with hands and feet and al his power attempt to terrify you from sa. holy a purpose.

des Satans / soo veel schelt-woorden so ban: de meester / als van de tucht / dat my docht dat ick waerlijcker een ghebanghenisse oft een backhuys inginck als een school. Indien ghy oock in eenighen soodanighen peste verballen waert / het en is gheen twyfel ofte hy soude u oock met handen ende boeten ende alle vracht getracht hebben te be: beeren van een soo heylighen boornemen.

T I have not yet made it knowne to any body.

A Ick had het noch niemandt gheopenbaert.

V what you say to me is not to make it knowne.

D Dat ghy my seght / dat en is geen openbaeren.

T I know it well enough, but that happened to mee out of Terence, let us now proceed to the things which remaine.

A Ick weet het ghoegeghy / maer my is dat onthallen uyt Terentio / laet ons nu voortgaen tot de aer: dighe dinghen.

V What remaineth, but that you pray to God, and that you goe forth manfully with your purpose?

D Dat isser ober / dan dat ghy Godt bidde / ende dat ghy kloeckelijck in u boornemen voortgaet.

T You shall heare of your daily dyet at your table, of the familiarity of the master and ussher in hearing the repetition of the lessons, of ye masters gentleness while wee are eating togitber, of that friendly strife of the learning after supper, of the freedom of speaking of honest things when there is leisure time, of the free reproofe which is among you. I say of all these things you

A Ghy sulc hoozen van u daghelijcke kost ober uwe tafel, van de gemeensaem: heyd des meesters ende ondermeesters in het be: hoozen van de verhalinge der lessen / van de goeder: tierentheydt des meesters in het t' samen eten / van dien vriendelijcken strydt der leeringhen nae het abontmael / van de vyz: heyd om t' samen te sprecken als het leegh tijdt is van eenijcke dinghen / van de vyz: berispinge onder u. I. Van dese dinghen al (seghich) hebt ghy

have

have told mee enough at an other time, all which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exercise of speaking latin; For what greater fruit is there of study? what more honest? what more pleasant? especially where one doth freely reprove another without hatred or envy.

V What is in that, that the conquered in the strife of those things are only punished with shame, and the conquerours rewarded with a prize?

F In a word, all your exercises doe delight mee marvellously, by the very hearing of them.

V How much more would you say that, if you saw those things, if you were present when they are don?

T I will God willing bee present.

V would to God it might bee shortly.

T I hope so truly: But there remains one scruple, whereof you can easily free me if you will.

V I will doe it in good truth if I am able, but in the mean time take heed that you bee not too inquisitive, as we have heretofore seen in Terence. Goe to, tell mee at length what that difficulty is?

T I have evill thoughts of your Scho-

ghe my gheuegh vertelt op een ander tijdt; de tweicke my al t'samen seer behagghen; mijn dunct nochtans niets profyteliker/dan die gedurighe oeffeninghe van latin te spreken / want wat isser grooter vucht der leeringhen? wat eerliker? wat ghenuegheliker? boornamentlyck als den een den anderen sonder haet ofte nydicheyt byelick berispt?

D wat is daer aen / dat de overwonnene inde strijde van die dinghen / alleen met schaemte ghestrafte werden/ende de overwinners met prijs begaest?

C Eendelijck alle uwe oeffeninghen / verheughen my twond: elck/selvs dooz het ghehoor.

D Hoe veel te meer sout ghy dat seggen so ghy die dinghen saogt/ so ghy terwijlsy gedaen worden tegenwoordigh waert?

C Ik salder indien het God wil/by wesen.

D Och ofte eerst daeghs.

C Soo hoop ick wel: maer daer is nochtans een swaericheyt daer ghy my lichtelijck van sult begheden (so ghy wilt).

D Ik sal't te goeder trouwen doen soo ick sal kunnen / maer siet ondertuschen toe dat ghy niet al te naetwysende zijt/ gelyc wy te voren ghesien hebben in Terentio-we' aen/ wat is dat eyndelijck booz een swaericheyt?

C Ik heb quaest vermoeden op

Scholastical discipline, noty
I will therefore desist from
my begun work: but that
when I have heard of that
master I may come the more
cheerfully and pleasantly.

in School tucht niet dat ic
wil van myn begonnen
werck afftaen: maer op
dat ic te wackerder come
ende te ghenueghelijcker/
als ick van die saeck ghe-
hoort sal hebben.

V Vales you were one who (as
I know) esteeme me nei-
gher valet nor a liar, I
would verely bee rather
wholly silent of that, than
sell those things to you
whiche I conceave.

D Een waer dat ghy die gene
waert / die (ge)ghech ic ken
my niet ydel nochte een
leugenaer achtende ic wil-
de booswaer liever daer
vyn gheheelijck. swigen/
dan die dinghen u verha-
len die ick ghevoele.

T why so?

V Becaus it is difficult to make
those things seem true, albeit
they are otherwise very true,
so long as y Common people
speak and judge very evill
things of them.

A Hoe so eyndeelijck?
D Om dat het swaer is die
dinghen waer schijnelijck
te maken / hoewel sy an-
dersins seer to herachtigh
syn/dewyl van dese dinghen
het ghemeene volck seer
quade dinghen se, dt ende
oordeelt.

T why so, I pray?

V For by the lyes of the ungodly
our discipline soundeth so
ill among those idiots, that
it is a wonder that any one
will dwell in our school:
Nevertheles (which is the
work of God) how worthe
name wee have, so many
the more come to us.

A Waerom dat / bid ick?

D Want onse tucht luyt so qua-
lijck doot de leugens des
godloosten onder die slechte
bloets/ dat het wondet sy
datter een zeninghe in onse
school woonen / alhoewel
wy (het welcke een werck
God's is) hoe wy quader
naem hebben / hoe veel te
meer tot ons komen.

T There is no need of so long
an introduction: Tell mee
all things plainly, and feare
not: you shal not verise
mee. I have understood all
things, and pondered them
in my mynd before.

A Daer en is so langen in eye
dinge niet van doen, seght
my opentlijc alle de dinghen
en daer T niet: ghy en sulc
my niet berheeren ick heb
alle dinghen berstaen/ ende
met myn gemoet te bojen
oebeseyt.

V Attend therefore: I wil breifly
tell all that seems to bee
of any worth. First
I would that you did
perswade your self this
that

D Letter dan op ic sal het seer
kort segghen al wat van
eeniger waerde sal schij-
nen te wesen. Doot eerst/
wilde ick wel dat ghy
in selven

that the master is much more courteous to us than in the schoole hee maketh shew of before us. For he converseth so familiarly with us, as a wise father useth to doe among his children. But you will say then, why is he so severe in publike? I answer, because that without such a severity (as I have heard from himself when he once told it to a good friend) so great an heap of schollers endued with so many different fashions, can neither be kept under, nor held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

u selven wijs maecte dat de meester veel de eefber tegens ons is als hy in het School booz ons schijnt. want hy gaet so gemeensfaem met ons om / als een boozsichtighe vader pleegh onder syne kinderen. waerom (sulc ghy dan segghen) is hy in het openbaer soo gestreng? Ick an(woorde: om dat sonder sodanigen ghestrengicheyt (gelick als ick uys hem ghehoort hebbe / als hy 't eens een goed byent vertelde) so grooten school hoop / begaest zijnde met so verscheiden manieren / noch bedwonghen / nachte in haer schuldighe plicht ghehouden konde worden / want een yder soude op syn manier / een yder soude na syn gheboelen willen leben.

T Besides that I have by my self often admired that there is in the Schoole such great reverence, so great silence, lastly so great modesty.

C Daerenboven so verwondere ick my by my selven seer dickwils / datter in het school soo grooten eerbiedicheyt / soo grooten stilswijgentheyt / eyndelick soo grooten zedicheyt is. Veel meer soud ghy u verwonderen / soo ghy immer meer de dorps-schoolen gesien haddet.

V You would wonder much more, if you had ever seen the Country schooles.

D Ick hebse somtijts ghesien ende hebse naerselick overlerdt. Daer is meer silte in vuest school van ses hondert / als tan beertigh kinderen / jae als deertigh inde gemerne schoolen: Maer gaet boozt (bid ick) ick sozge dat ghy een Afsaen Orateur sulc zyn: want

T I have seen them sometimes, and have diligently considered them. There is more quietnes in our schools of sixe hundred, than of fourty children, yea thirty in those petty schooles. But goe forward I pray thee; I feare that you will bee an Afsaen Orateur for your speech begins

begins already to digres
too far.

V But you doe interrupt my
speech your self.

T I have spoken nothing besides
the purpose; but goe on
now.

V Shall I tell you in a word?
This domesticall discipline
although it seems odious to
a few ungodly ones, yet it
very well liketh the good
and diligent children for
the profits sake. For if our
matters were loose at home
what should we have then
against the assaults of those
wanton and saucie fellows?
what rest should we have?
what stillnes of our studies?
Therefore the discipline it
self is to the true lovers of
study a refuge & as it were
a bulwark, none otherwise
than as an haven is to seamen
in a storme. To conclude,
whosoever among us is
peaceable, & alwaies ready
to doe well, he is preserved
by the discipline. For the
master doth not busy him-
self to draw us by stripes to
the Rudy of learning; but
he rather endeavourerh to
bring us therto most chiefly
by these things, by an honest
and new catestaynment, by
good wil, Courtesie, and
gentleues of mannes, by

want u reden begint nu
ghelyck a's beerder af
te dwalen.

D Maec ghy valt selfs in
mijn reden.

T Ich heb niet buyten my
boornemen geseyt: maec
nu verbolghtse.

D Wilt ghy dat ic het u met
een woord segghe? Dese
binnenshuysighe tucht al-
hoewel sy weynige GOD-
loosten hatelick schijnt / so
behaegte nochtans de
goede ende naerstige kin-
deren seer om het profijts
wil. Want indien t'huys
onse saeck onghebonden
waer / wat soude ons van
teghen die deetste ende
broodjonckene een aen-
sloot zyn? wat rust soude
ons zyn? wat stillicheyt
van onse leeringen? Des-
halven soo is de tucht
selfs den waren liefheb-
bers der leeringhen een
toevlucht ende gelyc een
bolwerck / niet anders
als de schippers een ha-
ben in ontweer. Eyndelijc
al wie onder ons breed-
saem is: de bere dt om
alstot wel te doen / die is
van de tucht seer behou-
den. want de meester is
daer ober niet besich /
op dat hy ons met sla-
ghen ende straffen trecht
tot de letterkinsten:
maec hy trecht ons lie-
ber in te leyden alder-
meest doo; dese dinghen/
doo; een eerlijck ende
nien onthael / doo; goet-
willicheyt / beleeftherdt
ende goedicheyt der ma-
nieren / doo; weldaden/
D eyndelijck

beno-

benefits, and laſtly by the love of virtue and learning, whence it comes to paſſe, that the greateſt part of us are ſo affected that we ſtudy how to obey him heartily.

T Otherwiſe yee would not diſcharge the bounden duty of ſchollers.

V But there are ſome knaves, who fear neither God, nor their parents, nor ſtripes: who doe alſo hate ſtudy worſe than a dog and ſoake that I may uſe the words of Horace: Againſt ſuch (I ſay) ſevere diſcipline is ſometimes uſed: namely becauſe neceſſity conſtraineth.

T I have enough. For now I ſee to what end the ſeverity of your diſcipline tendeth.

V Namely, that it may defend good manners, but either to amend or drive out the bad.

T Truly I doe ſalute that diſcipline very much, ſo far as it from mee to fear it. And I love you my Valentine for this freedom of ſpeech of thoſe things, whereby you have given me ſharper provocations.

V But I give immortal thanks to our heavenly father who

eyndelick door de liefde des deuchts ende der leeringhen / waer uyt dat volght / dat het meeſte deel van ons alſo genegen is / dat wy hem van herten trachten te ghehoorſamen.

T Anders ſoudet ghy lieden de ſchuldige plicht der diſcipulen niet onderhouden.

V Maer daer zyn ſommighe leckers / die noch Godt bzeſen / noch haer ouders noch de ſlaghen die oock de ſtudien haten ſimmer a's een hont ende ſlangh / op dat ic de woorden van Horatius ghebruycke: tegens de ſulcke (ſegh ick) werdt ſomtjts een gheſtrenghe tucht gebuyct: namentlick om dat de noodſakelijcheyt dwinght

T Ick heb genoeg. want nu ſie ick waer heen / dat u de manier van de geſtrengicheyt uwet tucht ſiet.

V Namentlick op dat hy de goede manieren beſchermē / maer de quade betere ofte uytzybe.

T Doorwaer ic kuſſe die tucht ſeer / ſoo beer is het daer af dat ic ſe ſoude bzeſen. Ende u mijn va'entijn / beſmin ick / om de vrycheyde van die dinghen te ſpreken / waer door ghy my ſcherper pickenen hebt ghegheben.

V Maer ick wewt onſterſſicken danck den Hemeliſchen Vader / die u een goeden ſin ghegheben heeft

hath

hath given you a good
mynd & sincere judgment.

T Farewell then, and expect me
the next week if God per-
mit. Againe farewell, and
earnestly commend the
work which we have begun
unto God in your prayers. ;

V I wish you a quiet night, and
sound sleep.

heeft ende een oprecht
oordeel.

Waert dan wel / ende beer-
wacht my soo het Godt
sal toeghelaten hebben/
tegen toekomende tweet-
baert wederom wel / ende
beveelt onse begonnen
werck Gode seet doo; utwe
ghebeden.

Ick wensch u een geruste
nacht ende een stille slaep.

**12 A meale of ten
persons.**

**12 Een maeltijt
van thien persoon-
nen.**

H From whence come you ?

I From Schoole. From
Church. From the exchange.
From the market.

H Whither goe you ? whicher
are you going ?

I I goe home. I am going home.

H What a clock is it? what houre
is it ?

I It is almost twelve a clock. It
is past twelve a clock.

H Is it so late?

I Yea surely, and therefore I
must goe hence, for I feare
that my mother wil be dis-
pleased with me. I shalbe I
doubt shent of my mother.
God with you Helmes.

H Have you such great hast? hath
not our matter asked for me?

I I have not heard him ; I can
tarry no longer.
Fare-

H Van waer komdy ?

I Vand'er Schoolen. vander
kercken. van de beurse.
vanden merckt.

H Waer gae dy ? waer gaet
ghy heen ?

I Ick gae t' huse. Ick gae
na huse toe.

H Wat ure ist? wat tijdt ist?
Hoe laetisset ?

I Het is by den twaelf uren.
Het is ober den twaelf
uren.

H Ist also laet ?

I Ja booscher / ende daerom
moet ick heene gaen /
want ick vrese dat mijn
moeder quaet op my sal
syn. Ick twijfel dat ick
van mijn moeder bekeben
sal syn. Gode. Herman.

H Hebdy soo grooten haest?
en heeft ons meester na
my niet ghebraecht ?

I Ick en hebt niet gehoort.
Ick en mach niet langer
h a tser

Farewell. I goe.

H Goe your way. God guide you.

I God give you good even mother, and al the company.

M Whence come you John? where have you tarried so long? wherefore come you so late? Is 't well don? I bade you to come at four of the clock: it is now almost sixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the schoole, I know that well: I will tell your master.

I Pardon me I pray, I come now from the Schoole. I knew not that it was so late. I have tarried nowhere. you may send and aske our master, if you please whither it be not so.

M I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table, and hast you quickly.

I well mother, I will doe it. I will set all things well. But where is the tablecloth?

M The tablecloth is within there upon the cupboard. Set on the salt first. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times: you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

Well mother, where bee they?

tochen adieu. Ick gae.

H Gaet. Godt gheleyde u.

I Godt gebe u goeden abont my moeder / ende al het geselschap.

M Dan waer komt ghy Jan? waer hebby soo lang ghebeyt? waerom komdy so laet? Ist wel ghebaen? Ick hebbe u bevolen ten hier uren te komen: het is nu by den seffen. Seght my nu waer ghy getweest hebt? want ghy hebt langhe wyter Schoolen ghetweest / dat weet ick wel: ick sal 't uwe meester segghen.

I Behoudens u gratie / Ick come nu terstont vander schoolen: Ick en wiste niet dattet so laet was. Ick en hebbe nergens ghebeyt. Ghy moghet onse meester doen vaecken / soo het u bekeft / oft also niet en is:

M Dat sal ick doen. Ick sal de waerheyt weten Gaet nu / deekt de tafel. Wasyt de tafel. ende haest u seet.

I Wel moeder ick sal 't doen. Ick salt te rechte beschicken. Maer waer is de ammelaken?

M D' ammelaken is daer binnen op't tresoor. Settet sout eerst op / Condy dat niet onthouden? Ick hebbe u meet dan twintigh reysen gheseyt: ghy en leert niet. 't is grote schande. Gaet halen telloiren / kroesen / ende serbietten.

I Wel mijn moeder. waer zynse?

they?

M You can finde nothing. There they bee, was it not well fought? Goe fetch bread.

I Well, give me money. How much shall I bring?

M Bring two styvers worth, for one styver of white and for one styver of browne, half one and half an other. Bring that which is new baked.

I Well, I goe. Lob here is bread mother.

M You have don wel. wash the beere pots.

I. I have washed them a good while since.

M Bring hither the spoon-basket.

I That hangeth there on the naile.

M Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make a fire. Goe wbet the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel these. And then come and make the fire burne.

I Hitherto mother I have don what you have commanded. what now is your further pleasure?

M Come now to me, and I will teach you manners which you ought to observe at the table.

I I pray you teach them me, and I willarken diligently to you without interrupting a word in your speech: and I hope that I shall also observe what you give me in charge.

ynse?

M Ghy en kunt niet binden / daer ynse. Is 't niet wel ghesocht? gaet broodt halen.

I Wel gheeft my gheft. hoop hoe deel sal ick byenghen?

M Breyght broodt twee styvers / broodt eeren styver twits / en broodt eenen styver byens / half een half ander / en breyghet al nieu backen.

I Wel / ick gae. Siet hier is broodt moeder.

M Ghy hebt wel ghedaen. wascht die byinc potten.

I Die heb ick langh ghe-wasschen.

M Breyghet hier den lepel-hout?

I Die hangt aenden naghel.

M Set op den Schotel wack. Ende gaet nu hout halen / om een vier te maken. Gaet twet de messen. Siet water in't labooy ende hanght daer een witte handdoeck. komt dan ende doet het vier byanden.

I Moeder tot nu toe heb ick gedaen t' gheene ghy my bevolen hebt. wat ist dat ghy nu verder begeert.

M Komt nu by my / ende ick sal u manieren leeren / die ghy over de tafel behoort te houden.

I Ick bidde u leertse my / ende ick sal u neerstelijck toehoozen sonder met een woord tusschen u reden te vallen: Ick verhoope oock dat ick onderhouden sal't ghene ghy my bevelen sult.

M Goeto, first of all you shall cleanse your nailes. After that wash your hands. Presently after that blesse God. Then set your seife handsomely downe. Take the meat with your fingers, and grasp it not with the fist. offer not to eat first. Also drink not first. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Also eat not hastily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. wipe your mouth when you will drink, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Gnaw also no bones. Cut your meat in peeces with your knife. Greaze not your mouth. Wipe your fingers ofcen. Pick not your nostrils. Be silent when nobody asketh you any thing. Eat so much as you desire. when you have eaten enough then rise from the table, and bow submissively to the Company. wash your hands againe. Take away the table cloth, and give thanks to the Lord.

I thank you forsooth. I shall indeavor God willing to ob-
serve al that you have bidden

me.

M wel aen / In den eerffen
su't gh' u naghelen vey-
nighen. Daer na wasschet
u handen. Terstont daer-
na gebenedijt God. Dan
siet: u properlyck neder.
Grypt de spise met de
bin' heren aen / en vatse
niet met de vuust. En bes-
taect niet eerst te eeten.
Dinckt oock niet eerst.
Leenet niet op dynen el-
lebo'ge. Sit recht op.
Spert de armen niet uyt.
Dinckt niet be'geerlyck.
Oock en eet niet haesle-
lyck of begeerlyc. Neemt
dat naest voer u leyt. En
houdt u telhoop niet te
langhe. Gaep't ander lie-
den niet aen. Daegh
dynen mont als gh' din-
ken wilt / niet metter
handt maer mettet ser-
bet. Daer ghy aen gebe-
ten hebt en sopt niet we-
der. En leckt u vingeren
niet. knaecht oock gheen
beenders. Sijt u spise
metten messe ontwee. En
besmeert dynen mont niet
Daeght u vingeren dick-
wils. En peutert u neus-
gaten niet. Swijght als
men u niet en vraeght.
Eet soo veel als ghy be-
geert. Als ghy ghenoech
ghegheten hebt staet dan
van de tafel op/ en buygt
u onderdanichlyck voer
't geselschap. Wascht u
handen weder. Neemt de
tafel laken op ende danct
den heere.

I Ik bedancke u. Met Godts
hulpe sal ick trachten al
t' gheene ghy my bevolen
hebt na te comen. Maer
wat

- me. But in the meane time
what further service have
you for me to doe?
- M** Behold your father is coming
and your cousin David with
him: Goe meet them, put off
your hat, and bow your
self handsomely.
- I** well mother, I goe, you are
well come my father, and
your Company.
- D** Peter is that your son?
- P** Yes, it is my son.
- D** It is a goodly child. God
make him a good man. I pray
God make him alwaies to
prosper in vertue. God blesse
him.
- P** I thank you cousin.
- D** Doth he not goe to Schoole?
- P** Yea, hee learneth to speak
french.
- D** Doth hee so? It is very well
don. Iohn can you speak
good french?
- I** Not very good cousin; but I
learne.
- D** Where goe you to Schoole?
- I** In the Lombard street.
- D** Have you gon to Schoole long?
- I** About halfa yeare.
- D** Doe you learne to write also?
- I** Yes cousin.
- D** That is well don, learne al-
waies well.
- I** well cousin, if God please.
- M** Cousin, you are well come.
- D** I thank you Cousin.
- M** Cousin, wil you tarry there?
why come you not in? Come
warne you and then wee'll
goe eat.
- D** Doe you think that I am
a cold? That were great
shame for me.
- M** Cousin, how doe you?
- I** well
- wat hebt ghy ondertuschen
boox toouderen dienst boox
my te doen?
- M** Siet u Vader komt / ende
David u nebe komt met
hem, gaet hen ieden tegen/
doet u bonette af / ende
burcht eerlijck.
- I** Wel mijn moeder / Ick gaē.
weest wel ecom mijn Va-
der / ende u gheselschap.
- D** Dieter is dat u sone?
- P** Jaet / het is mijn Soon.
- D** 'Tis een schoon kind. Godt
maeck hem een goed man.
God laet hem altydt in
deuchden toenemen. Godt
seghe hem.
- P** Ick danck u nebe.
- D** En gaet hy niet ter schoolen
- P** Jae hy / hy leert francroys
sprecken.
- D** Doet hy? het is seer wel
ghedaen. Jan kondy wel
francroys sprecken?
- I** Niet seer wel nebe: maer
ick leere?
- D** Waer gaeds ter schoolen?
- I** In de Lombaertt straete.
- D** Hebdy langhe ter schoolen
ghegaen?
- I** Omtrent een half jaer.
- D** Leerdy oock schryben?
- I** Jae ick nebe.
- D** Dat is wel ghedaen / leert
altoos wel.
- I** Wel nebe / be'iebet Godt.
nebe / weest wel ecom.
- M** Ick dancke u nichte.
- M** Nebe wi de daer blijben?
waerom en kondy niet
binnen? Comt u wate-
men dan suten wy gaen
eten.
- D** Meyndy dat ick coude heb?
het zoude my groot
schande zyn.
- M** Nebe hoe ist met u?
- I** wel

D well, I thank God.
 M where is my neece (my cousin) your wife? wherefore have you not brought my cousin with you?

D She is sick.
 P Is it true? Is she sick? what disease hath she?

D She hath an ague.
 M Hath she had it long?

D About eight daies.
 M I knew that not. I will goe see her to morrow if it please God. Francis bring hither a stool for your cousin. Cousin come to the fire. Francis, goe to the doore, some body knocks. Look who is there. It is Roger, I know very wel.

P well mother, I goe. who is at doore there?

R A friend. Open the door.

P Are you there Roger?

R Yea, I am here. Is your father at home?

P Yes, and my mother too. Come in I'll tell my father that you are come.

P Francis, make all ready that wee may goe eat.

P Father, All is ready. you may go eat when you please.

P Well, I come presently. Call the children.

P well father, Iohn. where are you? you must come to supper (or to dinner). where doe you tarry? what doe you there?

What should I doe, I have busines here.

F Know

D Wel Godt danck.

M Waer is mijn nichter/waerom hebby mijn nichte niet mede ghebracht?

D Sy is sieck.

M Het waer? Is sy sieck? wat sieckte heeft sy?

D Sy heeft de kooitse.

M Heeft sy die langhe ghehad?

D Omtrent acht daghen.

M Dat en wist ick niet. Ik false moeghen gaen besoecken soo't God be-liest. francroys huynght eenen stoel voor u nebe. Nebe comt by den bierre. francroys gaet daerbooren/Men klopt daer/besiet wie daer is. Het sal Rogiet zijn/dat weet ic wel.

f Wel moeder ick gaer. wie is daer boren?

R Het is een vriendt. doet de deure open.

f Zijdy daer Rogiet?

R Jae/ ick ben hier. Is u Dader t' huys?

f Jae by / ende mijn moeder oock. komt binnen, ick sal mijn Dader seggen / dat ghy ghekomen zijt.

M francroys maectet al ghereede / om te gaen eeten.

f Dader 'is al ghereet. Ghy meught gaen eeten alst u belieft.

M Wel / ick kome terstondt. Roep de kinderen.

f Wel mijn Dader. Jan waer zijdy? ghy soudet komen eeten. waer blijft dy? wat maectet ghy daer?

M Wat soude ick maken? Ik heb hier wat te doen.

f En

- F** Know you not that wee are going to supper? Come say the blessing.
- I** well, I come.
- F** Iohn, why come you not? Must you be called? Bring hither chairs.
- M** Peter, let us sit downe. it is time.
- F** well, I am content.
- M** David, sit in there.
- D** I be not displeas'd, I wil not doe that. let Peter sit there I pray.
- M** Peter is not wont to sit there. Hee will sit here, it is his place. Iohn give thanks.
- I** No mother, excuse me I pray you. It doth not become me to doe that worke when my father & so many of his friends are present: For I am but a youth, and wee must give to God the best wee have, when wee serve him.
- D** The lad speaks very wisely: Peter, you are master of the house. I pray desire a blessing of the Lord:
- F** well, let us then doe it.
- F** En weet ghy niet dat men gaet eten? Comt seght de Benedicite.
- I** Wel ick come.
- D** Jan waerom en komd' niet? Moetmen u roepen' b'ringht hier stoelen.
- M** Pieter laet ons gaen sitten. het is tyt.
- D** Wel ick beng te vreden.
- M** David / sit daer inne.
- D** Ick! en beigt u niet/dat en sal ic niet doen/laet Pieter daer sitten/ dat bidde ick u.
- M** Pieter is niet gewent daer te sitten. Hy sal hier sitten / het is syn plaetse. Jan seght de benedicite.
- I** Met mijn moeder/ behoudens u gratie. dat wetck te doen en betaemt my niet int bywesen van mijn Vader en soo veel wijsen vrienden / want ick waer een Jonghenben / en als wy Godt dienen/ moeten wy hem het beste gheben dat wy hebben.
- D** Den Jongelinc spieckt seer wyselick. Pieter ghy zijt meester van 't huys. Ick verfoerke dat ghy den heere om een segghen bidden wilt.
- D** Wel aen. Laetet ons dan doen.

Prayer before meat. Het ghebedt voor den eten.

Lord God almightie, who hast made al things of nothing and yet preservest them by thy divine power, and hast led the people of Israel in the wilderness. Be pleased to extend thy blessing over us thy poor servants, and sanctifie to us these thy gifts, which we receive of thy bountifull hand, that we maie use them soberly and holyly according to thy good will, & thereby acknowledge that thou art a father and the fountaine of all good to us. Grant also that we may alwaies and before all things seek that Spirituall bread of thy word, whereby our souls may be fed unto everlasting life, which thou hast prepared for us through the holy passion and bloodshedding of thy beloved son our Lord Iesus Christ. Amen.

I God blesse you my father and mother, & al your company.

M Francis, bring us the victuals. Bring the salad, and the salted flesh. Fil us some drink. Fil for your cousin, and then round about. Francis sit down with us. Iohn, goe fetch some pottage for your brother: and let the other be made ready. Run quickly.

L. Bro.

Heer almachtighe Godt/ ghy die alles uyt niet geschapen hebt / ende noch dooꝝ uw' Goddelijcke kracht onderhont / end' het volck Israeꝝ in de woestijne gespijst hebt: wild utwen segen strecken ober ons uw' arm dienaers / ende onghelighen dese utwe gaben / die wy van uw' milde handt ontfangen / op dat wijse matelijck ende heylighijck / nae utwen goeden wille mogen ghebruycken / ende daer dooꝝ bekennen dat ghy ons een vader ende oorspronck alles goedts zijt. Seect oock dat wy alijt ende booꝝ alle dinghen soecken dat geestelijcke broot utwes woorts met welcke onse sielen gespijst worden ten eeuwighen leven / 't welck ghy ons bereydt hebt dooꝝ 't heylig lyden ende bloet vergieten utws liebens soons onses Heeren Iesu Christi Amen.

I Godt seggen n mijn Vader mijn moeder / ende al u gestelichap.

M fransoys / brenghet ons t'eeten. Brenghet dat salact ende 't gesouten vleesch. Schenct ons te dunchen. Schenct utwen nebe ende booꝝt alomme. fransoys sit by ons. Jan gaet postagie halen / booꝝ utwen broeder: ende doet d' ander gereet maken. Loope seet.

I Broer

- I** Brother, take your pottage. Have you too much?
- P** Yea I have too much.
- F** Eat it not all: leave that which you have too much.
- P** wherefore eat you not your pottage while they be hot?
- P** They be yet too hot.
- M** Iohn, bring hither some bread. Roger hath no bread. Fetch a trencher, and bring some mustard.
- P** Give me the beere pot.
- R** Hold there, Hold it fast:
- P** Let goe. F hold it well.
- M** Peter, drink not after your pottage for it is unwholsome: Eat first a little before you drink. Peter cut me some meat. Cut me some bread too. Cut Francis some meat, for hee hath nothing to eat.
- P** Must I serve him? Can hee not serve himself? Cut for your self, you are big enough. Help yourself: for I will not serve you. I serve no body but my selfe.
- M** Give him some meat; for he is ashamed: hee dareth not eat, that I see well.
- P** well, hold there. Bring some what else.
- F** It is not yet ready.
- M** Looke whither the pyes and the caris bee brought.
- F** Woerdert houdt u potagie. Hebbys te veel?
- F** Nae ick / ick hebbs te vele.
- F** On eetet niet al / laet het ghene dat ghy te vele hebbs en suik.
- P** Waetom eet ghy uwe potagie niet / dewijle dat se heet is?
- F** Se is noch te heet.
- M** Jan brengh hier brood. Rogiet en heeft gheen broot. Haelt een tellio: te/en brengh hier mostaert.
- P** Geeft my den biere pot.
- R** Houdt daer. Houdt hem wel.
- P** Laet hem gaen. ick houde hem wel.
- M** Dieter / en dinct niet na uwe potagie / want het is onghesont: Eet eerst een luttel eer ghy dinct. Dieter snij my vlesch. Snyt my oock brood Snyt francoys te eeten / want hy heeft niet t'eeten.
- P** Moet ick hem dienen? Can hy hem selven niet dienen? Snyt selve / ghy zyt groot ghenoech. Helpt u selven: want ick en sal u niet dienen. Ick en dien niemant dan my selven.
- M** Geeft hem wat t'eten / want hy schaemt hem: hy en derft niet eten, dat sie ick wil.
- P** Wel / houdt daer: brengh hier wat anders.
- F** Ten is noch niet ghereet.
- M** Besiet oft de pasteyen ende de taerten gebacht zyn.

Goe fetch the roast meat, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not so full. See you not what you doe? you spill. Roger hath no wyne. See you not that?

I Make room there for to set on the platters.

M Now you are all together wellcome.

A Here is indeed wherewithal. you have bin at too much charge.

M I have not truly. I am sorry that there is no more. But you must be content.

A Truly it is well said.

M Peter, carve up the shoulder. Bring hisber radishes, Carrots, and capers. Give David some of that hare and of the Conyes. Carve up the partridges. you carve not to us. Be merry I pray you.

R Here is enough to make merry withall.

F Iohn, fill us to drinke.

I Here is no more wine.

P Goe fetch more. How like you this wine?

D Me thinks it is good.

P Shall we bid him bring of the same?

D Even as it pleaseth you.

I where shall I goe fetch it?

P where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white floure do.

Gaet hale 't gebraet/ende schenck hier wijn. Schenck boor utwen Daber. schenck al vol. En schenck niet so vol: En siet ghy niet wat ghy doet? Ghy siojt. Roger en heeft geenen wijn En siedy dat niet?

I Maect daer plaetse om de schotelen te setten.

M Nu siet t' samen alle welckom.

A Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel kosten gesdaen.

M Ic en hebbe seecker niet. Het is my leedt datter niet meer en is. Maer ghy moet te bidden wesen.

A 't is seecker wel gheseyt.

M Pieter ontgint de schouder. Brought hier radysen/ karotten/ ende capers. Dient David van dien hare/ en van de Conyjen. Ontgint de partrijfen. Ghy en dient ons niet. Maect alle goede ciere ick bidg u.

A Hier is wel om goede chiere te maken.

P Jan schenck ons te drincken.

I Hier en is ghenen wijn meer.

P Gaet anderen halen. wat dunckt u van desen wijn?

D My dunckt dat hy goet is. willen wy vanden selben doen brenghen?

D Also 't u belieft.

I waer sal icket gaen halen?

P Daer ghy desen ghehaelt hebt. ofte halet op de merck/ inde witte kelio/ ofte

- de luce. or where you will.
- I** How much shall I bring?
- P** Bring two quarts. or three pints. Goe apace, and come againe quickly.
- I** I wil run al the way father.
- M** Francis, rise you now up & serve at the table. See if there be any thing lacking. will you yet have any more meat? Speak boldly.
- F** No mother: I have eaten enough. Go I be praised.
- M** Drink now. Is there any beere in your pot?
- F** Yea mother, there is enough in it.
- M** If there be none in, goe fetch some.
- A** Doth not some body knock at the door? goe look.
- F** Is there any body?
- H** Yea, open the door, I have been here more than half an houre.
- F** What is your pleasure? (what would you have?)
- H** Good even friend. Is your master at home?
- F** Yes, wherefore? would you speak wih him?
- H** Yes, where is he?
- F** He sits at table. would you have any thing with him? I wil doe your errand. who shall I say askeih for him?
- H** I must speak with himsele. Tell him that I am his uncles servant. (Or) tell him that I come from bis uncle.
- F** well I will goo tell him so, Tarry here a little. Father
- ofte daer ghy wilt.
- Hoe** vele sal ick brengen?
- B**ringes twee potten/ of 3 die pinten. Gaet rasch/ en komt haest weder.
- I**ck sal altoos loopen Wa-
der.
- M** fransoys / staet nu op/en dient ter tafelen. Besiet ofter niet en ghebreect. wilde noch t' eten hebben?. Segghet flouterlyck.
- F** Een ick moeder. Ic hebbe gheuoech ghegheten Godt in ghelooft.
- M** Danck nu. Ofter hier in utwen pot?
- F** Jaet moeder. Daer is gheuoech in.
- M** Ofter niet in / gaet haest wat.
- A** Cloptmen niet aen de deure? Gaet besiet het.
- F** Is daer yemandt?
- H** Jaet/ doet open. Ic hebbe hier meer dan een half ure ghetweest.
- F** waet belieft u?
- H** Goeden about vrient. Is de meester t'huys?
- F** Ja hy: waerom? wilde hem sprecken?
- H** Ja ick / waer is hy?
- F** Hy sidt ter tafelen. belieft u yet? ick sal de boodtschap wel doen. wie sal ick segghen die nae hem braeght?
- H** Ik moet hem selbe spreken. Seght hem dat ick sijn ooms dienaer ben. (of) segt hem dat ic kome van sijn oome.
- F** Wel ick sal't hem gaen segghen. Werd hier een lutsel. Dader hier is een

here is a man would speak
with you.

P what man is it?

I I know him not. He saith that
he cometh from myne vncle.

P Ask him what his pleasure is.

I He saith that he must speak
with you.

P wel, let him come in.

P Come in friend.

H who is there within? Are
there many folks?

I No, but three or foure.

H God blesse all the Company.

P welcome Henry. What good
news bring you?

H Peter, my master hath sent me
hither intreating you, that
you wil please to come to
dinner to him to morrow
at noone.

P How doth my vncle?

H He is in health thanks be to
God.

P And all his household?

H They are a very wel.

P I am glad to heare it, but you
must tell him, that I thank
him with all myne heart,
& that it is unpossible for
me to come at noone: for
I was foure dayes ago
invited soorth. If that
were not, I would come
willingly. But I wil come
to him to morrow after
noon without faile.

H Wel, I wil tel him. God give
you good night.

P Tarry Henry. Drink before
you goe.

H I am

man die u spreken wilte.

IO Wat man ist?

II Ick en ken hem niet. Hy
seydt dat hy komt van
mijnen oom.

IO Wraecht hem wat hem be-
lieft.

II Hy seyt dat hy u spreken
moet.

IO Wel / doet hem binnen ko-
men.

ff Myn vrient komt in.

II Wie is daer binnen? isse
vele volcx?

II Neen/maer drie ofte viere.

II Godt seggen allet ghesel-
schap.

IO Welckom Hendrick. Wat
segde goetds?

II Pieter / mijn meester heeft
my hier ghesonden / u bid-
dende / dat u beliebe mor-
gen middaghe met hem te
komen eten.

IO Hoe baert mijn oom?

II Hy baert wel Godt danck.

IO Ende al syn huysgesin?

II 'T is al in goeden doen.

IO Dat hoor ick gaerne. maer
ghy sult hem segghen / dat
ick hem bedancke met
goeder herten / erde dat
my onmoogelijc is te mid-
dach tekomen want ic be-
oer tierc daghen uytghe-
root. Men ware dat ick
soudet eerne gaen. Maer
ick sal morggen na de mid-
dach sonder eenighe faute
by hem komen.

II Wel / ick salt 't hem seg-
ghen. Godt ghebe u
goeden nacht.

IO Berd Hendrick. Drinkt
ect ghy gaet.

II Ick

- H I am not a thirst, I thank you. H Ick en heb ghenen dorst/ ick bedancke u.
- F Tarry. you must drink. f Berdt. Ghy moet eens drinken.
- H I must goe. H Ick moet gaen.
- M Is not John come yet? whose tarryeth he so long? M Is Jan noch niet ghekomen? waer toeft hy soo langhe?
- F He comes. (He is coming.) f Hy komt.
- P John what is the reason that you tarry so long? P Jan / hoe koemt het dat ghy soo langhe toeft?
- I I could not come sooner Father, There were many folkes. I have run al the way. I Ick en konde niet eer komen Dader. Daer was veel volck. Ick hebbe altoos gheloopen.
- M Wel, fill some wine here. M Wel/schenck hier wijn.
- P David tast it whether it be good. P David / proeft oft hy goet is.
- D That I will. Fill me some therein. The other was better. D Dat sal ick doen. Schenck my daer inne. Den anderen was beter.
- R It was not. This is better in my iudgement. R Hy en was niet. Desen is na mijn oordeel beter.
- M Anna, you are not merry. How cometh it that you say nothing? M Anneken ghy en sijt niet vroelyck. Hoe komt het dat ghy niet en seght?
- A What should I say? It is better to be silent than to speak badly. I cannot speak English wel, therefore I hold my peace. A Wat soude ick seggen? 'Tis beter te swijghen dan quaelyck te sprecken. I en kan niet wel Engelsch sprecken, daerom swigge ick.
- M what say you? you speak as well as I do, and better too. M Wat segd? Ghy spreekt soo wel als ick doe / ende beter oock.
- A I doe not. I would I did it, although it cost me twenty guildens. A Ick doe niet. Dat soude ic wel wilsen: al kostent my twintich guldens.
- M David. you eat not. Cut me of that. That is sodden too much, and this is roasted too little. is it not? M David ghy en eet niet/Snijt my daer af. Dat is te seer ghesooden / ende dit is te luttel ghebraden. ist niet?
- D I think so too. D Dat dunct my oock.
- A Roger, lend me your knife, I pray you. A Rogier/ leent my u mes/ Ick bids u.
- B Take it, but give it me againe when you have dined. B Neemet/ maer ghebet my weder als ghy ghegeten hebt.

A If

A Cu

- A If I doe not give it you again, lend it me no more.
- R No truly.
- A It is a good knife, how much did it cost you?
- R It cost me three stivers.
- A It is good cheape: Let mee have it for that price: I will give you your money againe.
- R I am content.
- M Roger, you do eat nothing. Me thinks you mince it. Helpe your selfe. Are you ashamed?
- R Doe I not eat well? I eat more than any one at the table.
- M That doe you not.
- A You eat nothing your selfe.
- M I have bin eating all this while.
- P Let us drink well, if wee have not enough to eat.
- A what say you? Is not here enough to eat? Here is enough for twenty persons to eat. you have put your selfe to too much charge.
- P I have not. Now I drink to you. and I beseech you for all the company, and first for your next neighbour. wil you pledge me?
- A Yes, with a good will if it please God. Drink now: you have not drunck all out. I will fill it you yet once againe.
- P Wherefore should you do so? Have I not drunk it out?
How
- A En ghebeic'tu niet weder/ en leenet my niet meet.
- R Neen ick secker.
- A 'Tis een goed mes. hoe veel heeft 't u ghekost?
- R Het heeft my drie stuyvers ghekost.
- A Het is goetd koop. Laetet my booz dien prijs hebben: ick sal u gelt weder gheben.
- R Ick beng'te vreden.
- M Rogier / ghy en eet niet. My dunct dat ghy pronct. Helpt u selven. Sijt ghy beschaemt?
- R En eet ick niet wel? ick eet meer dan yemandt die ter tafe'len is.
- M Ghy doet niet.
- R Ghy en eet selve niet.
- M Ick heb altoos ghegheten.
- P Laet ons wel drincken/ist dat wy qualijck t'eeten hebben.
- A wat segdy? is hier niet wel t'eeten? hier is booz twintich personen ghe-roech t'eeten. Ghy hebt al te groote kost ghe-dien.
- P Ick en doe niet. Nu brenche icket u. I. ende ick bidde u booz alle't geselschap / ende in den eersten booz uwen naesten ghebuer. Suldy my beschept doen?
- R Ja ick / met goeder herten indien 't Godt belieft Nu dunct: ghy en hebt niet wtghedroncken I k sal 't u noch eens volschencken.
- P Waerom soudy dat doen? En heb icket niet wtghedronce

How much lacketh it? I will drink it out. Look there, now it is out. Pledge me now, you seek nothing but to beguile me.

A I shall not be able to drink this out. I have too much.

P What should binder you? I have drunk it out.

A You had not so much as I: your cup was not full.

P But it was.

A It was not.

P It's true, but my cup is greater than yours.

A Well, let us change.

P I am content, give me yours.

A I will not. I wil keep myne own, keep that which you have.

P Drink then.

A well presently. Look now if it be not cleane out.

M Yea, wherfore must you be so much intreated? To whom did you drink? Drink to me once. Are you angry with me?

A why should I be angry with you?

M Becaus you doe not drink to me.

A I have drunk to you.

M I did not heare it. There is enough of drinking. It were a comendable thing if the law of Abasuerus were well observed among Christians in their feast.

Droncken? hoe veel schillet? Ik sal 't uytdrinken. Siet daer het is nu wt. Doet my bescheyt: ghy en soect niet dan my te bedrieghen.

A Dit en soude ick niet konen uytdrinken: ic hebbe te veel aen.

P Wat soude u ghebrieken? Ik hebbet wel uytgedroncken.

A Ghy en hadt so veel niet als ick: utwen kroes en was niet vol.

P Hy was immers.

A Hy en was niet.

P 't is waer / maer mynen kroes is grooter dan den utwen.

A Wel laet ons manghelen (ruylen).

P Ik den te bieden / gheeft my den utwen.

A Ik en sal niet / ick houde my aen den mynen / bewaert dat ghy hebt.

P Drink dan.

A Wel, terstond. Siet nu oft niet schoon uyt is.

M Jae 't / waerom laet ghy u soo bidden? wien hebby 't gebriecht? Brijghet my eens: Zijdy gram op my?

A Waerom soude ick op u. I gram zyn?

M Om dat ghy 't my niet en brijghet.

A Ik hebbet u gebriecht.

M Ik hebt niet ghehoort. 't is ghenoech van drinken. Het waer een prijf-weerdigh dingh indien de wet Abasueri wel onder de Christenen geboort.

feastings, where none were compelled to drink more then he desired, or he found good for him. Weemust eat also, I am very hungrie. Cut me a peecc of meat there.

gehouden werde in't hoort- den haret gaſt-malen daer niemandt ghedwonghen werde meer te duncken als hy begheerde oft hem goed dorchte. wy moeten oock eeten / ick hebbe grooten honger. Smijt my daer een ſtuck vleesch af-

A Have you no handes,

M Yea but I cannot reach to the diſh.

P Well, I will ſerve you, have you enough?

M I have nothing yet.

P Hold there. Have you enough now.

M Look what he giveth me, what iſtbat good for? Keep it you, and eat it your ſelfe. Roger, cut me ſome of that ſhoulder.

R well, hold there,

M I thank you.

P Iohn bring bread, and fill wine. fill round about.

M Some-body knocks at door, Heare you not Iohn?

I I goe mother. It is Luke, Andrews ſervant.

M what would he have with me?

I He bringeth ſomewhat.

M Doth he? bid him come in.

I Luke goe in.

L God bleſſe the Company.

P Luke are you there?

L Yea Peter.

P what news bring you,

L Not much Peter.

P How doth your Maſter.

L He is well Peter, he wiſherb you a good night, he commends him to you. and hath ſent you this, intreating you

A Heb ghy ghene handen?

M Jae ick;maer ick kan niet wel aen de ſchottel ghe- raken.

P Wel / ic ſal u dienen. hebt ghy ghenocch?

M Jck en heb noch niet.

P Hout daer / hebt ghy nu ghenocch?

M Beſiet wat hy my gheeft. waat mach dat helpen? Hout het booz u/ ende eet ghy het ſelbe. Rogier, ſnijt my van die ſchouder.

R Wel;neemt daer.

M Jck dancke u.

P Jan/bjengt broodt / ende ſchenckt wijn. Schenckt rontomme.

M Men klopt daer bozen. En hoozt ghy niet Jan?

A Jck gae moeder. Het is Lucas Andrews knape.

M waat wil hy my hebben?

A Hy bjengt wat.

M Doet hy? Doet hem bin- nen komen.

A Lucas gaet binnen.

L Godt ſeghen 't gheſelchap

Lucas int ghy daer?

L Jck ick Pieter.

P Wat ſeght ghy nieuw?

L Niet veel Pieter.

P Hoe vaert u meeſter?

L Hy vaert wel Pieter / hy doet u goeden nacht ſeg- gen Hy gebiedt hem in u goede ſtatie / ende ſerndt u dit

to accept it lovingly ; and that you would not onely receive the small gift , but also his good will : for he sencerh it you as a token of his love, therefore vouchsafe to receive it in good part.

P Thank your master , and tell him, that I will deserve it if God please.

L well Peter.

P Fill Luke some drink, and light him forth.

L Good even Peter , and your Compania.

P Good even Luke. Have you drunck?

L Yes Peter I thank you.

M John snaffe the Candle, look if the other be ready , Take all this away , and bring some thing els. Bring cleane trenchers, and bring us the fruit with the cheese.

F It is all here Father.

P Take away the dish.

A David drink to me.

D That will I doe gladly, I drink to you with all myne beere.

A Much good may it doe you. I expect it earnestly : I will pledge you.

D Roger know you no news?

R No truly, I know none but good.

D Doe not men talke of peace.

R I cannot tell what to say of any peace. I beleve that peace is yet far to seek.

u dit/u biddende dat ghy't ontfangen wilt met goeden herten/ ende en wilt niet al een de k'egne gifte ontfanghen / maer ooc synen goeden wille: want hy sendtet u I. in vercken van liefde daerom willet in dancke ontfangen.

P Ghy sult uwen meester bedancken / ende su't hem seggen dat ick't verdienensal / b'liebet Godt.

L Wel Dieter.

P Schenckt Lucas te dinccken/ende icht hem uyt.

L Goeden abont Dieter, ende s'geselschap.

P Goeden abont Lucas. hebt ghy ghedroncken?

L Ja ick Dieter/ ick bedancche u.

M Jan snuyt de keertse. Besfiet of u'ander gheest is. neemt dit altesamen wegh / ende b'enght wat anders. B'engt schoone tellooren / ende b'enght ons't frugt met de keese.

f 'Tis hier al badet.

P Neemt de schattel wech.

A David / b'enghet my eens.

D Dat sal ick gheerne doen. Ick b'engt u met goeder herten.

A Wel moetet u bekomen/ ick wachts gheerne: Ick sal u bescheyt doen.

D Rogiet / en weet ghy niet nieuws?

R Neen ick seker ic en weet niet dan goet.

D Spreecht men niet van de b'eede?

R Ick en weet van gheenen b'eede te spreken. Ick ghe-loobe dat de b'eede noch verre te soecken is.

D Have

D Hebt

- D** Have you not heard tell how that the king of Fraunce hath lost a bataille against the Spaniards?
- R** I have heard such a report indeed, but men speak so falsely, that one can not tell what to believe. Men speak indeed of great wonders, but God only knowes what shal happen.
- D** You say true.
- R** If wee would make peace with him, the war should not long continue.
- D** That is true indeed.
- P** Iohn, take all this away, and come let us give God thanks for all his benefits.
- D** Hebt ghy niet hooren segghen hoe de Coninc van Franckrijk den strijdt verloozen heeft teghen de Spaniaerden?
- R** Dat heb ik wel hooren seggen/maer men liecht soo vele / dat men niet en weet wat men ghe-looben sal. Men spreekt van groote wonderen/maer Godt weet alleens watter gheschieden sal.
- D** Ghy seght waer.
- R** Waer 't dat wy peys met hem wilde maecken/somden d'oorlooge niet langhe dueren.
- D** Dat is seker waer.
- P** Jan / doet dit al wech ende komt laet ons Godt dancken voor alle synen weldaden.

Thankes after meat.

Danck - segginghe na den eeten.

Lord God heavenly father, we thank thee for all thy benefits, which we continually receive of thy bounteous hand: that it is thy divine will to susteine us in this temporall life, and to supply us with all things necessary for us; but especially, that thou hast begotten us againe to an hope of a better life, which thou hast revealed to us by thy holy gospeil. we beseech thee mercifull God and father, not to suffer our hearts to be rooted in these earthly and fading things, but that we may

Here Godt hemelsche Vader / wy dancken u voor alle u weldaden / die wy sonder ophouden van utw' milde hand ontfangen: dattet utwen goddelijcken wille is / ons te onderhouden in dit tijdelijcke leven / ende ons te versorghen met al'e onse nooddrift; maer insonderheyt / dat ghy ons bebozen hebt tot een hope van een beter leven / 't welck ghy ons hebt gheopenbaerd door utw' heylige Ewangeliem. wy bidden u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet toe en laet / dat onse herten in dese aerdtijche ende verganckelijche dinghen

always

dinghen

alwayes looke upwards to heaven
expecting our Saviour Iesus
Christ untill hee shall appere in
the clouds for our redemption.
Amen.

I Much good may it do you, my
father, my mother, and all
the Company.

P Let us now drink round be-
fore we rise.

R That is well said, but then
wee must also give thanks
the second time. Peter how
much wine have we had?
we will pay for the wine.

P Indeed you shall not, you
shall pay nothing, one
word for all. If I be able to
make you eat, I shall also
have wherewithall to
make you drink.

R What is that to the purpose?
The wine is now deare.

P You heare what I say.

D Well then, wee thank you
Sir. It stands us in hand
to deserve it.

M It's deserved already.

P I thank you also that ye came.
Francis bring hither a sa-
got, and make a good fire
for to warm us.

F The fire is kindled father.

D We are not a cold. we will
goe hence, for it is time.

M what hast have you?

A It is almost ten a clock.

M 'Tis

dinghen ghewoxtelt zyn/maer
dat wy altyt mogen optwaerts-
sien ten hemel / verwachten-
de onsen Sa'ighmaker Iesus
Christus / tot dat hy in de
wo'ken verschijnen sal tot on-
ser verloffinghe Amen.

I Wel moet u bekomen mijn
Vader/mijn moeder ende
alle het geselschap.

P Laet ons nu eens om din-
ken/eet dat wy opstaen.

R Dat is wel gheseydt/maer
dan moeten wy oock de
tweede reys danckseg-
ghen. Dieter hoe veel
wyns hebben wy ghe-
hadt? wy willen de wijn
betalen.

P Ghy en sult seker niet/ghy
en sult niet gheben/eens
voor al. Heb ick de
macht gehad u t'eten
te gheben / ick salse ooc
wel hebben om'u. l. te
drincken te gheben.

R Wat soude dat zyn? de wijn
is nu diere.

P Ghy hoort wat ick u seg-
ge.

D Wel dan / wy dancken u.
I. het staet ons te ver-
dienen.

M 'Tis al verdient.

P Ick dancke u oock dat ghy
ghekomen zyt. francoys
biengt eenen mutsaert/
ende maect goed bier/
om ons te warmen.

F 't bier is ontfeken mijn
Vader.

D Wor en hebben geen coude/
wy willen heenen gaen/
want het is tyt.

M wat haest hebt ghy?

A 't is wel thien uren.

M Ten

- M 'Tis not yet.
 R But it is.
 M John, fetch the Lanthorne.
 D we will not have the lan-
 thorne. It is cleare weather,
 there is no need of it.
- H God give you good night.
 P And you also, I commit you
 to God.
- M Ten is noch niet.
 R 'T is immers.
 M Jan haelt de lanterne.
 D Wy en willen de lanterne
 niet hebben : het is klaer
 weder/ ten is genen noot.
- H God ghebe u goeden nacht.
 H Ende u oock : te Gode be-
 beleick u:

13 How to learne to buy and sell.

13 Om te leeren coopen ende ver- coopen.

- L God give you good morrow
Gossip, and your Company.
- M And you also gossip.
- L what doe you here so early in
cold ? Have you been here
long?
- M About an houre.
- L Have you sold much to day?
- M what should I have sold al-
ready: I have not yet taken
handsell.
- L Nor I neither.
- M Be of good cheare, it is yet
early : God will send us
some merchants (or chap-
men.)
- L I hope so. Hefe comes one, he
will come hirber. Friend
what will you buy ? Come
hirber. Doe you pleas to
buy any thing ? Look if I
have any thing for your
turne. Come in, I have here
good cloth, good linnen
cloth of al sorts, good silke,
Camlet, damaske, vel-
vet. I have also good
- L Godt gebe u goeden dach
ghebader/ende u ghe-
selschap.
- M Ende u also ghebader.
- L wat maect ghr hier soo
vroegh in de koude ? heb-
dy langhe hier getweest ?
- M Omtrent een ure.
- L hebt ghr veel van desen
daghe verkocht ?
- M Wat soude ick alreeds vers-
kocht hebben ? Ik en hebbe
noch gheen hantgift ont-
fangen.
- L Noeh ick oock.
- M hebt goeden moet / 't is
noch vroech : God sal ons
eenige Coopluden senden.
- L Ick hoop het. Hier coemt
eenen / hy sal hier kom-
men. Wierdt wat wildt ghr
koopē ? Coemt hier
belieft u iets te coopen ?
Besiet of ick niet en heb
dat u dient. Coemt bin-
nen. Ick hebbe hier roet
laken, goet linnen laken
van alle soorten, goede zay-
de laken/ Camlet, / da-
masse/ fluweel. Ik hebbe
oock

fish, good fish, and good Herrings. Here is good butter, and good cheese also, of all sorts. will you buy a good cap? or a good book, in French, or in dutch, or in Latin, or English, or a writing book? Buy something. Look what you please to buy, I will sell it you good cheape. Aske for what you please, I will let you see it: the sight shal cost you nothing.

oock goedt bleesch/ goeden bish / ende goeden baringh. Hier is goede botter / ende oock goeden keese / van alle soorten. wilde een goede bonette koopen? oft een goeden boeck in francys / ofte in duysch / oft in Latijn / oft Engelsch / ofte eenen schryft boec? Loopt wat. Besiet wat u belieft te koopen / ick sal u goeden coop geben. Erscht wat u belieft / Ick sal 't u laeten sien : 't ghesichte en sal u niet kosten.

D How much shall I pay for an ell of this cloth?

L You shall pay for it five shillings.

D How much must an ell of this cloth cost me?

L It must cost you twenty stivers.

D How much is a pound of this cheese worth?

L A pound will cost a styver.

D How sell you a quart of this wine?

L The quart wil cost three stivers.

D How much hold you the peece?

L I hold it at five guildens, at one word.

D what shall I give for this? but set me not too high a price.

L No tru'y. I will not set you too highe a price. I wil tell you at one word: you shal pay for it seventeen stivers and an half if it please you.

D It is a great deal too much.

L It

D Hoe veel sal ic koorden elle van dit laken betalen?

L Ghy sulter vijf schellingen voor betalen.

D Hoe veel sal m' d' elle van dit laken kosten?

L Het sal u twintich stuyvers kosten

D Hoe veel ghelt het pond van desen keese?

L Het pond gelt eenen stuyver.

D Wat gelt den pot van desen wijn?

L Den pot gelt drie stuyvers.

D Hoe veel loof ghy 't stuck?

L Ick looft / met een woort vijf guldens.

D Wat sal ick daer voor geben? Maer en verlobet my niet.

L Neen ick seker / ic en sal u niet verloben. ick sal 't u seggen met eenen woorde. Ghy sulter voor beta'en seventien stuyvers ende eenen halben soo het u belieft.

D Het is veel te veel.

L Ten

- L. It is not truly. How much doe you bid mee? Bid something. I will not sel it for that which you bid me. Bid me something.
- D. What should I bid you? you have set it at too highe a price.
- L. I have not: but I did not say that I would not give it for lesse than I told you. Tell mee what you will give me for it.
- D. I will give twelve stuyvers for it.
- F. For that price it is not to be sold, you proffer me losse, you bid me too little. I have some here which I will sell you for that price. but it is not so good as that. I will shew you that which I will sell you for lesse price; but the lowest price is not always good to be sought. you can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.
- D. Will you take my money?
- L. Not so.
- D. You shall have two stuyvers and an half more.
- L. I can not, I should then lose by it.
- D. I can give no more.
- L. Well, God guide you. Goe try elsewhere if you can buy better cheap: you shall have it no where for.
- X. 't en is seker niet. Hoe veel biedt ghy my? biet wat: Ick en sal 't niet gheven voo; 't gene ghy my biedt. biedt my wat.
- D. Wat soude ick daer op bieden? ghy hebbet my te vele gheloost.
- X. Ick en hebbe niet: maer 't is niet gheseyt dat ic 't niet minder gheven sal als icket gheloost hebbe. Seght my wat ghyer voo; gheven wilt.
- D. Ick salder twaelf stuyvers voo; geben.
- X. Voo; dien prijs ist niet te coop; ghy biedt my verlies. ghy biedt my te luttel. ick hebt hier wel dat ick u voo; dien prijs gheven wil / maer 't en is soo goet niet als dat. Ick salder u wel laeten sien / die ick voo; minderen prijs gheven sal; maer den minsten prijs en is niet altoos goet ghesocht. Ghy en meucht niet beeter doen / dan wat goets koopen. Alwaert ghy mijn broeder soude ick u niet beter konnen gheven.
- D. Wilde ghy mijn ghele hebben?
- X. Alsoo niet.
- D. Ghy sult noch twee stuyvers ende eenen halven hebben.
- X. Ick en kan niet / ick souder dan aen verliesen.
- D. Ick en mach niet meer geben.
- X. Wel / Godt ghelerde u. Gaet elders besien of ghy beter koop kondt koopen, ghy en sult het niet gheven.

far lesse price ; I am able to sell you as good cheap as an other , but I will not lose by it. I offer it you very neare for the same price that it cost me , I must gain somewhat , I sit not here to get nothing , I must live by it. You know well enough that every thing is deare , the one must follow the other , if you will not give the fifteen styvers I cannot helpe you, you are too hard (too wise.)

D That I am indeed.

L One can gaine nothing by you: If every one were so hard as you are , I might well shut up my shop , for I should not get bread to eat.

D It is your pleasure to say so.

L It is trueverely .

D Now heare one word.

L Well , say on.

D I will give you another styver, & no more: I can bestow no more , I shall be shent.

L That were a small matter, I should also bee chidden , if I sold it for lesse : Are you within a styver? It is a shame that you stand so long for a styver : what will a styver or two availe you ?

D Yes , you say well , here one styver, and in an other place

neeghens booz minder prijs bekommen; ic hebbe de macht u so goedt coop te gheben als een ander/maer ick en wil niet verliesen. Ick verlaet 't u by nae booz dien prijs dattet my ghekost heeft. Ick moet wat winnen / ick en sit hier niet om niet te winnen / ic moeter af leben. Ghy tweet wel dat alle dingh hier is / d'een moet d'ander volgen / ist dat ghy de buythien stuyvers niet geven wilt kan ick u niet helpen / ghy zyt al te broet.

D Dat ben ick seker.

L Men kan aen u niet winnen dat een vegelick so broetwaere als ghy / soude ick mijn winckel wel mogen sluyten / want ick en soude het broot niet winnen dat ick eeten soude.

D Het belieft u soo te segghen.

L 'Tis secker waer.

D Du hoorst een woordt.

L Wel / seght.

D Ick sal u noch een stuyver gheben / ende niet meer : ick en mach niet meer geven / ick soude bekeben worden.

L Dat waer een kleyne sake / ick soude sock bekeben worden dat icket minder gabe : zyt ghy op eenen stuyver na ? 'Tis schande / dat ghy my soo lange om eenen stuyver tempert : wat mach u een stuyver of twee helpen ?

D Ja / ghy seght wel / eenen stuyver hier / ende eenen

I

Daer

another, that is two stivers.
wel; shal I not have it?

Daer en sijn twee stuyberg.
wel/sal ick 't niet hebben?

L Not for that price.

A Om dien prijs niet.

D Farewel then, I am gonne.

D Adieu / Ik gae.

L God guide you. Now come
hither, take it, I may not
refuse my bandsale, it is
too good cheape.

A Godt gheleyde u. Nu komt
hier neemtet / ick en mach
mijn handgift niet ont-
segghen / 'tis te goeden
roep.

D You say so, but I say it is too
deare, you have beguil-
ed me.

D Dat seght ghy / ick segge
dat't te dier is / ghy hebt
my bedrogen.

L I wil free you of it, if you be
not contented.

A Ik schelde u quyt ist dat
ghy qualijck te vreden syt.

D It would be a shame for me
to doe so. Hold there is
your money, how much
mult you have?

D Het waer my schande dat
ick dat dede. Hout daer u
ghelt / hoe veel moet ghy
hebben?

L you know that wel enough,
thirteen pounds & an half. Is
it not so?

A Dat weet ghy wel / der-
thien pondt ende een
half. Is soo niet?

D Wel, hold there: give
me ten stivers back again.

D Wel / houdt daer: gheeft
my thien stuybers we-
der.

L I have no smal money. For
how much doe you give
me this?

A Ik en hebbe geen kleyn
gelt. Doo: hoe veel geeft
ghy dit?

D For foure shillings and six
pence.

D Doo: vier schellingen en
de ses penninghen.

L I wil not take it at that rate,
It is not worth so much.

A Doo: dien prijs en sal icket
niet ontfanghen / ten is
soo veel niet weert.

D But it is, aske els.

D 'T is immers / vraghet.

L Give me other money. I shal
not be able to put off this.

A Gheeft my ander ghelt/ick
en soude dit niet konnen
begheben.

D You may very wel, I will
make it good to you: If
you cannot put it away,
bring it me again I will
give you other money.
Hold there is an other.

D Ghy sult wel / ick doet u
goet: Is dat ghy 't niet
nyt gheben kont / bren-
ghet my weder / ick sal u
ander ghelt geben. Houdt
daer is een ander.

L Now I am content. Will you
have it carried for you?
I Will cause it to be carri-
ed

A Du ben ick te vreden. wilt
ghy't gedragen hebben?
ick sal 't u doen dragen.
Ghy

gied for you. Take that
Sirra and goe with him.

Ghy knecht neemt dat
ende gaet met hem.

D There is no need of it, I can
carry it my self, farewell
mistres.

D. 'Ten is gheen nootd / ick
sal't wel draghen/ adieu
Doutwe.

L I thanke you hartily my friend
when you have need of
any thing come to me, I
will sel you good cheap.

L Grooten dank mijnen vriend:
a's ghy iets van doen
hebt komt by my/ ic sal
u goeden coop gheben.

D Well mistres, I will doe it
willingly. Now God be
with you.

D Wel Doutwe / Ick sal't
gherne doen. 39t Gode
betolen.

14 How to demand a
debt.

14 Om een schuldt
te eyfchen.

M Good morrow my friend

M Goeden dach mijnen
vriend.

G And you also.

G Ende u oock.

M You know wherefore I am
come hither. Doe you not?

M Ghy weet wel / waerom
dat ick hier come. Doet
ghy niet?

G No truly.

G Neen ick seeker.

M How so? know you not who
I am? Doe you not know
me?

M Hoe! en weet ghy niet
wie ick ben? en kent ghy
my niet?

G No who are you?

G Neen ick/wie sijt ghy?

M Have you forgotten that you
had lately merchandize
of me?

M Hebt ghy vergheten / dat
ghr laetst Coopmanschap
van my hadt?

G It is so indeed.

G Het is seker waer.

M Well, when shall I have my
money?

M Wel wanneer sal ick mijn
gelt hebben?

G Truly I have no money now,
I have paid away all
the money I had, you
must have patience yet
for eight dayes.

G Ick en heb seecker nu goen
ghelt/ ick hebbe al uytge-
gheben dat ick hadde/ ghy
moet noch acht daghen
patientie hebben.

M I can not tarry any longer, I
will be paid, I have tarryed
long

M Ick en kan niet langer wacht-
ten: ick wil betaelt sijn.
Ja ick

long enough, Make shift that I may have my money or I will cause you to be arrested, or give me security.

G How much is it that I owe you?

M You know that wel enough.

G Truly I have forgotten it: I have set it downe, but I cannot tell where.

M You owe me ten pounds and soare shillings, is it not true? is it not so?

G I beleave surely that it is so,

M You did promise me to give me money two moneths since, you know it wel, but you have not kept your promise.

G That is true indeed, but I could not get any money of them that are indebted to mee.

M I have nothing to doe with that, make them pay you.

G Yes, and when the people have no money, what should I doe to them? I must be faine to tarry untill they have it. We ought not to be so rigorous, we ought to have compassion one with an other, as God hath commaunded us.

M That is true indeed, but I have tarryed long enough, I can tarry no longer, for they to whom I am indebted

ick hebbe ghenoech ghe: beyden: Maecht dat ic gels hebbe oft ick sal u doen arresteren / of gheeft m'z borghe.

G Hoe veel is dat ic u schul: dich ben?

M Dat weet ghy wel.

G Ick heb't seker bergeeten: ick heb het gheschrieben maer ick weet niet waer.

M Ghy zijt my schuldich thien ponden en vier schellin: ghen / ist niet waer? ist niet soo?

G Ick gheloobe seker dat het soo is.

M Ghy hebt my beloofst oer twee maenden ghes: te gheben / dat weet ghy wel: maer ghy en hebt uwe belofte niet nage: komen.

G Het is wel waer / maer ick en hebbe gheen ghes: kunnen krijghen banden gheenen die m'z schul: dich zijn.

M Daer mede en heb ick niet te doen / doet haer be: talen.

G Ja / en als de lieden geen ghes: hebben / wat sal ic haer doen? ick moet wel beyden tot dat sy't heb: ben. Men behoort soo straf niet te zijn / wy be: hoojen medelijden met malchanderen te hebben / also Godt ons bevolen heeft.

M Het is wel waer / maer ick hebbe lang ghenoech gewacht: langer en kan ick niet beyden / want de ghene die ick schuldich ben /

will

will also tarry no longer: if
that were not so, I would
tarry willingly.

G Now come with mee, I will
pay you, or I will give
you security.

M Well, let us goe, I am con-
tent. well, what say you?

G Come hither my friend, this
man shall stand surety for
me.

M will he doe that? Is it true
my friend? will you be
surety for this man?

F Yea, how much is it that hee
oweth you?

M It is twelve pounds Remmist.

G How? Is it so much? it is
not so much.

M But it is.

G It is not truly, I dare swears
that it is not so much.

M How much is it then?

G It is no more then ten pounds
and foure shillings, you
your self told me so even
now.

M Did I tell you so? I did not.

G But you have.

M wel, so be it then: Neverthe-
les I thinke that it is twelve,
but I am content seing
you say that it is no more.
When shall I be paid?

G Within ten dayes.

M I am content: but keep your
word.

G That I will doe without faile.

ben; en willen oock niet
langhet beyden: als dat
niet en waere/ soude ick
wel beyden.

G Nu komt met my / ick sal
u betalen / oft ick sal u
borghe stellen.

M Wel / gaen wy / ick ben
te bieden. Wel / wat
seght ghy.

G Comt hier mynen vriendt/
desen man sal borghe boor
my bliuen.

M Sal hy dat doen? ist waer
myn vriendt? wildt ghy
boor dese man borghe
bliuen?

F Ja ick / hoe veel ist dat
hy u schuldich is?

M 'T is twaelf ponden
blaems.

G Hoe! ist so vele? ten is so
veel niet.

M 'T is immers.

G 'Ten is seker nietick derf
sweren dattet sod veel
niet en is.

M Hoe veel ist dan?

G 'Ten is niet meer dan thien
ponden ende vier schellin-
ghen/ ghy hebt my terfont
selbe soo gheseyt.

M Heb ick u dat gheseyt: ick
en hebbe niet.

G Ghy hebt immers.

M Wel / het zy dan soo/ my
dunckt nochtans dattet
twaelve is/ maer ick ben
te bieden na dat ghy seght
dattet niet meer en is.
wanneer sal ick betaelt
werden?

G Binnen thien daghen.

M Ick ben te bieden, maer
houdt u woort.

G Dat sal ic sonder faute doen.

E If so be that he doe not pay you, I wil pay you.

G I am content, fare well.

F Farewel my friend.

E Indien hy u niet betaelt sal ick u betalen.

G Ick ben te vreden. Adieu.

F Adieu mijn vriend.

The forme of writing letters, and making obligations, acquittances, and other such like things.

1 A letter from a son to a father in acknowledgment of his careful education of him.

The superscription.

To my much honoured and loving father M. Iohn Jackson merchant in London.

Sir,
God and nature have obliged me to an humble acknowledgement of your great love and care of me, who have not only bin the secon-

De maniere hoemen brieven schryven, Obligationen, en quijt-scheldingen, en dierghelijcke dingen, maken sal.

1 Een brief van eenen soon aen syn Vader de sorghe weghens syne opvoedinghe bekennende.

Het opschift.

Aen mijn veel ghe-eerde en bewinde Vader M. Jan Jackson Coopman.
tot London.

Mijn Heer.

Godt en de nature hebben my tot een ootmoedighe erkentnisse uwer groote liefde en sorghe t' mywaerts verbonden; wie niet alleenlyck de tweede oorsaecke mijner wereldtschen wesen sijt/maer voek een groote oorsaecke mijner

dary

dary cause of my being in this world, but also a great means of my comfortable estate. For what is a man (being a reasonable creature) but miserable, yea worse than the beast that perisheth, if he be not taken care of, that the reason and understanding which God hath given him above the beasts of the field, be exercised & employed in some honest & good way? Truly Sir, not to flatter you, I have much to say to you in respect of my conception, feeding, cloathing, and countenance; which the light of nature ingageth me always to acknowledge with much thankfulness to you under God: but in my weak understanding, methinks, there is nothing wherein you have more manifested your self a father to me, than by the education and learning, which it pleaseth God to move and enable you to bestow upon me. Now I have nothing, whereby in any sort to testify my gratefulness, but onely a childlike confession of your fatherly love: which I shall desire continually to make manifest not onely in word but in deeds as the Lord shall in mercy give me ability. Thus desiring your loving acceptance of this humble tender of my duty, which I desire may be also presented from me to my dear mother:

nee troostelijcken stants. want wat is den mensche (een redelijck schepsel sijnde) anders als ellendich / jae slimmer als de beesten die vergaen / soo booz hem gheen sorghe werde gedraghen / dat de reden en verstandt dat Godt hem boven het ghedierte des belts ghegheben heeft / in ewighe eerlijcke en goede saecken geoefent werde? Doo: waer Heer / sonder u l. te blyen / heb ick u l. veel te segghen / weghens mijne ontfanckenisse boedinghe / kledinghe / ende gheneghentheydt; d'welcke my het licht der nature als sijdt verbiendt (onder Godt) aen u e. met groote danckbaerheydt te erkennen: maer nae mijn swack verstandt / dunckt my / dattet niet en is waertinne u e. sijn vaderlijcke gunste meer hebt laeten blijcken als in d'opboedinghe en leere / waer toe Godt u e. betwoghen en macht ghegheben heeft om aen my te besteden. Doo: my ick en hebbe niet waermede Ick in eenigher wijse mijn danckbaerheydt betuyghen kan / als alleenlijck een kinderlijcke bekentenisse utwe vaderlijcke liefde: het welcke Ick (nae de macht en ghenade die my den Heere gheben sal) alsijdt niet alleenlijck met woorden maer inder daedt trachten sal te doen blijcken. Aldus berfoeckende dat dese mijne ootmoedighe aanbiedinghe mijner schuldighen plicht u e mach aenghenem. sijn / berfoeckende dattet selve mijn geliefde Moeder mijnenthalven mede

I commend you to the Almighty
and rest, Sir,

mede aengebient mach werden:
beide ic v e. den Almachtigen/
en blybe/ mijn Heer/

Your dutifull and
loving Son.
Robert Jackson.

D e. verplichte
en beminde soon
Robert Jackson.

Amsterdam this
2 of August
new stile. 1646.

Amsterdam den
2 Augustij 1646;
nieuwen stijl.

*The answer to the for-
mer letter.*

Antwoordt op de
bovengeschreven
brief,

To my loving son Robert Jack-
son at the house of Master
James, Dunckens Schools master
in Amsterdam.

Aen mijn beminde soon Robert
Jackson ten huysse van Mees-
ter Jacob Dunckens school-
meester.

tot Amsterdam.

Son
Robert,

I Have received thy letter of the
second of August, and am very
glad to perceive that the Lord
hath given thee grace to con-
sider the love and care of thy fa-
ther towards thee.

Thou art not altogether ignor-
ant what great charge the Lord
hath layd upon parents in re-
spect of the education of their
children, and experience hath
taught thee in some measure how
tender the love of me and thy
mother is to thee words, and I
have from time to time indevou-

Soon
Robbert.

V den brief van tweede Au-
gustij heb ick ontfanghen/
my seer verheughende te ver-
staen dat u de Heere die gher-
nade ghegheben heeft/dat ghy
de liefde ende sojge die u Was-
der t' uwaerts is draeghende/
ter herte neemt. De groote
last die de Heere d' ouders we-
gens d' opvoedinghe hater kin-
deren op gheleyt heeft en is u
niet gheheelick onbekent; oock
heeft d' erbarentheydt. u eenig-
gher maten gheleert/ hoe
teeder mijn en u moeders
liefde t' uwaerts gheweest is/
hebbende (als u wel betwust
is) van tyt tot tyt neersigheyt
ghe-

red as thou knowest to shew thee what the Lord also requirerh of thee in respect of honouring thy parents, and that God hath bin pleased to see that as the first commendement with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. If therefore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his feare in thine heart, that thou doest hate the vanities and evils whereby youth is too often brought to destruction, and doest take pleasure in such things as may bee for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whiles that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantagious to thee. And this is the mutuall good will and affection not of my self alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee herewith to remember our kynd respects to thy Schoole-master, thanking him, for his paynes with thee, I rest.

Thy loving father
John Jackson.

London this,
3 of Septemb,
1646.

gepleeght om u bekent te maken / wat de Heere van u wegens het beeren utwer ouders is eysehende / en dat Godt dat gebodt beliest heeft te stellen als het eerste met een belofte. Nu dan mijn waerde kind, / daer en is niet daer ick meer nae verlangen dan dat het u Ziele wel gae. So het Godt dan nyt syn oneyndelijcke baarmherticheydt ghelieben sal / syne blyesse in u hette te doen blyben en aenwassen / op dat ghy de ydelheden en boosheden haetet waer doo; de jeught alledicmaels tot verberf gebracht wordt. En u behagen steldt in die dinghen die doo; Godt aengenaem syn en eerlyck doo; de menschen: weest dan verskeret dat ghy niets ontheken sulde dat u noodich of doo;delijck sal syn / soo langhe ick iets hebben sal om u by te setten.

En dit is het onderlinge welbehaghen en liefde niet alleenlyck van my / maer oock van u ghekeerde moeder. Doo; dees tydt niet anders hebbende als u inde gunstige bescherminge des almogende te bevelen / hier nebens begheerende dat ghy onse behoerlycke groetenissen u meester doet / hem bedankende doo; de moeyten die hy met u l. neemt / blybe ick.

W Beminde Vader
Jan Jackson.

London / desen
3. Septembris.
1646.

2 From a son to his father longing to hear from his parents, and to have some money sent him.

2 Van een soon aen sijn Vader verlangende van sijne ouders te hooren, en dat hem eenich gheldt toeghesonden worde.

Loving and deare father after myne humble duty remembered to you and to my beloved mother, you may hereby vnderstand that I am at present in health & prosperity God be praised, & do greatly desire to know how it is with you. I have of late written unto you two or three several letters but have as yet received no answer from you; whereat I marvelle greatly, not knowing what may be the reason of it; wherefore my mynd is in great perplexity for you fearing least some evill or misfortune hath happened to you, which you wil not let me know of. I pray you therefore deare father not to let me be any longer thus troubled, but of all love be pleased to certifie me by the bearer hereof or by the first convenient messenger,

Beminde en geliefde Vader/ nae het ghedencken mijn ootmoedighen plicht aen u. l. en aen mijn beminde moeder/ ghelieft hier mede te verstaen/ dat ick tegentwoordich (waerboor Godt gheprezen moet sijn) in goede ghesontheidt en hoopspoet hen / grootelijc verlangende om te hooren hoe't met u l. is. Ick hebbe onlanghs twee of drie brieven aen u l. gheschrieben/ maer hebbe aen noch geen antwoordt van u l. bekomen waerover Ick grootelijc verwondert ben / niet wetende wat d' oorsaeck daer van wesen mach; waeromme mijn Sheest uwenthalven seer becommert is/ bresende of u l. eenich ongeluc of quaet mochte overgekomen sijn dat u l. my niet begeert bekend te maken. Ick bidde u l. derhalven/ gheliefde Vader / mijn niet langer in dese benauntheit te laten / maer ghelieft my volghens de liefde die ghy my sijt toedraghende / met brenger deses of met d' eerste ghelesentho: t te laten weten hoe dat

of

of your estate and how you doe. Be pleased also (Sir) to understand that I have great need of three or four guildens to supply some necessities which I have at present on me: I pray be pleased to send so much to me suddenly; and do not think that I spend my money prodigally, or vnpromptly: For I will give you an accompt of all the money which you have sent me how I have laid it out in needful expences. May it please you also to commend me to my Brothers and sisters, Vncles, and Aunts, and all the rest of my friends.

This is all which I have at present to write, and so I leave you and them to Almighty God to whom my prayers shal be continually directed, for the raine of his liberalities to be powred down upon you, and rest,

Your obedient and
loving Son. A. B.

Amsterdam May
13 new stile
1646

het weghens utwen standt en welbaert gelegen is. Het sat bl. mede ghelieven te verstaen dat ick drie oft vier guldens aen gelidt nodigh bandoen hebbe/ om eenighe behoefstigheden te verullen, die my teghentwoordigh ontbrecken. Ick bidde bl. ghelieft my met den eersten so veel te senden / niet venskende dat ick mijn gelidt onproftelyck uyt-gheben ofte verquissen sal/ want ick sal u. i. rekeninge doen van alle het gelt dat v. l. my ghesonden hebt/ hoe dat icket vooz nodighe dingen besteed hebbe. Laet het v. l. medegelieven mijne groetenisse te doen aen mijn Broeders en Susters / aen mijn Ooms en Nuyen/en alle andere vrienden

Dit is al het geene ick vooz dees tijt te schryben hebbe / bl. en haer altesamen Gode bebelende aen wie ick mijne ghebenden altydt trichten sal / dat hy te reghen zoner mildadigheyt ober bl. ghelieve te storten/en snllen blyben/

U. gehoorzame en
beminde sone A. B.

Amsterdam den
13 Mey nieuwen
styl 1646

The

Ant-

The answer to the former letter.

Antwoordt op de voorgaende brief.

BEloved and deare child, I have received thy letter of the thirteenth of May, by which I understand that you are in health, which is an occasion of great joy both to me and thy mother. And it pleaseth us well that you have so great a desire to heare from us, it is a token of naturall affection and childlike respect which you beare to us; which the more you doe beare, the more God will blesse you. As for that you write of two or three letters which you sent me before, understand for certaine that I have received none other but this last. I would have written oftener unto you, but I could meet with no messengers, by whom I might send safely and conveniently to you: neyther had I indeed any needfull matter to write unto you of. As touching our estate it is no worse than formerly, wee are in good health blessed be God: your mother indeed hath bin sick, two or three dayes of late, but is through the mercy of God now well recovered againe. I send you now by this messenger and friend foure gold guildens according to your desire, but take heed that you spend them not

Beminde en geliefde kindt/ u brief van den dertienden Mei heb ick ontfangen/ waerupt ick verstaen hebbe dat ghy gesont sijt/het welcke eengroote oorsaecke is van blijfchap berde in my en in uwe moeder.

Het behaeght ons oock wel dat ghy sulcken grooten verlangen hebt om van ons te hooren; het is een teeken van een naturelÿcke liefde en kinderlycke eere die ghy ons sijt toedraghende/het welcke hoe meer ghy doet/hoe meer u Godt segghenen sal. Weghens het gheene ghy schryft van twee of drie brieven aen my ghesonden te hebben/tweest verskert dat ic geene als dese lesse ontfangen hebbe: Ick soude meermalen aen u geschreven hebben/maer konde gheen bode binden met wie ick seckerlyck en bequaemlyck aen u konde senden: ooc hadde ick in waerheyt niet nootsackelijck aen u te schryven. Weghens onsen standt ten is Godt lof niet ergheer als voer desen / wy sijn Godt lof in goede gesontheydt. 'Tis waer/ u moeder heeft onlangs twee of drie daghen sieck gheweest; maer is nu voer de genade Godes wederom volkomen gesont. Met dien gheer deses onsen vriendt sende Ick u volghens u verfoeck/ vier goudguldens/ maer siet toe dat ghy die niet onnuttelÿck vertoert; want het soude qualÿck van u geden

vainly: for it would be ill done of you to cast that lightly away which I your poor Father have earned with the sweat of my browes. Follow your busines well, bee diligent in your studies, seek to give content to them that have the oversight of you, and above all things labour to please God almighty, which you shall the better doe if you avoyd evill company. You have begun reasonably well, but that profreth not if you doe not persevere. To which end I pray God blesse you. All your friends with us do remember their loves to you. So I rest.

Your loving father
B. B.

gedaen sijn / het gheene licht: beerdelijck te bertwerpen / dat ick u arme Vader met het sweet mijnes aenschijng verdient hebbe. Neemt uwē saeckē wel waer / weest neerstich in't leeren / tracht die geene te bergenoege die d'opficht over u hebben / en boven alle dingen / arbeijt den almachtigen Godt te behagen / het welke ghy te beter su't kunnen doen so ghy quaet geselschap schutot Ghy hebt redelijcke wel begonnen / maer dat sal u niet boozdelijck sijn / indien ghy niet en volhert. Tot welken eynde ic Godt bidden sal dat hy u wil segenen. Alle uwē vrienden ontrent ons groeten u. Hier medeblijvende.

D Beminde Vader.
B. B.

3 *From a son to his father asking his Counsell and consent in way of marriage.*

3 Van een soon aen sijnen Vader sijn raedt en bewillinghe om te huwelycken, verfoeckende.

Sir.

Being absent from you in person, and detayned by my many great and important affaires wherewith you and others have intrusted mee, that I can not come to speak with you face to face: I have made bold in

Myn Heer,

Alsoo ick persoonlijck absent sijnde / en doot de groote en beelderhande ghewichtighe saecken waermede be en andere my bertrotot hebben achte ghehouden werde / soo dat ick by be niet komen kan / om aengesichte aen aengesichte met be te spreken; heb ick myn

verfloude

putsaunce of the honour and childlike duty which I owe to you, thus by writing to crane advise of you in a matter that doth highly concerne me. Sir, it is so, that being come by the blessing of God to mans estate by your & care & furtherance in a way to live of my selfe, and confiding that God Almighty hath so ordained that it is not good for man to be allone, and therefore would seek an help meet for him, and that my occasions now are such as that it is not so good for me to continue in a single and unmarried estate, I have had of late some thoughts and by the advise of friends that wish me well, great encouragements to look out for a wife, and by the good hand of God so guiding of me have begun to set my affections upon one whom I could willingly if it were the will of God enjoy in that way. The mayd whom I have minded is of myne own knowledge in part, and as I heare from others that know her, a very godly and vertuous woman, one that is comely of person, a good housewife, and very meek and affable of disposition. She is the only daughter of Mr.

berstout / volghens de eete en kinderlycke plicht die ick u e. schuldich ben, aldus door schryben uwen raet te versoeken in een saecke die mijn ten hooghsten aengaet. Mijn Heer / het is alsoo / terwyl ick door Godes segen tot mannelijken staet ghekomen ben / en door u e. sojghe en hulpe op den wech om van mijn selven te kunnen leven / en aengemerckt hebbende dat Godt almachtich gheordineert heeft / dat het niet goet is dat de mensche alleen zy / sochte daeromme een hulpe die hem bequaem soude sijn; en dat mijn gelegentheden tegentwoordich sulcx sijn dattet booz my onbequaem is een eenich leven te leyden en onghetrouwt te blyben / so heb ick onlanghs eenighe gedachten gehad / en door raedt en moet gebinghe van vrienden die mijn welk aert wenschen / nae een wyf uyt te sien / en door de goede handt Godes my gheleydende / heb ick mijn liefde beginnen te stellen operne / die ick so het de wille Godes waerte geerne op die manniere soude ghenieten. De Jonge dochter die ick besint hebbe is / ten deele door mijn eyghen wetschap / en door de getuygenisse van andere die haer kennen / een Godt-salige en deucht same jonge dochter / een die schoon en eierlyck van persoon is / en een goede huyshouster / seer sachtmoedich / en van eenen vriendelijken aert. Sy is de eenighe dochter van Mr. W. K. een Godtsalich man / en in dese stad een eerlyck coopman / een die de macht heeft om een merckelycke somme ghelt met

D.R. a godly man & credible merchant in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can doe nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and prospered by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to rake in hand so great a business without your counsell and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask counsel of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and with what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Vntil which time I shall forbear any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this: and therefore need use no friends or arguments to perswade you there to. God I hope, who hath the hearts of al men in his hands, will perswade you to that which shall be for his glory: and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, Only that I desire to approve my self to be,

Your obedient
son . R . S .

syn dochter te gheben / en eene die my in mynen handel gheen kleyn boorddeel soude conuen doen. Maer sonder u e. Heer / kan ick niet doen / want Godt heeft begheert dat kinderen haere ouders souden eeren / en vermits Ick doo? Godes seggen en u e. Vaderlycke sorghe tot nu toe onderhouden en boordspoedich gheweest ben / en derf ick soo ondanckbaer niet wesen / om soo een swaeren saeck by der handt te nemen / sonder u e. raet en bewillige. Daeromme versoek ick Hoere / dat u e. mynentweghen met Godt wilt te rade gaen / en selfs de saecke ernstelijck ter herte nemen / en my u e. schriftelijck antwoort met alle moghelijcke spoet toefenden: tot welcken tyt toe ick het selve niet boord sal stellen maer alle boordere boordganck staecken. Aen u e. teedere en vaderlycke sorghe mynenthalben in desen. twyffel ick niet: daeromme behoef ick geene vrienden of beweegh redenen te ghebruycken om u e. daer toe te bewegen. Ic hoope dat Godt / die aller menschen herten in syne handen heeft / u e. bewegen sal te doen dat tot syner eere strecken mach: het welke by in synen tydt boord brenghen sal soo het tot mynen boorddeel is. Teghentwoordich heb ick anders niet als myn ootmoedigen dienst aen u e. Aen myn Moeder en de reste myner vrienden / alleenlyck dat ick wensche te bewisen dat ick ben /

De ghehoorsaeme
soon . R . S .

The answer to the former letter.

Antwoordt op den voorighen brief.

Soon R.

I Have received your last, and taken into serious consideration the weightie matter by you therein propounded to mee. As for Mr D. R. whose daughter you desire to marry, I know him wel, and would be glad that hee and wee might be so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if she be such a mayd as you write me, surely I should not doe well I thinke, any way to discourage you therein. For my part, being so far distant from you, and so little able to helpe you, I can not take so much upon mee as otherwise I should thinke my self bound to doe. This therefore I give you for answer. So long as you were a child, and under myne hand, I took the best care I could of you to guide you; but now you are a man and for your selfe, I may I conceive leave matters more to you, only my advise and counsel I may give you as occasion serveth and you shall doe well to follow it; for you can no longer expect God's blessing to goe along with you, than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and

Soon R.

Woen lesten brief heb ic ontfangen / en hebbe de ghe-
wichtige saecke my doo; u-
daerin booggestelt in ernstighe
bedenckinge genomen. Wegens
Mr. D. R. met wiens dochter
ghy geerne huwelÿcken sout /
die ken ick heel wel / en soude
my verheugen dat hy en wy so
nae aen malkanderen bet-
maechschappen souden. We-
gens syne dochter/haer en ken
ick niet / alsof maer een kind
was doen haer Vader uyt En-
gelant trock Maer indien het
sulcken Dochter is als ghy
my schryfste / dunckt my
waetlyck dat ick niet wel sou
doen u dat af te raeden.

Mÿnenthalven / also ick soo
betre van u gelegen ben / en so
weynich macht hebbe om u te
helpen / en kan ick soo veel
oer my niet nemen als ick my
andere soude verplicht houden
te doen. Waeromme ick u dit
tot antwoordt gheben. Ter-
wyle ghy een kindt waert / en
onder myn gebiet. Font, droegh
ick de beste soorge die ick konde
om u te regeren; maer nu ghy
een man getworden sijt/en boog
u selven / betrotme ick dat ick
eenige saken aen u oerelaten
mach; eventwel mach ic mynen
nedt gheben alst pas geeft/en
ghy sult wel doen het selve nae
te komen; want lang her als
ghy u ouders in alle goede
dinghen eeret/en kont ghy de-
seggen

qualifications, I leave that wholly to you to look to it, that shee bee such a one as you say, and such an one as you may live a godly peaceable and comfortable life with all; and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my absence, to advise you that you be not deceived by youthfull lusts and conceits, for favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lord shee shall be praised. As for the matter of outward estate, you shall leave that to mee to manage it between her father and my self, which I shall doe by letters and friends, so soon as I understand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have farther encouragements to goe forward in this business. In the mean time and so alwayes I shall not cease commending you and al your lawful undertakings to Almighty God in my daylie prayers. And so I bid you hartily farewell, desiring you to remember my hearty salutations to all our friends.

Your loving father

T. S.

seggen des Heeren niet verwachten. weghens de jonghe dochter / hare deuchden / en besquaemheden / dat laet ick gheheelick aen u om toe te sien / dat sy soo is als ghy van haer ghetuyght / en sulcken een met wien ghy een godtsalich, breedesaem / en troostelijck leven mooght leyden : en hier in beveele ick u / dat ghy soo veel hulpe alst moghelijck is van u vrienden in mijn absentie wilt nemen, om u also te raeden, dat ghy dooz de lusten en inbeddinghen des jenchts niet bedrogen en wort; want de behallickheyt is bedroch ende de schoonheyt ydelheyt maect eens Dronwe die den Heere breeft, die sal gepresen worden. wegens de saecke van usterlijcke middelen / daer sult ghy my en haer Dader mede laten begaen / het welcke ick dooz brieven en vrienden sal doen soo haest ick verstaen sal hebben dat ghy demaget eenighsints aengenaem zijt / en dat ghy meerder moet sul't hebben om in dese saecke boort te varen. Middelertijt jae gheduerich sal ick niet af laeten u en alle uwe wettighe onderwindighen den Almachtigen Godt in mijne dagelijcke gebeden te bevelen. waer mede ick hertelijcke afscheyt van u neme verfoeckende dat ghy mijne / hertelijcke groetenisse aen alle onse vrienden wilt doen.

D. Beminde Dader.

T. S.

- 4 A father sends his son to a Schoolemaster, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it.
- 4 Een Vader sendt synen loon aen een Schoolmeester, wien hy beveelt te voeden en te onderwyfen, waer voor hy hem beralinghe beloofst.

Loving friend Mr F. G. I was with you (you know) a while since, and had some communication about placing my son with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now so it is that since I have considered of it, and have thought it not best that I should stand upon a small matter for my child's good. I have therefore now sent my son over to you by this good friend the bearer, with all things which for the present I or my wife have thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I will provide it or if you please to provide it I will pay it you againe. My earnest request therefore to you is, that you will please to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him? and also that you will diligently instruct him in all necessary things wherein youth

VVerde vriendt. Mr. f. G. Ik ben onlangs (als u l. bekent is) by u l. gheweest/ eenige zeden t'samen hebbende wegens het besteden van mijn soon by u l. maer konden afdoen oer het loon dat ick u l. gheben soude niet accorderen. Het is nu so / dat icket t' sedert dien tijt overleeyt hebbe/en ons geraden ghehouden terwyl het tot nut van mijn kindt soude strecken opeen cleynngen te staen. Ik hebbe daerom nu met mijn goede vriendt brenget deses/ mijn soon aen u l. over ghesonden / met alle dinghen die ick of mijn Huys-vrouwe teghentwoordich konde bedencken hem noodich te wesen/ ende het gheene u l. bebindt by noch van noode soude moghen hebben / gelieft dat te ontbieden en ick salt besorgen/ of so ghy het besorgt/ sal icket u l. weder betalen. Daeromme is mijn ernstigh versoek aen u l/ dat ghy hem beliebe onder u gebiedt te nemen en wel toe te sien/ dat hem niet en ontbreke/ dat noodich is; alsmede dat

should

shd

should be taught, as namely, reading, writing, ciphering, casting up of accompts, keeping of merchants books, understanding and speaking the latin, french, dutch, English, Italian, and Spanish tongues, and what els you see good: but espetically I pray neglect not to traine him up in the feare of God, and good manners and behaviour toward men, that by Gods blessing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and maie behave himself worthily therein, so as God almighty may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort: and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guildens, as you demanded and you shall alwayes have your money before hand; In token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is Sixtie and five guildens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed any thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as don for me, and shall studie all wayes whereby I may any wise requite or deserve the love and care which

ghy hem neerste'lyck wilt on-
dervuysen in alle noodighe din-
ghen waerinne: de jeught be-
hooren geleert te worden / als
namentlyck / int lesen, schrijven
cijferen / rekeninghe op te ne-
men / coopmans boeckhouden/
het verstaen en spreken van de
Latynse / franse / Duytse / En-
gelse / Italiaense / en Spaense
taelen / en wat ghy meey noo-
dich acht: maer insouderheydt
(bidde Ick u) en versuynt niet
hem op te brengen in de vreesse
Godes / en in goede Zeeden en
ghelact teghens de menschen/
op dat hy namaels doot Godes
seeghen bequaem mach worden
om handel en coopmanschap
inde werelt te drijven als an-
dere menschen doen / en hom
daer so vromelyck in draghen/
dat Godt almachtich lof/u l. de
eere / hy een getruwe consien-
tie/ende wy sijne ouders troost/
mogen hebben: en voorzumer
atbeyt in desen sal ick u l. jaers-
lyck / soo langh: hy by u l. is/
twee hondert sestig guildens
volgens u l. erfch/betalen/ en
u ghelt sult ghy altydt van te
vooren hebben; in tecken
waer van / ick u l. nu nebens
hem betalinghe sende doot een
vierendeel Jaers/te weten vijf
en sestig guildens / ende alle
onghewoone onkosten die hy
u l. buyten sijne mondt-kosten
ende opboedinge in u huys aen-
doet/ sal ic daerenboven beta-
len/ soo haest ick van u l. ver-
staen sal hebben dat ghy iets
doot hem verschoten hebt. Mijn
Heer / het geene u l. aen hem
doet/ sal ic achten als doot my
gedaen/en sal altydt beneersti-
gen/waer mede ick de liefde en
sorge die ghy aen hem betuyfen
sult

you,

you shall shew to him. Thus desiring your loving entertainment of him and usage according to his demerit, and as you in wisdom shall find most for his good, and praying the Lord to bless your labours to him, I take my leave, and rest,

Your assured loving
friend M. N.

The superscription.

To my loving friend Mr. F. G.
Schoolmaster dwelling at M.

§ *One friend counsel-
eth another howe to
proceed wel in mer-
chandizing which
hee hath newly be-
gun.*

The superscription.

To my esteemed good friend Mr.
F. P. merchant in Ham-
borough.

MY deare friend F. P. having heard that you have begun to trade for your selfe, and that you have taken upon you so great and weightie a calling as a merchant adventurer, I have thought

my

sult / verdienen en behouden sal. Aldus versoekende dat ghy hem vriendelick wilt ontbaelen / en na sijne verdiensten en als u. nae utwe wysheydt tooz hem bequaem sult binden / wel wilt doen / en de Heere biddende / utwen arberdt aen hem te willen segghen / neem ick mijnen afschert / en blyve.

W. Dienst. M. N.

Het opschrift.

Aen mijn beminde vrient. Mr.
f. G. Schoolmeester wo-
nende tot. M.

§ *Eenen vrient geeft
den anderen raet,
hoe hy in sijnen
handel dathy eerst
begonnen heeft
wel voort sal va-
ren.*

Het opschrift.

Aen mijn boochgheachten en
goeden vriendt Sen: f. W.
coopman / Tot Hamburg.

Mijn geliefde vriendt. f. W. ghehoort hebbende / dat ghy tooz u selfs begonnen hebt te handelen / en dat ghy so grooten en ghewichtighen be-
toep aenghenomen hebt een
coopman aventurier te wesen / heb

my self bound as a professed friend of yours, and an old friend and familiar of your deare Father deceased, to congratulate you in your estate, and to give you the best advice I can for your better managing of your affaires. It is that which I promised your father on his death bed, and therefore I hope that you will take it in good part from me. First therefore let me advise you, not to bee too hastie to be rich, for Solomon sayth he that hasteth to be rich shall suddenly come to povertie. Be sure in the first place that you feare God, and serve him incessantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much busines: for great merchandize soone makes a man either rich or poore. Acquaint your selfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be strong in faith and hope of eternall life: for Merchants run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great losses; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may possibly meet sometimes with such changes here, as may make your heart to quake. Whatsoe-

heb ick my als verbonden gheacht / my als u. l. vriendt uytgebende / oock een out bekent vriendt van u geliefde overleden Vader / my nabens u l. in uwen staet te verbliden / en u l. de beste raet te gheben dat my moghelyck is / tot beter uytvoeringhe van uwen handel. Dat is het gheene ick aen u l. Vader op syn doot hebbe beloofst hebbe / en daeromme hoope ick dat ghy sulcx van my int goede sult aenemen. Laet my u l. dan int eerste raden / dat ghy u niet al te seer en spoet om rijk te worden / want Salomon seght / die sich haestet om rijk te worden sal metter haest tot armoede verballen. Siet ten eersten wel toe / dat ghy de beste Gods hebt / hem sonder ophouden dach en nacht dienende / en laet oock de sorgen van dit leven u van gheen ghedeelte der plicht die ghy Godt schuldich syt / beletten. Weest niet al te gierich om alle beel. te doen te hebben: want grooten coophandel veroorsaecht een mensche haest rijk of arm te worden. Van de onsekerheydt en berganckelicheyt van aertsche dinghen sult ghy u bersekeren / en stercken inden geloobe en hoope van het eeuwighe leven wesen: want cooplieden loopen groote perickelen / breefen / en aboutueren / en moeten dickwils groote verliesen dazhen; en so ghy dan geen fondament boot het toecomende leven geslet hebt / waert moghelyck dat ghy hier altemets sulcke veranderingen souden ontmoeten die u herte soude doen zitteren en beben. Wat ghy by

ver you take in hand or do, be sure to deal iustly wth al men: for il gotten goods seldome prosper long. Rob not the prince of his customes: for many times a pound th^{at} way gotten costs ten. Trade not in deceitful, unmerchantable, and false wares. Keep iust wights, equal ballances, and law full measures. Take good notice of all that you receive in, and pay out, in the way of your trade. Keep your books and accompts exact & in good order: for therein stands much the credit of a merchant. Be often perusing your books, acquaint your self well with your estate: for many through neglect of th^{at} have not only bin undone, but great ly disgraced. Adventure no more: at any one time than w^{hat} if you lose you can by Gods blessing beare. Make your adventures in many parcels, that if one should faile the other perhaps may helpe the losse. Take heed with whom you trade, and whom you trust, Trust no man but try him first. And seek not without great necessity to be credited of others: for the more you stand on your own feet the lesse care and more honour you have. Bee not lightly surety for any, for many thereby suffer great damage: neither lightly desire any to be surety

der handt neemt of doet/ weest bersekert dat ghy alle menschen recht doet: want het beurt selden dat goederen met onrecht berkegen langh boozspoodich zyn. Ontrooft den Prince van syn tollen niet: want een pont op die maniere ghetwonnen kost dickwils wel tien. Handelt niet met bedrieghelijcke/balsche / of dat gheen koopmans waer en is. Houdt rechte gewichten/gelijcke wagen/en wettige maten. Neemt goede acht van al het gheene ghy in uwen handel ontfanght en uytgheeft. Hout uwe boecken en teekeningen bequaem en in goede orde: want daer bestaet d' cere van een koopman grootelijc in. Oefnes uwe boecken dickwils / maect dat ghy uwen staet wel kent: want dooz het versum vanden / synder veele niet alleenlijc bedorven / maect in groote schande verhallen. Waeght op eenen tyt niet meer dan so ghy het quam te verliesen ghy dooz Godes seggen soudt konnen draegen Maect dat het geene ghy akontuert in veele gedeelten se / op dat so d' eene quam te verongelucken / het andere de schaede mogelijck soude connen helpen draegen. Ziet toe met wien ghy handelt / en wien ghy vertrouwt. Vertrout niemant / of beproeft hem eerst. En tracht oock niet sonder groot ghebreck / van andere vertrouwt te worden: want hoe vasser ghy in ueyghen schoenen staet hoe minder sozgeen hoe meerder eere sult ghy hebben weest booz niemant lichtelijck bozge; want veele lyden daer groote schade dooz: bersoecht

for

bersoecht

for you: for one good turne will
 ask an other. What you have once
 promised be careful to perform:
 for merchants suffer much by not
 keeping their word. When there-
 fore you have payments to make
 provide in time: have the somes
 and daies in continuall remem-
 brance. Relye on no other man to
 the last for your owne payments:
 for so you may be deceived and
 crack your own credit. Be as care-
 full as may be not to trade above
 the compass of your stock. Leave
 not your busines to much to others
 but have a continual oversight of
 it your self. Live not in fashion
 either above your rank, or too
 much inferiour to it: but keep in a
 middle way: so as your conscience
 way not be wounded if you
 should faile. Love more your ho-
 nour than riches. Seek not to be
 credited for all that you can.
 When you have gained, praise
 God and remember the poore.
 Be not prodigal, for that is wast-
 ing: nor yet niggardly, for that is
 base. Keep still a noble & generous
 mynd guided by a good under-
 standing. Shun by all means evill
 company, and among other things
 take heed of horses, wine, and
 women, which have bin the over-
 throw of many young merchants.
 Have a certain time ordinarily of
 being at home, and misse no

versoeckt oock lichtelijck nie-
 mant ho: ghe'boo: u te blijben:
 want d'eeene vrientschap eycht
 den andere. Weest so: ghbuldich
 na te comen dat gy eens beloofst
 hebt: want coopliden tijden
 grooste schade doo: dien sy haer
 woot niet en houden. Daer-
 omme wanneer ghy eenige be-
 ta'inge te doen hebt/versoecht
 het in tijt: de sommen en verba-
 daghen altijt in u ghedachten
 hebbende. Verlaet u tot op het
 lest op niemant wegens u beta-
 linge: want daer doo: sout ghy
 kunnen bedrogen worden/ en u
 eygen geloof haken. Weest so
 so: ghbuldich alst moghelijck is/
 boven de streec van u vermogen
 niet te handelen. Laet uwe din-
 gen niet te veel op andere staen:
 maer hebt er selve een gestadi-
 ghe ooghe op. Gaet in uwen
 dracht/ noch boven uwen staet/
 noch alte veel onder uwe staet:
 maer hout u inde middelwegh/
 op dat uwe conscientie niet ge-
 quetst en wo:de/ indien ghy
 quaemt te falgeten. Hebt u
 eere liever als rijdom. Cracht
 niet ho: so veel vertrouwt te
 wo:den als ghy kondt. Als ghy
 winste gedaen hebt/looft Godt/
 en gedenckt den armen. Weest
 niet overdadich: want dat is
 verteerende: noch te gierich:
 want dat is verachtelijc. Hout
 altijt een edel en doo: luch'ich
 gemoet doo: een goet verstant
 gelept synde. Schutwt quaet
 geselschap doo: al'e middelen/
 en onder andere dingen wacht
 u ho: paerden/wijn/ en vrou-
 wen: dewe'ke veel jonghe
 copliden bedorven hebben.
 Selt een sekeren tijt om ge-
 meenlijck t' huys te wesen / en
 so het mogelijck is selt niemant
 te

man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchants: for absence makes a man sometimes suspected. If you deals for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advise be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapinen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doutles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for things so learned usually are best remembered. So hoping that myne advise to you herein shall not be altogether cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull
friend. T D.

te lens op gesette tijden. Des keert op de beurse en andere plaetsen daer coopliden by een komen: want afwesen beroozsaect somtijts dat een mensche in twijffel getrocken wordt. So ghy hoor anderen handelt/ doet hoor haer als hoor u selven: daerdoor verkrijght ghy vrienden en goeden naem. weest verskerkt dat uwen advijs goedt is/ of dattet verandert worde: en wanneer het recht is/komt het sonder missen nae. Reeckent heeltijts met u meesters of coopliden: want coete rekeninghen beroozsaect langhe vijentschap. Daer sijn ongetwijffelt heele andere dinghen/ die noodich sijn waer genomen te worden/ die my onmoghe-lyck sijn te bedencken: maer tijdt en erbaeventheydt sullen u die wel leeren. En dunckt het niet vzeemt te wesen / dat ghy iets door schande en schade leert: want dinghen op die wijse gheleert / werden best onthouden. Dus hoopende dat mijnen raedt aen u l. in desen/ int gheheel niet verworpen sal worden/ bebele ick u l. den heet/een blijbe/

D I. getrouwen vijent
C. D.

6 From one friend to another in way of advice about sale and returne of goods.

6 Van eenen vrient aen den anderen, saedt ghevende weghens het vercoop en enwederkeeringe van goederen.

Loving friend, Mr. P. after salutations &c, I give you to know that I have sent you by I N Master of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to set saile within two dayes if God permit, the severall goods mentioned in the bill of lading here inclosed, which I pray you receive for my use, and let this be your sufficient order and advise to sell and dispose of them for me with all fidelity. And make returns to me in sugars or Indigos, or tobaccoe, or french wines, or beaver hats and books, as you shall best be able to accommodate your selfe for mine advantage, paying your selfe all charges and factorage concerning them. I have also charged you with a bill of exchange to pay to Mr N at double usance three hundred pounds sterling. If you please to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and if the former goods sent you be

Waerde vriendt. Mr. P. na groetenisse &c. Ick laet u. l. weten dat per. J. N. schipper banden Elizabeth van London die tegenwoordich nae Holland meent te selen / en so het Godt toelaet / binnen twee of dry dagen meent te vertrecken / Ick aen u. l. de bescheyden goederen in dese ingesloten connoissement verhaelt / ghesonden hebbe / u. l. versoekende die minenthalpen te willen ontfangen / en laet desen eene genoegsame ordie ende raedt sijn om die voorsz. sijn te vercoopen en in alle netrouwicheit te beseden. En doet mijn wederkeeringe in suckeren / of Indigo / of tobac / of france wijnen / of bever hoeden / en boecken / soo als ghy best tot mijnen voordeel te rechte sul't kunnen komen / u selfs betalen de voorsz. alle de onkosten en factorage die angaende gedaen. Ick hebbe u. l. oock be'ast met een wissel brief van dry hondert ponden Par'incx te betalen aen Mr. N. op dubbel usance. So het u. l. belieft aen te nemen / beschiedt my vrientschap, en indien de goederen

not yet sold, or amount not to so much, I shall make it good to you when and howsoever you please to charge me with it or any part that you come short. For news we have none at present, the king is still at Newcastle, but there is no signe or likelyhood of his subscribing to the propositions. The Lord send us an happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

ten booz desen ghesonden noch onberkocht sijn / of so veel niet en bedraghen/sal ickhet u I. woz: detom goedt doen wanneer en op wat wijsen u I. my daermede gelioft te belasten / of soo veel als u I. te hoert sult komen. sietus hebben wy tegentwooz: dich geen. Den Koninc is noch tot Newcastle/ maer daer en is geen tecken of blick dat hy ondertekenen sal t'geene hem voorgefelt is. De Heere gese: be ons een ghelukkighe vrede. Daert wel:

Di. beminden vriendt. J. K.

An obligation for debt.

Een obligatie van schuldt.

IC R. of Amsterdam Inkeeper acknowledge and confes by these presents to bee indebted to the worshipfull L. H. of the same city merchant, or the bearer here of, the somme of five hundred guildens at 20 stuyvers a peece, and that for a parcell of Borduice wines bought of him and received to my content: promiseing to pay the said somme at May next coming. And for the same I bind my person and goods present and to come. Renouncing all helps and benefits of lawe any wise contrary hereunto, and particulery telling the law, that generall renuntiation is of no value, except that the speciall got before. In witness of the

truth,

ICk C. A. herbergier in Amsterdam / bekenne ende beliden mitz desen schuldich te wesen den eersamen L. H. koopman der selber stede / oft den brengher deses / de somme van vyf hondert guldens tot 20 stuyberg't stuck / ende dat ter saecke van een partje Wozeus; wijnen van hem gecocht ende tot mijn ghenoeghen ontfanghen : delobende de selve somme te May eerst komende te betalen. Ende daer booz berbinde ick mijnen persoon/ ende goederen tegentwoozdigh ende loekomende / ontfeggen: de alle behulpselen ende booz deelen/van rechte desen eenichsins teghenstrubende/ ende bysonder den rechte segghende/ dat gemeyne ontfegginghe van geender weerden en is / ten 32 dat de bisonderen booz gae.

J.

truth, I have subscribed this in
Amsterdam this fifteenth of Sep-
tember 1646.

By me C. R.

In kennisse der waerheyt/
hebbe ick dit onderteekent
binnen Amsterdam desen vyf-
tienden September. 1646.

By my C. R.

*Another, somewhat
shorter, and with
severall payments.*

Een ander, wat kor-
ter, ende met
verscheydene be-
talinghen.

I A B, dwelling at Antwerp
acknowledge and confesse to
be indebted to H. M. merchaunt
dwelling at Vilain, or the bearer
hereof, the somme of Thirty
pounds ten shillings & six pence
sterling coine, and that for
five English cloaths which I have
bought and received of him: of
which cloaths I hold my self to
be well satisfied. Therefore I pro-
mise to pay him or the bearer
hereof the said somme in three
payments, to wit Ten pounds
in the whitfun faire of Antwerp
next coming, Ten pounds more
at the Baumas faire, and the re-
mainder in the cold faire of Ber-
ghen then next ensuing without
any fraud. In witness of the
truth I have &c.

I Ck J. Woonende t'Antwer-
pen bekenne ende belijde
schuldych te sijn H. M. coops-
man woonende te Delaine/ofte
den brenget van desen/De som-
me van dertich ponden thien
schellingen ende ses penningen
Dlaemsche munte / ende dat
door vyf Enghelsche lakenen
die ick van hem ghekocht ende
ontfanghen hebbe: van welcs
kelakenen ick my wel berge-
noecht houde. Daerom beoos-
be ick hem ofte den brenger des
ses de boosseyde somme in drie
betalinghen te doen/te weten
thien ponden in de Antwerpse
Wintet merct eerst komende/
noch thien ponden te Hamis
merct/ ende de reste in de kou-
de merct van Bergen daer aen
volghende sonder eenigh be-
droch. In kennisse der waer-
heyt heb ick &c.

An obligation with
furety.

Een obligatië met
borge.

We N. I. and I B. as furety, as-
knowledge by these presents
to be indebted, and each one of us
for the whole and as principall
unto A. B. accepting the same, the
some of 600 Charles guildens of
twenty styveres a pease, for a sort
of linnen cloth bought by the said
N. I. & received to his content, For
which debt I the said I. B. stand
furety, and make thereof my pro-
per debt, promising as principall
to pay the same unto the said A. B.
or the bearer hereof, within the
space of one year. Renouncing
of the exception of the division,
ordinis excussiois, and all others
which might stand me in stead
against it. Provided that the said
N. I. doe free and release me there-
from without cost and damage
like as I the said N. I. promise to
doe within the space of fifteen
months, For which we equally
bind our persons & goods move-
able and immoveable, present
and to come. Renouncing all
helps and benefits of law any
wise contrary hereto, and parti-
cularly, calling the law that ge-
nerall renunciation is nothing
worth, except speciall goe before.
In witness whereof wee have set
hereunder our hands (signes manual)

We N. I. ende I. B. als
borge / bekonne midts
desen schuldich te zijn. / ende
elck van ons een booz al / ende
als principael aen A. B. 't selve
aen nemende de somme van 600
Carolus guildens van twintich
stuybers 't stuck / ter sake van
een soorte linde laken by den
selven N. I. ghekocht ende tot
synen gheudegen ontfanghen.
Dooz welcke schult ich I. B.
boozs borge blyve ende maec-
ke daer myn gheue schult van
belobende die als principael
aen den selven A. B. oft be-
ger deses binnen den tyt van
een jaer te betalen / ontfangen-
de de uytneeminghen vander di-
visien ordnis excussiois, ende
alle andere die my daer teghen
soude moghen te stade komen.
Behoudelijcken dat de selve
N. I. my daer van hostelooz
ende schade' oos ontlaste ende
ontslae gelyckertwozich N. I.
boozs binnen den tyt van vyf-
thien maenden beloope te doen.
waer booz wy ghelyckelijcken
onse persoonen ende goederen
toerende ende ontroerende / te-
gentwoozdigh ende toekomende
berbinden : berwerpende allen
behuylfelen / ende boozde' en
van rechte desen eenichsins te-
genstrydende / ende bysonder de
rechte segghende dat gemeene
ontsegginghe van gheender
waerden en is / ten sy dat by-
sondere boozgae. In kennisse
der waerheydt hebben wy onse
handt teekenen hier onder ge-
steld

In presence of W T and N B as witnesses, this fourth of September in the year 1646.

N I. 12.

Stelt int bywesen. van W. T. ende N. B. als getuygen/desen 4. Septembrij anno 1646.

N. I. 12.

An agreement for hire of an house. Voorwaerden van huys huere.

I M. E. acknowledge and confess to have demised (or let) to the worshipful W. O. an house with a garden situate in Leyden in the cleere street, called the thousand years. next door to the N; for the terme of eight years following, beginning at May now next coming 1647, and that for the yearly somme of Fifty and six guildens of twenty Ryvers a pece, to pay every half yeare eight and twenty guildens currant money, the first part wherof w. lbe doe & shal be payd at Alhallwens tyde or the first of November 1647 or within a moneth after that without fraud. Wherewith both parties being contented, the foresaid demiser and tenant have promised one another to keep the foresaid conditions, under bond of their persons, and goods moveable and immovable present and to come. Renouncing al helps of law any wise contrary hereunto, and particularly the law saying, that general renuntiation is of no worth except that the special goe afoze. In witness wherof there are made hereof two Chirographies (or instruments) one cut out from the

Ick M. E. kenne ende belijde berhuert te hebben den eersamen W. O. een huys met een hof staende te Leyden in de cleere street ghenaemt de duysent jaren/alderneest den N booz den tijdt van acht na volghende jaren/ingaende te May eerst komende 1647 ende dat booz de somme van ses en vijftich guldens tot twintich ryvers 't stuck jaerlijck te betalen alle half jaer acht en twintich guldens in gangbaren gelde/waer van d'eerste pay op alderheyligen dach of op d'eerste s'okemb. 1647. verschijnende sal en betaelt moet worden of binnen een maent daer na sonder bedoch. waer mede berde partijen te beide zijnde / de boozs heurder en berhuerder malkanderen belooft hebben de boozschreben voorwaerden te onderhouden onder verbintnisse van haere personon/ende goederen / roetende ende ontoetende / teghenwoordigende toekomende. Derwerpens de alle behulpsien van rechte desen verghing tegens zijnde / ende by sonder den rechte seggende/dat gemeyne wilssegginghe van gheener waerden en is ten sy datter bysondere booghe. Tot verkonde van den jn hier afgemacht lbee handtsijten d'een upt den

other.

other, subscribed by parties on both sides, and written upon the cutting through with A B C. in presence of N E and F G witnesses the 5 of Aprill 1647.

andere gesneden door partijen weder sijds onder teekent/ ende op't selve deursneden met A B C beschreven in't bytwesen van N E ende F G. getuygen/ den 5. Aprilis 1646.

By me M. E.

By my N E.

An acquittance for house rent.   *Quijtscheldinge van huys huere.*

I R P acknowledge by these presents to have received of the worshipfull O T, the somme of eightie and three guildens for an half years house rent due for the dwelling house of the said O T situated in Peter and James street in Amsterdam now at May 1646. In witness of the truth I have hereunto subscribed my signe manuell the 10 of June 1646.

By me R. P.

Ick R P bekenne mitz desen ontfangen te hebben vanden eersamen O. T. de somme van vijen tachtich guildens voer een half jaer huys-huere in Mey 1646 verschenen voer het huys daer de voorschreven O T inwoont staende in Dierter Jacobs straet tot Amsterdam. In kennisse der waerheyt heb ick mijn hant teycken hier onder gheseldt den chienden Junij 1646.

By my R P.

An acquittance for debt.   *Quijt - scheldinghe voor een schult.*

I A B dwelling at Bridges, acknowledge & confes by these presents to have received of I C, dwelling at Antwerp, the

Ick A B, woonende te Brugs ge bekenne ende belide mitz desen van I C, woonende tot Antwerpen ontfangen te hebben

somme of ten guildens of twenty
 shylvers a peece, which I lent him
 (or which he was indebted tome)
 wherof I have lost the obligation
 which was dated the tenth day of
 Aprill in the yeare 1644. Of
 which somme, and of all other
 debts which hee hath owed mee
 to this day, I hold my self well
 satisfied, and acquit him of al.
 In witness whereof I have here-
 unto set my signe manuell in
 Bridges the first of September
 1646.

I. B.

ben de somme van thien guldens
 van twintich shylvers 's stuk
 die ick hem geleent hadde (ofs
 die hy my schuldich is ghes-
 weest) waer van ick de obliga-
 tie verloren hebbe dat op den
 tienden dach Aprilis in 't jaer
 1644. gedateert was. Doo; welc-
 ke somme ende booz; alle ander-
 re dis hy my tot nu toe schul-
 dich is getweest ick my voldacn
 houde / ende hem van alles
 quyttschelde. In kennisse der
 waerheit heb ick mijn handt-
 tecken hier onder gheseldt
 binnen Wugghe den vijftien
 Septembris 1646.

I B.

*A clearing of an ac-
 compt.*

Een af-rekeningh.

THis day the first of September
 1646 have we V. F. and G.
 H. agreed together in friendship
 and have reckoned from the be-
 gining to the end for certaine
 disbursed moneys, dyet, chamber
 rent, and othertwise, which I V. F.
 demanded and he remained in-
 debted to mee by the end of the
 accompt for the somme of 25
 guildens, which I acknowledge
 to have receaved, and by this all
 our reckonings are dead and to
 nothing, and all that was stand-
 ing out between us satisfied.
 Acted in Amsterdam in the

Old hyden den vijftien Sep-
 tembrijs 1646. sijn wy D.
 f. ende G. H. minnelick ober-
 een ghekomen / ende van al-
 les tot alles afgherekent booz;
 verschoten penninghen / mondt
 kosten / kamerhuert / ende anders
 sijn / die ick D. f. was
 effschende / ende hy my tot
 slot van rekeninghe schuldich
 bleef booz; de somme van 25
 guldens / welke somme ick
 bekenne ontfanghen te heb-
 ben / ende hier mede sijn alle
 onse reckoningen doodt enz
 de te niet / ende alles was
 wy met malkanderen hadden
 uytsaen voldacn. Aldus ghes-
 daen binnen Amsterdam ten
 hoes

hous

II 4

huyse

house of A. R. in presence of A. B
and C. D. as witnesses the Fifteenth
September 1646. V. B. S. M.

huyse van A. R. in de teghen-
woonstheyt van A. B. ende
C. D. als getuigen den vijft-
ten September 1646. V. B. S. M.

*A bill of lading after
the Hollands man-
ner.*

*Een (Connossement
(of vracht brief)
op d' Hollantsche
maniere.*

I I. P. of Amsterdam master and
owner of my ship called
the Saint Peter, as this present
lying ready in the river of Am-
sterdam, to saile with the first
good wind which God shall give
toward London, where my right
unlading shall be, acknowledge
and confesse that I have received
under the barrels of my foresaid
ship of you S. I. merchant, so
without pipes of oil, two chests
of linnen, sixteen butts of Cur-
rents, one ball of canvase, five
bals of pepper, thirteen rings of
braffe voyet, sixtie bars of iron,
all dry & wel conditioned marked
with this mark standing before.
All which I promise to deliver
(if God give me a prosperous voy-
age with my foresaid ship) at
London aforesaid to the wor-
shipful Mr. A. I. to his factor or
assignes, paying for the freight
of the aforesaid goods 20 s by
the tun. And for the performance
of this before written, I bind
my self and all myne estate, and
my foresaid ship with all its ap-
purtenances. In witness where-

I C. J. D. van Amsterdam
Schipper naest Godt van
mynen Schepe ghenaemt de
Sinte Pieter als nu ter tijde
ghereet liggende inde rivier
van Amsterdam om metten eer-
sten godden wind die Godt ver-
lenen sal te seylen na London
altmaet myn rechte ontladinge
sijn sal / ook konde ende kenne
dat ick ontfanghen hebben ons
des den overloop van mijn
voorsz. schip van u S. J. roops
man te weten / vier pijpen Oyl /
twee cassen lijntwaet / sessien
botten correnten / een baal
canvas / vijf baelen peper /
dertien ringen cooper draede /
vijftich staven yser / al droogh
ende wel gheconditioneert ges-
merckt met dit voorsz. faende
merck. Alle de welcke ick be-
lofte te leveren (indien mijn
Godt met mijn voorsz. schepen
schip behouden reyse beleeent)
tot London voorsz. aen den eer-
samem H. A. J. sinen factoor
ofte ghedepeteerden / mit bes-
talende voorz. vracht van dit
voorsz. goet 20 s per bat. Ende
om tegene voorsz. is te voldoen /
verbind ic my seiven / alle mijn
goet en mijn voorsz. Schip met
alle sijn toebehooren. In kennisse

of

se

of I have signed three instruments hereof with my name or my purser in my behalf, all of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the first day of September in the year 1646.

I. P.

se der waerheit hebbe ick hier van drie alleens in den de vracht brieven met mijn name onder teekent of mijn schryver mijnent wegghen / waer van het een volbaen sijn den anderen van geener weerden is. Geschreven in Amsterdam den 5 dach Septembis anno 1646.

J. P.

*A bill of lading after
the English forme.*

**Een Connossement
(of vracht brief)
op d' Enghelsche
maniere.**

Shipped by the grace of God in good order and well conditioned by me F. P. in and upon the good ship called the Ellinor of Pool, whereof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Mase, and by God's grace bound for Southampton, to say two fatts containing 550 li. of flaxe, and two bags with 56 li. of nutmegs, being marked and numbered as in the margin, and are to be delivered in the like good order and well conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the seas only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assigns, here or they paying freight for the said goods according to custome with prime and average accustomed. In witness whereof the master or purser of the said ship hath

ick f. P. hebbe door de genade Godes in goede ordie en wel geconditioneert geseheept in het goede Schip ghenaemt d'Ellinor van Pool waer op is door dese tegenwoordige reyse meester of Schipper naest Godt I. C. en nu op de Maete te anchor liggende / en door Godes genade nae Southampton meent te seplen / te weten / twee baten innehoudende 550 li. vlas / en twee sackens met 56. li. notenmuschaten ghemercht en genombreeft als op de kant/en moeten in ghelycke goede ordie en conditie (uytgenomen de periculen der Zee) inde hoorfs haben van Southampton aen Mr. I. C. en Mr. W. W. of die sy omdonnen sullen ne'ebert worden / by ofte sy door vracht der hoorfs gederen volghens costum betaende met priem gelt en avarie nae behooren. In getuygenisse der waerheit heeft de Schipper of schryver van 's hoorfs

A J

schryver

affirmed to three bills of lading all of this tenor and date, the one of which three bills being accomplished, the other two to stand voyd. And so God send the good ship to her desired port in safety, Amen. Dated in Rotterdam 5 of September 1646.

I. C.

schieden schip / by alleens in dende en op eenen dach gecateerde laed-brieven onderteekent / waer han den eenen boldren synde den anderen twee han geender waerde syn.
 1646. gebe Godt dat het goede schip gheluckelick toe ghewenschte plaetse may komen. Amen. In Rotterdam den 5. Septemb. 1646.

J. C.

*A Bill of exchange.**Een wissel brief.*

London the 20 Februarij 1645. for li 100 sterlinge at .38 sz. 2 d Flemish.

London den 20 february 1645. voor li 100. sterlinge a .38 sz 2 d blaems.

AT double usance pay this my first of exchange to Mr. D. D. or assigns one hundred pounds sterlinge at thirty eight sz. two pence Flemish for the valew of Mr. N. A. and place it to myne accompt as per advise.

O10 dobbel uso betaelt desen mynen eerste wissel brief aen Sr. D. D. of ordie hondert ponden sterling tot acht en dertich scheppinghen twee grooten blaems. de waerde van Sr. N. A. en stelt het op rekeninge als per advise.
 Vl. biendt D. D.
 Aen Sr. J. J. Coopman tot Amsterdam.

yours, D. M.

To Mr. L. P. marchant in Amsterdam.

*Another**Een ander.*

In Amsterdam the 5. Septemb. 1646. For li 100 sterlinge.

In Amsterdam den 5. Septemb. 1646. voor li 100. sterlinge.

AT usance not having my first pay this my second of exchange to Mr. P. L. or assigns one hundred pounds sterling the valew agreed here of Mr. I. H. make

O10 uso mijn eerste niet hebende / betaelt dese myne tweede wissel brief aen Sr. P. L. of ordie hondert ponden sterling de waerde alhier ontfangen van Sr. J. H. Doet goede

goed

betaelt

An assignation, Een gelt bewys, 219

good payment and place it to account as per advise.

your loving
friend I. N.

To Mr I G.
merchaunt in
Amsterdam.

betalinge en stelt het op rekeninge als per advise.

D. I. vrients
Aen Sen. J. G.
Coopman tot
Amsterdam.

An assignation.

Mr. C. L. bee pleased to pay to Mr. H. G. or to the bearer hereof seven hundred and fifty guildens and it wilbee as satisfactory as payd to myself. In Amsterdam 21. Septemb. 1646.

A. G.

Een ghelt bewijs.

Et. C. L. u l. geliebe aen Sr. H. G. of aen thoondet deses te betalen vierhondert vijftich guildens en het sal u l. teghens my 700; goede betalinghe versrecken. In Amsterdam den. 21. Septemb. 1646.

G. G.

F I N I S.

A table of the principal matters contained in this little book; by the help whereof the scholler may find out any thing therein for his use either in the learning of the matter or signification of words.

Een register vande voornaemste dinghen in dit kleyn boeckgen vervat; door hulpe waer van den leerlinck alles tot sijn ghebruyck vinden sal, ofteomme de saecke of 'de uytlegginghe der woorden te leeren.

The scope of the work. pa. 1

Of the letters and their distribution. 2

The abreviations used in the English tongue. 3

Of diphthongs. 4

Of Consonant-Syllables, and many necessary observations about the reading and pronunciation of words. 6

Of the noun substantive, and its particles, numbers, and cases. 15

Of the nouns adjective and its comparison. 18

Of the pronoun and its severall kinds. 21

Of the verb and his conjugation in all moods, tenses, numbers, and persons. 24

Of the parts of speech that are undeclinable, to wit, adverb. 32

Con-

DEn inhoudt van 't werck. pag. 1.

Van de letteren ende haere berdeelinghe. 2

De vercoortinghen in d'Engelsche tale gebruyckelijck. 3

Van diphthongen. 4

Van Consonant-syllaben/ende deel noodighe onderhoudingen aengaende het lesen ende 'gheluyt der woorden. 6

Van de nomen substantivum ende haer partyckien/getallen/ende casus. 15

Van de nomen adjectivum ende haer verghelijkinghe. 18

Van de pronomen ende sijn verschedene soorten. 21

Van 't verbum ende sijn veransderinghe in alle mooden/tenssen / ghetalen / en persoonen. 24

Van de deelen der sprake die inderlinabel sijn / se waeren/ adverbium. 32

Con-

- Conjunction, preposition, and interjection. 32
- Of Syntax. 33
- Certain examples of sentences profitable in the practise of the foregoing rules. to wit.
- 1 The ten Commandments. 36
  - 2 The Lords prayer. 38
  - 3 Christs Commission to his Apostles. 39
  - 4 Institution of the Lord's supper. 39
  - 5 Ecclesiastical discipline. 41
  - 6 The Creed. 41
  - 7 The Nicene Creed. 42
  - 8 Athanasius his creed. 44
  - 9 The 35 and 39 chapters of Job, and a part of the 40 and 41 Chapters, wherein many beautes & other things are spoken of, very profitable for the furtherance of the scholler in the knowledge of the tongues. pag. 47.
  - 10 The 4, 5 and 6 chapters of the Epistle of Paul to the Ephesians, wherein the duties of Christians is largely handled as wel in generall as particular. 55
  - 11 The 91 Psalm, which is very comfortable for distressed hearts, wherein many sicknesses and troubles are spoken of, in this case very needfull to be known. 63
  - 12 Certain moral sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasaunt to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue: set downe under 45 heads or chapters, to wit.
- Conjunctie / prepositie / en interjectie. 32
- Van Syntaxis. 33
- Enighe exempelē van redenen ghediensich in d'oeffeninghe der voorgaende regelen te weten.
- 1 De tien geboden. 36
  - 2 Het ghebedt onses Heeren. 38
  - 3 't Bevel Christi aen syn Apostelen. 39
  - 4 Insettinghe des abontmaets. 39
  - 5 Kerckelijcke ordeninge. 41
  - 6 Gheloofs artickelen. 41
  - 7 Het Niceen geloof. 42
  - 8 Athanasij geloof. 44
  - 9 Den 35 en 39 capit. Job's oock een gedeelt des 40 en 41 cap. daerinne van beele ghedierten en andere dinghen ghesproken wordt; seer profyte' om den leerlingh in de ... ffe der talen te boorden. 47
  - 10 De 4, 5 en 6. capittelen des Sendt-briefs Pauli aen den Ephesenen: waerin de plicht der Christenen in 't brieft verhandelt wordt soe wel in 't gheemeen als int besonder. 55
  - 11 Den 91: Psalm die boos benaude herten seer troostelijc is: waerinne van beele siekten en quellinghen ghesproken wordt / in dese sake seer noodich gheweten te worden. 63
  - 12 Enighe sichtigelijcke spreucken en gemeene (of proverbiale) spreecck woorden / den geest seer vermackelijc en boordelijc tot d'oeffeninghe der sprake: onder 45 hoofstucken ofte capittelen ghesolt / te weten. 64

1 Of the feare of God.	65	1 Van de blyse des heeren.	65
2 Of duty to Parents and Superiours.	65	2 Van de plicht aen onse ouders en overheden.	65
3 Duty to a mans self.	66	3 Van de plicht aen ons selven.	66
4 Duty to neighbours.	67	4 Van de plicht tot d' eben naesten.	67
5 Repentance.	67	5 Van bekeeringhe.	67
6 Vertue.	67	6 Van deucht.	67
7 Education of children.	68	7 Opboedinge van kinderen.	68
8 Pride and humlity.	68	8 Hoerbarthe en nedericheyt.	68
9 Covetousnesse and liberality.	69	9 Giericheydt en mildicheydt.	69
10 Hatred and envy.	70	10 Haet en nst.	70
11 Wisdome and knowledge.	70	11 Wysheyt en wetenschap.	70
12 Patience and anger.	71	12 Tystaemheyt en toornicheyt.	71
13 Temperance and mediocrity.	71	13 Maticheyt en middelmaet.	71
14 Honesty and company.	71	14 Goed en quaet geselschap.	73
15 Honour and dishonour.	72	15 Beleeftheyt en vrendeslyckheyt.	74
16 Liberty or Slavery of the soule.	75	16 Het goet of quaet gebryc der tonghe.	75
17 Backbiting.	77	17 Achter-klap.	77
18 Corruption and nature.	78	18 Verdoortheyt/en aert.	78
19 Riches and poverty.	78	19 Ryckdom en armoede.	78
20 Prosperity.	81	20 Doofspoet.	81
21 Thriftines.	81	21 Surmicheyt.	81
22 Labour and diligence.	82	22 Aebeyt en naestsicheyt.	82
23 Idleness.	83	23 Aedicheyt.	83
24 Iesting.	84	24 Woertinge.	84
25 Rebukes.	84	25 Berispinge.	84
26 Injury.	86	26 Onghelick.	86
27 Time and oppertunity.	86	27 Tydt en gelegentheyt.	86
28 Contentation.	87	28 Dergenoeyinghe.	87
29 Contention and vnity.	88	29 Twist en eenighert.	88
30 Lying.	89	30 Leughen.	89
31 Women, love, wooing, marriage, and duties of man and wife.	89	31 Trouwlay/liefde/ blyen/troutwen / en plichten tusschen-man en wif.	89
32 Mast and sobriety.	91	32 Haestsicheyt en sachtmoedicheyt.	91

33	Promises.	pa. 93	33	Beloften.	pa:93
34	Friendship and confidence.	93	34	Vriendſchap en baſt-be- trouwen.	93
35	Discretion.	94	35	Beſcheydenheyt.	94
36	Secrecie.	95	36	Verborgentheeden.	95
37	Necceſſity.	95	37	ſpootſakelijcheyt.	95
38	Retribution.	96	38	Weder-looninge.	96
39	Service.	97	39	Dienſt.	97
40	Journey-ſpeeches.	97	40	Keers ſpreucken:	97
41	Imitation and likenes.	98	41	Naſvolginghe en ghelijck- heyt.	98
42	Honour, offices; and matters of State.	99	42	Eere/ampten / en ſaecten van State.	99
43	Mingled ſpeeches.	10	43	Ghemenghde ſpreucken.	101
44	Good counſell in ſeverall caſes.	104	44	Goede raden in verſcheyde ſaken.	104
45	Chriſtian remembrances.	105	45	Chriſtelijcke bedenckin- ghen.	105
13	The head number.	105	13	Het hoof- getal.	105
14	The ordinall number.	106	14	Het oſder- getal.	106
15	The daies of the week and moneths of the year.	106	15	De daghen van der weke en maenden van den jaere	106
16	Dialogues and ordinary dif- courſes among men. as fol- low, to wit.		16	Al ſamen-ſpreekingen en gemeene coutingen onder de menſchen/ als volght/ te weten.	
1	Morning ſalutations.	107	1	Morgen groeteniffen.	107
2	Salutations at meeting and parting.	108	2	Groeteniffen in't ghemoer- ten / en van malkanderen ſcheyden.	108
3	Salutations for the evening tide and night.	109	3	Groeteniffen vooz den a- vond-ſtont ende nacht.	109
	An other of the ſame.	110		Een ander van de ſelbe.	110
	Evening prayer.	111		Het avondt ghebedt.	111
4	Childrens talke of riſing up in the morning, and going to ſchoole, and other familiar things.	113	4	Kinders gheſpreck / van ſ'mogghens op te ſtaen/ ſchoo'e gaen en andere ge- meensame ſaecten.	113
	Morning prayer.	114		Het mogghen gebed.	114
	A ſhort prayer before breakfaſt	116		Een kort ghebedt eer men ontbyt	116
5	Schoole-talkes, about writing, learning leſſons, and the things thereunto belonging.	118	5	School- praetgens we- ghens ſchrijven/leſſen lee- ren/ ende het ghene daer aen behoort.	118
	6 A child			6 E	

- 6 A child relateth orderly to his
 master what he & his Schoole-
 fellows have don in their ri-
 sing up, cloathing them, and
 other things. wherein the names
 of many things belonging
 to the body are spoken of.
 After that they discours of di-
 vine matters. A sermon is
 heard; but nothing remembered
 of it. 129
- 7 Certaine short dialogues,
 wherein schollers aske their
 master leave to goe foorth on
 severall occasions. 139
- 8 A Scholler inviteth his master
 in his fathers name to walke
 to the garden. 143
- 9 The diligence of a learned fa-
 ther in teaching of his children
 at home. 144
- 10 Two boyes compare the
 age together. The diligence of
 a learned pedagogue is praised. 147
- 11 Two boyes count their
 bookes. Men must read extra-
 ordinary books sometimes. It
 is bettet to learne late than
 never. A book that is finely
 bound is shewed. Some questi-
 ons about it. wee must not
 provoke God in our jests. 149
- 12 All things ought to bee set
 after heavenly matters. It is
 shamefull for one to reprove
 another of that whereof hee
 himself is guilty. A father
 giveth
- 6 Een kindt verteldt' ordent-
 lijk aen sijn ondermeester al
 wat hy en sijn mede-gesels-
 len in hare opstaen/bedroet-
 ding/en andere dingen/ ge-
 daen hebben. warrinne van
 de namen van vele dinghen
 het lichaengaende gesproken
 werdt. Daer nae spreken se
 van goddelijcke saechen. Een
 predicatie wordt ghehoort:
 maer niets daer van onthou-
 den. 129
- 7 Enige korte t'samen-spre-
 kinghen waerinne Scholl-
 jonghens van haren meester
 verlof verschien om verschey-
 dene oorsaecken uyt te gaen.
 139
- 8 Een School-jonghen noot-
 digh t' maeester uyt naem
 van sijn Vader in den hof te
 gaen. 143
- 9 De neersicheydt van een
 geleerden Vader in't onder-
 wijfen van sijn kinderen
 binnens huys. 144
- 10 Twee jongers vergelijck-
 ken haere jaren. De naers-
 sicheydt van een geleerde
 kinder-meester werdt ghe-
 prezen. 147
- 11 Twee jonghens tellen
 malkanders boecken. Men
 moet somtijts onghetwoone
 boecken lesen. Het is betes-
 laet a's nimmermeer te lee-
 ren. Een boeck dat fraeg
 gebonden is wert verloont.
 Enighe t'raeghen daer over.
 In onse boertinghen moet-
 men Godt niet verlooznen.
 149
- 12 Alle dinghen moetmen
 achter de Goddelijcke saechen
 stellen. Het is schandelijck
 een ander te berispen voor't
 ghene hy selver doet. Een
 Vader

- giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholeſtical diſcipline. A rare example of a boy that deſires of himſelf to dwell in the Schoole. 152
- 22 A meale of ten perſons. 163
- Prayer before meate. 170
- Thankſgiving after meate: 180
- 24 How to learne to buy and ſell. 182
- 25 How to demand a debt. 187
- 27 The ſonne of writing letters, and making acquittances and other ſuch like things. to wit. 190
- 28 A letter from a ſon to his father in acknowledgement of his carefull education of him. 190
- The answer to the former letter. 192
- 29 From a ſon to his father longing to heare from his parents and to have ſome money ſent him
- The answer. 196
- 3 From a ſon to his father, asking his counſell and conſent in way of marriage. 197
- The answer. 200
- 4 A father ſends his ſon to a Schoole maſter, and gives him charge to feed and inſtruct him, and promiſeth to pay him for it. 202
- 5 One friend counſelleth another, how to proceed well in merchandizing which he hath newly
- Dader beſceft ſyn ſoon aens de meeſter. Lucht is nootde ſakelick / en dazom moet men't beſcharen. Loſ der ſchool-tucht. Een nuytment exempel van een iongen die van ſich ſelfs in't ſchool be-gheert te woonen. 152
- 23 Een maectyd van thien perſonen. 163.
- Wat ghebedt voer den eten 170
- Dank-ſegginghe nae den eten. 180
- 24 Om te leeren coopen ende verkoopen. 182
- 25 Om een ſchuld te eynſthen. 187
- De maniere hoemen brieven ſchryven / obligatien en quytſcheidingen / en diegelijche dingen maken ſal. te weten.
- 28 Een brief van eenen ſoon aen ſyn Dader / de ſoghe wegens ſyne opboedinge be-kennende.
- Antwoort op de 28 den brief
- Antwoort. 196
- 3 Van een Zoon aen ſinen Dader / ſyn raedt en be-wijſinghe om te huwelijken verſoekende. 197
- Antwoort. 200
- 4 Een Dader ſendt ſinen Zoon een School-meeſter / wien hy beſceft te woeden en te onderwijſen / waer voer hy hem betalinghe beloofte. 202
- 5 Eenen vriendt gheeft den anderen raedt / hoe hy in ſynen handel dat hy eerst be-gonne

newly begun. pag. 204

6	From one friend to another in way of advise about sale and returne of goods.	209	6	Da. an. ge ve.
7	An obligation for debt.	210	7	Co:
8	Another somewhat shorter, and with severall payments.	211	8	Co: m lin
9	An obligation with surety.	212	9	Co:
10	An agreement for hire of an house.	213	10	D hu
11	Acquittance for housrent.	214	11	O hu
12	An acquittance for debt.	214	12	O sch
13	A clearing of accompt.	215	13	Co:
14	A bill of lading after the Holland manner.	216	14	Co: lan
15	A bill of lading after the Eng-	217	15	Co: gel
		218	16	Co:
			17	Co:
				Co:

14

1

1

1

1

1

	newly begun. pag. 204		ronnen heeft wel boort alwaren. pag. 204
6	From one friend to another in way of advise about sale and returne of goods. 209	6	Van eenen vriendt aen den anderen raet gevende we- gens het vercoopen en we- derkerringe van goeden. 209
7	An obligation for debt. 210	7	Een obligatie van schuld. 210
8	Another somewhat shorter, and with severall payments. 211	8	Een ander wat korter en met verstyckene betae- lingen. 211
9	An obligation with surety. 212	9	Een obligatie met borghe- 212
10	An agreement for hire of an house. 213	10	Verhuurden van huys huere. 213
11	Acquittance for housrent. 214	11	Onytscheldinge van huys huere. 214
12	An acquittance for debt. 214	12	Onytscheldinghe van een schuld. 214
13	A clearing of accompt. 215	13	Een afrekeningh. 215
14	bill of lading after the Hol- lands manner. 216	14	Een bracht brief op d'hol- landsche manieren. 216
15	bill of lading after the Eng- lish manner. 217	15	Een bracht brief op d'Eng- elsche maniere. 217
	218	16	Een twissel-brief. 218
		17	Een ander. ibid.
			Een gelt betwys. 219

ERRATA.

Prefatione.

pa: 1.	lin.	23	lege.	these parts
2	22			doos; occasie
4	1			weighth occasions.
	22			workers together.

In libro.

pa: 9.	lin.	30	lege.	wanneer de leff:
		34		Syllabe af de
6	28			tot onderwijf
8	1			onbekent jinde
	4			Daerom moet.
10	8			g ende n boerea
	38			boerdens moet
11	10			als Jharach
16	20			woord
	36			fr
19	10			
21.	15.			
26	23			
31	27			
	31			
33	37			
40				
45				
46				

ERRATA

Page	lin.	2	lege.	word
98				nochtwendighyts
102		40		less not
109		20		night
		24		with your
110		3		again requite
		14		harshly
113		1		who hath
114		18		you are
119		37		what I have
123		35		hebben : first
126		10		postages
130		20		hanciken ich
		27		neffelen haft
134		19		leben
138		19		begeef u de
142		9		min broedes.
145		47		sticht by
148		5		a pedagogue
		32		we use
161		39		by benefis . lastly
162		16		noch de slagen
		43		ich weet
163		30		God be with
164		24		Set up
		25		white towell
				your cousin
				hebt ghy
				the cold
				delectur u
				loving
				tar
				ed by your care

